

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

519

808

2-70

186 case 62

unclear

181
180

181

181

181

No

181

181

2011

Ս. Ռ. ՉԵՌՆ

ՃԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

2003

1000

1000

808

2-70

ՄԿ

Ս. Ռ. Ջ. Ե. Ռ. Ն

ՃԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՄԱՌՕՏԵԱՒ

Ի Հ. ԵԴՈՒԱՐԴ Վ. ՀԻՒՄԻԻԶ

Ի ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԷՆ

5001
76416

ԵՐԿՐՈՐԻ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՅ

1856

32664 W

N.Y.

PPPR

g

01281-60

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Որ մինչև ցայժմ հռեաորականին կանոնաց
կացին աւանդիչք յազգիս, քանզի կէտ առաջի
եդեալ էր նոցա 'ի ծայր արուեստին ածել
զհամբախս, ոչ էր մարթ նոցա 'ի թուղ մատենի
վարժապետել:

Այլ քանզի ստուարութիւն գրոց խրատու-
ցանէ զբազումս՝ որք ոչ 'ի գաղթն արուես-
տին վերանալ ցանկան, ոչ անօգուտ թուի
զկարևորագոյնս 'ի կանոնաց նորա համառօ-
տել: Որով կիսոց գիւրեացին վերելք բարձու-
տաճարին, նախ 'ի գիրս յայս կրթեալ, և աս-
տի ապա 'ի վարժս բարձրագոյն դասուն ան-
ցեալ. իսկ այլոց, որք առ ստորոտովքն եւեթ
դեգերել կամին, մարթ իցէ գէթ աղօտաբար
զգեղեցկութիւնս նորա նկատել: Նմին իրի
որպէս զքերականութեանն, նոյն փոյթ եղև
մեղ և զգուռն ճարտասանութեան կազմել
գիւրամտանելի ամենեցուն Առձեռն մատե-
նիւս, առ հեշտի համբախաց և վարժապետոց:

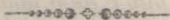
Վասն որոյ մի ոք մեղագրեացէ՝ զմեզ իբր օտա-

րին վաստակոյ յափշտակող, տեսանելով 'ի ամա
բազում ինչ յերկուց առաջնոցն մերոց հռե-
տորաց ժողովեալ. քանզի մեզէն իսկ խոստովա-
նիմք, զի գրեթէ զնոյն նոցին բանս հողացաք
համառօտել. և զքերթողականին իսկ կանոնս
'ի գաղղիական քերականէն 'ի կիր առեալ, որ
նախ առաջին զայնցանէ գրեաց: Զի ոչ ինչ
ամօթ համարիմք զհողեկցորդ և զուսումնակից
եղբարցն մերոց և զվարժապետաց ճոխու-
թիւնս 'ի կիր առնուլ, զմատենագրի անուան
ոչ թեկն ածելով:

Աղաչեմք եւեթ զուսուցիչս մանկաւոյ, շնուլ
զթերին համառօտութեանս, և վերլուծանել
համբակաց զօրինակս ձևոց ածեալս այսր առ
'ի նախնեաց, և տալ նոցա 'ի միտ առնուլ՝ թէ
որպէս մարթէր զնոյն բանս սարգաբար առանց
ճարտասանական ձևոց ասել, և թէ յորձմ
օրինակացն իւրաքանչիւր լցեն գեղեցկու-
թիւնք, զոր ոչ էր մարթ առնել մեզ առանց
ստուարացուցանելոյ զմատենաս:

Ա Ռ Ձ Ե Ռ Ն

Ճ Ա Ր Տ Ա Ս Ա Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Գ Ա Ս Ա

Ընդհանուր գիտելիք զճարտասանութենէ :

Հ . Չինչ է ճարտասանութիւն .

— Արուեստ բարուք խօսելոյ :

Հ . Քանի ինչ կարևոր են առ բարուք խօսել .

— Երեք . պարզութիւն , վայելչութիւն , զօրութիւն :

Հ . Զխորդ յօրինի պարզութիւն ՚ի խօսս .

— Պարտ է զսեփական զազգային ըզնախնի ընտիր մատենադրաց զբառս ըստ բնիկ նշանակութեան , և զնոցին եղանակս բանից ՚ի կիր արկանել , և մի զեկամուտս , զնորահնարս և զանսովորս :

Նմին իրի պարտ է ճարտարախօսի յաճախել ՚ի վերձանութիւն քաջաց մա-

տենագրաց՝ և ներկուռ ՚ի բնիկ բարբառն
դոլ :

Հ . Ապա ուրեմն ո՞չ է մարթ ճարտա-
րել բառս արտաքոյ այնոցիկ՝ որ առ մա-
տենագիրս գտանին .

— Մարթ իսկ է ըստ պատշաճի յօրի-
նել ածանցականս և բարդել , այլ խնայ-
ելով և բազում զգուշութեամբ ըստ քե-
րականական խիստ կանոնաց :

Հ . Եւ իցէ՞ բաւական առ ՚ի պարզու-
թիւն երկիրչած նմանութիւն նախնեաց
՚ի բառս և յեղանակս բանից .

— Ամենեին ոչ . զի այդ նխթական
ևեթ է պարզութիւն . այլ կարևորագոյն
ևս խնդրի պարզութիւն իմաստից . վասն
որոյ պարտ է ճարտարախօսին քաջ երկ-
նել ՚ի մտի զիմաստս , և ապա ծնանել :
Զի եթէ որ խօսին՝ ոչ քաջ ըմբռնիցէ զի-
մաստս , անհնարին է թէ պարզ իմա-
ցուցէ զայն որում խօսին :

Առ այս կարևոր է զգուշանալ և ՚ի կա-
րի համառօտութենէ ՚ի բացատրելն զի-
մաստս , և ՚ի հակառակէն այնորիկ յա-
ւելորդ շատախօսութենէ :

Հ . Կարիցես օրինակաւ պարզաբանել
ինձ զվարդապետութիւնդ .

— Բուզանդայ կամելով ասել ևեթ
վասն եպիսկոպոսին Գանիէլի , թէ յա-
ւուրս ձմերայնոյ խորհէր զնալ ուրեք ընդ

ձիւնախաղաղ լերինս , այսպէս՝ բաղմա-
բանութեամբ անիմանալի առնէ զբանն .

« Յաւուրս ձմերայնոյն՝ յորժամ կուտեալ
« զիզեալ մեծութիւն բազմութեան թանձ-
« րութեան ձեանց . կուտակեալ հիւսեալ
« ձեանց՝ ՚ի վերայ ձմերային լերանց , յայն-
« պիտի լերանց վերայ , ընդ այնպիսի ժա-
« մանակի կամէր ուրեք երթալ ՚ի պէտս
« ճանապարհի » :

Հ . Ձինչ թերութիւն գտանես ՚ի բա-
նիս . « Եւ հանդեան ընդ վարսազեղ
« ծառովն , որ շուք մեծ ՚ի պարտիզի անդ
« զորժէր » :

— Մարթի բառիցն ընտիրս գոլ և զբը-
նիկ նշանակութիւն իւրեանց պահել , և
իմաստիցն յերկաքանչիւրոց ևս ծայրա-
յեղ խոտորմանց հեռի կալ՝ յաւելորդա-
բանութենէ և ՚ի կարի համառօտութենէ ,
այլ երկզիմութեամբ միոյ ՚ի բառիցն կու-
րուսանել զպարզութիւն . որպէս բառ
զոր աստանօր՝ զվայելչութիւն և զհովանի
անխտիր նշանակելով :

Մարթ է յաճախագոյն ևս ՚ի յուսի շա-
րագրութենէ բառից կորուսանել բանին
զպարզութիւն . վասն որոյ պարտ է ճար-
տարախօսի յիշել միշտ զառ ՚ի նախնեա-
ցրն աւանդեալ սահման քերականու-
թեան , զի « Քերականութիւն է հմտու-
« թիւն , որք ՚ի քերթողաց և ՚ի շարա-

« զրաց իբրու բազում անդամ ասացե-
« լոց » . այսինքն է զի ոչ դամենայն ե-
զանակս բանից նախնեաց օրէն է 'ի կիր-
արկանել , այլ դյաճախագոյն առ 'ի նո-
ցանէ 'ի կիր արկեալս :

Հ . Զիարդ վայելուչ և զօրաւոր յօրի-
նին ճառք .

— Ոչ է մարթ համառօտիւ զպատաս-
խանի առնել հարցուածոյդ . զի դա հարկ
առնէ ինձ դամենայն ազգս ազգս հանդի-
սից ճարտասանութեան առաջի առնել ,
և զիրաքանչիւր նոցա պատշաճեալ ձևս
առ 'ի զարդ և զօրութիւն , և զքերթո-
ղականին իսկ փոքր 'ի շատէ տալ զկա-
նոնս :

Դ Ա Ս Բ

Երեք ազգք ճարտասանութեան . — Յառա-
ջաբանութիւն . — Առաջարկութիւն . — Բա-
ժանումն :

Հ . Քանի ազգ են ճարտասանութեան .

— Երրեակ . կացրդական , բաղխոհա-
կան , ատենական :

Հ . Զինչ է կացրդականն .

— Պարսաւ կամ զովեստ զիրաց ինչ .
վասն որոյ կացրդականք են ներբօղեան

և դամբանական ճառք , և որ 'ի ծնունդս ,
'ի հարսանիս , կամ որ 'ի շնորհակալու-
թիւն և յուրախակցութիւն յօրինին :

Հ . Ձի՛նչ է բաղխոհականն .

— Համոզել զոր յօղտակարն և խորշե-
ցուցանել 'ի վնասակարէն . վասն որոյ
բաղխոհականք են ամենայն խրատա-
կան և յորդորական ճառք , և որովք ճար-
տարախօսք երբեմն վարէին յատեանս
տեսչութեան իրաց աշխարհին :

Հ . Ձի՛նչ է ատենականն .

— Ամբաստանութեան կամ ջատա-
գութութեան ճառ , որպէս որ յատենի 'ի
լուր դատաւորաց ճառին :

Հ . Առ ի՛նչ զանազանութիւնս այս է
պիտանի .

— Առ 'ի սահմանել զկէտ նպատակի
ճարտարախօսին . զի 'ի կացրդականն և
'ի բաղխոհականն առաւել ջանալի է նմա
զկամսն և զսիրտ շարժել , իսկ յատենա-
կանն հաւանեցուցանել զմիտս . և ըստ
այնմ պատշաճի զձեռ ճարտասանականս
'ի կիր արկանել , և համեմատ առաջար-
կութեան զոճ ճառին յերկուրել :

Հ . Իցեն ինչ որ այս ամենայն ազգի
ազգի ճառից անխտիր պատշաճիցին .

— Այո ամենայն իրօք . և այսդրիկ են
վեցեակ մասունք ճառին , որ են՝ յառա-
ջաբանութիւն , առաջարկութիւն , պատ-

մութիւն , ցուցումն , յորդոր , և վերջաբանութիւն :

Իբր ոչ եթէ այս ամենայն մասունք յամենայն ճառս անհրաժեշտ կարևորք իցեն , այլ ՚ի կարգաւոր ճառս այսոքիկ առաւելագոյն մասամբ մտանեն :

Հ . Ձինչ է յառաջաբանութիւն .

— Պատրաստել զմիտս ունկնդրաց ՚ի լուր բովանդակ ճառին :

Հ . Ձինչ կարևոր է յառաջաբանին .

— Նախ զի անդատին ՚ի բնէ ճառին առեալ իցէ , և քաջ ընդ նմա կցորդեալ . վասն որոյ խրատէ Աիկերոն՝ խորհել նախ զբովանդակութիւն ճառին , և ապա յօրինել զյառաջաբանն :

Երկրորդ՝ առաւելագոյն զգուշութեան պէտք են ՚ի յառաջաբանին առ ՚ի քաջ բացատրութիւն իմաստից և ՚ի բարւոք չարադրութիւն . զի ՚ի սկզբան անդ ունկնդրացն միտք և լսելիք դեռ անխոնջք՝ զիւրաւ ստգտանիցեն զթերութիւն : Պարձեալ և ՚ի հակառակէն առաւել քան ամենայն ուրեք ՚ի յառաջաբանելն խուսելի է ՚ի պաճուճանաց . զի ինքնազարդ պարզութիւն կարևոր հանդամանք են յառաջաբանութեան :

Երրորդ՝ պարտ է յառաջաբանութեան լինել հանդարտ և մեղմ , եթէ ոչ զէպրինչ անսահնկալ պատճառս տաղեն յան .

կարծական յառաջաբանութեան . այլ յայնժամ պարտ է զընթացս բովանդակ ճառին պատշաճել նմին , ապա թէ ոչ նուազեալ անկանի բանն :

Չորրորդ՝ մի ինչ ՚ի զօրաւոր փաստից յիշատակեսցի ՚ի յառաջաբանին . զի այն ապա ՚ի բնիկ տեղւոջն ոչ ինչ ազդեսցէ :

Հինգերորդ՝ պարտ է յառաջաբանին համեմատել չափոյ երկայնութեան ճառին և զեղեցիութեան . որպէս զի մի դուռն քաղաքին զեղեցկագոյն քան ըզքաղաքն իցէ , կամ քաղաքին վտանգ առաջիկայցէ փախչելոյ ՚ի բաց , ըստ ճարտական Գիողինեայ առակին :

Հ . Զինչ է առաջարկութիւն .

— Պարտ է ճարտասանին յաւարտ յառաջաբանութեանն առաջի առնել ըզպատճառս ճառիցն . և այն կոչի առաջարկութիւն :

Եւ պարտ է առաջարկութեան զոլ բացայայտ և ճիշդ , որովհետև իմացուած բովանդակ ճառին յայն հաստատեալ է :

Եթէ պատճառք ճառիցն քաջածանօթք իցեն , մարթ է նորաձև իմն զառաջարկութիւնն , առնել առ ՚ի զարթուցանել զսելիս . զոր օրինակ Սէնիէրի ՚ի ճառել զաստուածութենէ Քրիստոսի , այսպիսի յօրինէ առաջարկութիւն .

« Եթէ Քրիստոս չէր աստուած , ամպա-

« ԲՐՀտադոյն քան զամենայն մարդիկ
« դտանէր » :

Օգնէ բազում ուրեք և բաժանումն 'ի
պարզութիւն առաջարկութեանն և ճա-
ռին :

Հ. Ո՞ր իցեն կանոնք բաժանման .

— Նախ՝ զի մի մին 'ի մասանց բովան-
դակեսցի 'ի միւսն , այլ իսկապէս զանա-
զանեսցին 'ի միմեանց :

Երրորդ՝ զի մասունքն 'ի միասին բո-
վանդակեսցեն զառաջարկութիւնն :

Երրորդ՝ զի մի բազմամասն իցէ բաժա-
նումն , այլ դուն ուրեք աւելի քան զե-
րիս մասունս :

Չորրորդ՝ զի մի արուեստակեալ իցէ
բաժանումն , այլ 'ի բնէ առաջարկու-
թեանն յառաջ ածեալ :

Այս ամենայն պայմանք քաջ պահին
'ի բաժանմանն՝ զոր Մասիլիոն առնէ 'ի
ճառն չարչարանաց փրկչին . զի զբնա-
բանն՝ « Ամենայն ինչ կատարեալ է » ,
բաժանէ յերիս այսպէս . քանզի կատա-
րեցաւ արդարութիւն առ 'ի յԱստուծոյ ,
չարութիւն առ 'ի մարդկանէ , և սէր առ
'ի Քրիստոսէ :

Գ Ս Ս Գ

Պատմութիւն . - Յուցումն 'ի ներքին տեղեաց .
- Սահման . - Թուումն մասանց և Ստուգա-
բանութիւն :

Հ . Ձինչ է պատմութիւն , զոր երրորդ
մասն ճառի ասացեր .

— Պատմութիւն 'ի դատասացու-
թիւնս առաւելապէս ունի զտեղի , և է
մի 'ի կարեորագոյն և 'ի զժուարին մա-
սանց ճառին . զի պարտ է անդ ճարտա-
սանին զամենայն ինչ ասել ճշմարտու-
թեամբ , և մի ինչ յեղծումն իւրոյ դատին :

Պարտ է նմա անդստին արկանել զհի-
մունս ցուցակութեանց ճառին , պարզե-
լով զհանգամանսն սրաստամատոյցս իւր ,
և տկարացուցանելով զհակառակորդին :

Ի բացայայտութիւն պատմութեան
ընդ նախասացեալ պայմանս խնդրին և
առաւելագոյն խնամք 'ի ճշգրտապա-
տում առնել զանձինս , զժամանակ , ըզ-
տեղի և զայլ կարևոր հանգամանս :

Պարտ է դարձեալ հաւանական յօրի-
նել զպատմութիւնն , և համառօտ՝ ա-
ռանց աւելորդ հանգամանաց :

Ի փարդապետական ճառս զտեղի

պատմութեանն ունի բացատրութիւն
իրացն , զորմէ ճառքն են :

Հ . Ձինչ է ցուցումն , զոր չորրորդ
մասն ճառի ասացեր .

— Հերքել ինչ կամ հաստատել փաս-
տիւք : Քանզի պարտ է ճարտասանին
յետ 'ի ներքս ածելոյ զառաջարկութիւնն
ցուցանել զայն , զտանելով փաստս զօ-
րաւորս , և բարւոք կարգաւորելով զղը-
տեալսն :

Հ . Ուստի խնդրելի են փաստք .

— Տեղեաց , ուր փաստիցն զիւտք են ,
կէսք կոչին ներքինք և կէսք արտաքին ,
ովանք հասարակք և այլք յատուկք :

Հ . Ո՞ր իցեն ներքինք .

— Ներքին տեղիք են , որ 'ի բնէ ա-
ռաջարկեալ իրացն տան սպացոյցս .
որպիսիք են՝ սահման , թուումն մասանց,
ստուգաբանութիւն , լծորդք , սեռ և տե-
սակ , պատճառ և զործ , նմանութիւն և
աննմանութիւն , բաղդատութիւն , հա-
կադրութիւն , նախընթաց և հետևորդ
և յարակից հանգամանք :

Հ . Ձինչ է սահման .

— Սահմանն է բան բացայայտիչ բը-
նութեան իրին . որ ըստ խմաստասիրաց
համառօտ կազմի՝ բաղկացեալ 'ի սեռէ և
'ի տեսակէ . որպէս սահման մարդոյ՝ Անն-
զանի բանական :

Բայց ըստ ճարտասանից ոչ 'ի սևոէ և
'ի տեսակէ՝ այլ 'ի գործոց և 'ի սրատճա-
րաց և յայլոց հանդամանաց կազմի ընդ-
արձակագոյն, և կոչի ստորագրական
սահման .

Այսպէս Ռսկերբերան ստորագրէ զար-
ժաթասէրն .

« Չիք և չիք ինչ անխմաստագոյնքան զըն-
« չիցն ծառայ . թուի թէ իշխեսցէ, և իշ-
« խան 'ի զուխ ունի . թուի թէ տէր իցէ,
« և ծառայութիւն հարկանէ . կապանս
« վարակէ զանձամբ, և ուրախ է . զրդէ
« զգազանն, և բերկրի . 'ի գերութեան
« վարեալ, ցնծայ և խայտայ . շուն կա-
« տաղի տեսանէ 'ի վերայ դիմեալ ոգու-
« ցըն, և յանհոգս է . զոր սարտ էր խա-
« ոանել և սովամահ առնել, առատա-
« ցեալ յանխնայ՝ շանի առ կուրծան կու-
« տէ, զի ևս քան զևս 'ի վերայ խաղայցէ
« և ահագինս լինիցի » :

Հ . Չինչ է թուումն մասանց .

— Չև բանի՝ որով ճարտասանն զիւ-
րաքանչիւր մասանց իրիք ասէ որ ինչ
զբոլորէն է իմանալ : Որպէս Նարեկա-
ցոյն գեղեցիկ հատուածն, յորում զհոգ-
ւոյն նաւահոծութիւն այլաբանաբար
նկարագրէ . « Ուստի նաւն 'ի բաղխմանէ
« վայրենի ալեացն խորտակեցաւ . թևո-
« ցըն ձեռնարկութիւն քայքայեցաւ .

09/18212
150016

« կայմն ամբարձման՝ի կայից իւր ոց խլե-
« ցաւ . առադաստին թռչարան յանկար-
« կատելի ծուէնս պատառեցաւ . շինուա-
« ծոյն շուք անդարդեցաւ , առասանք
« ձգողականաց խղեցաւ , տեսարան զըլ-
« խոյն դիտակի խոնարհեցաւ , ապա-
« ւանդակին պարան կտրեցաւ , ապաւի-
« նութիւն խարսխին լուծաւ , լուծք
« ստուարք ամուլիցն կցորդութեան բա-
« ժանեցան , սամիք ուղղչացն հետոց
« դալարեցան , լաստ հիմանն հաստա-
« րանի ընկղմեցաւ , դեկացն կառուց-
« մունք անդրէն սուղան , չուոցն յարմա-
« րութիւն պակասեցան , ողնափայտին
« պատսպարան իսկոյն բեկաւ , կապա-
« րանք դատին հաստուածոյ յօշոտեցաւ ,
« զոգք ամփոփման ծոցոյն կազմածոյ
« անարդեցան , խելք շրթանցն եղերայ
« խախտեալ ոստեաւ , պաղպաջունք
« բազմականացն անկեալ բարձաւ ,
« վանդակապատին վայելչութիւն յա-
« տակեցաւ , դահաւորակին հանդստա-
« րան շփոթեցաւ , մածմունք տախտա-
« կաշարք ՚ի միաբանութեանց միմեանց
« անջատեցան , հեղոյսք պնդման բեկ-
« ոացն քարչեցան . արդասիք իրին յի-
« շատակարան ողբոց ինձ նմանեցաւ :
« Նաւուղիդն հանդէպ նաւին դեղերեալ
« ողբայ , ձեռն ՚ի ճնօտի եղեալ՝ արտա-
« սուաց դեսս իջուցանէ » :

Հ. Զինչ է ստուգարանութիւն .

— Ստուգարանութիւն է , ըստ ճարտասանից , 'ի նշանակութենէ անուանածել զհաստատութիւն . զոր օրինակ՝ Պարտ է իմաստասիրի սիրող գոլ իմաստութեան :

Ըստ այսմ է և Արիղեայ ստուգարանութեամբ անուան առն իւրոյ պարսաւելն զնա . « Մի գիցէ տէր իմ զսիրտ
« իւր 'ի վերայ առն ժանտի Նարաղայ ,
« զի ըստ անուան նորա և ինքն է . Նա
« բաղ անուն նորա , և անզգամութիւն
« ընդ նմա » :

Եւ Ռսկերերան այսպէս պարսաւէ ըղխեղկատակութիւն .

« Եւ զի ուսանիցիս , միտ զիր , և անուն
« իսկ խեղկատակութեանն յանդիմանիչ
« է կատականայն . յայտ է թէ չէ առողջ
« և կատակն . նախ ինքն իսկ 'ի յանձնէ
« կատակի , զի հարկ վինի և զերեսն
« ծուել , և զբերանն և զաչսն այլայլել :
« Զի հարկ է նմա այնուհետեւ և զկեր
« պարանս և զժաղր և զգնացս փոփո
« խել , և հտպտել , և ամենեցուն նմա
« նել , և ազղի ազղի պարսաւանս հնա
« բել իմանալ . և հեռի են 'ի քրիստո
« նէից գուսանական բանք » :

Գ Ս Ս Գ

Լծորդք . — Սեռ և տեսակ . — Պատճառք և
գործք . — Նմանութիւն և աննմանութիւն . —
— Բաղդատութիւն :

Հ . Չինչ են լծորդք .

— Լծորդք են՝ որք անդատին 'ի նմին
բառէ ածանցեալ՝ իբր թէ լծորդին ընդ
արմատոյն : Արդ որպէս 'ի ստուգաբա-
նութենէ անուան , այսպէս և 'ի լծորդ
բառից կամ յածանցականաց առնուն
ճարտասանք զհաստատութիւն . զոր
օրինակ՝ « Մարդ եմ , և զմարդկայինս
« յինէն ոչ օտար համարիմ » :

Ըստ այսմ և Ռսկեբերան ասէ .

« Եւ քանզի սրբութիւն արար զնա մեղաց
« մերոց , կացցուք մնասցուք սուրբք ,
« և մի ինչ կալցուք ազտ յանձինս . այլ
« զգեզն և զվայելչութիւնն զոր զգեցոյց
« մեզ՝ սրահեսցուք անարատ , զի ոչ ինչ
« գտանիցի ազտ և խորչ կամ թէ այլ
« ինչ այնպիսի » . :

Հ . Չինչ է սեռն և տեսակ .

— Սեռ կոչի բոլոր ինչ , որ պարու-
նակէ ընդ իւր և բազում մասունս այլա-
տեսակս . և տեսակ , որ պարունակէ
ընդ իւրև բազում անհաստ : Արդ է ու-

րեք զի ճարտասանն զհանդամանս պատ-
շաճեալս սեռին կամ տեսակի հասարա-
կարար նկատեալ, ապա զառաջարկու-
թիւնն որ ընդ նորօք բովանդակի՝ ՚ի
վերայ ամէ : Ըստ այսմ Եղիշէ վարդա-
պետ առ ՚ի ներբողել զհրաշալի արդա-
սիս աստուածսիրութեան ՚ի սուրբ Վար-
դանանս, նախ զսիրոյն Աստուծոյ հա-
սարակարար յօրինէ ներբող, և ապա
յառաջարկութիւն մատչի .

« Մեծ է սէրն աստուծոյ քան զամենայն
« մեծութիւն երկրաւոր . և այնպէս ան-
« երկիրդս առնէ զմարդիկ՝ իբրև զանմար-
« մին զօրս հրեշտակաց . որպէս անդատին
« ՚ի սկզբանէ է տեսանել զբազումս բա-
« զում անգամ ՚ի բազում տեղիս : Մար-
« դիկ, որ սիրովն Աստուծոյ իբրև զինու-
« վառեալք էին, ոչ ինչ խնայեցին զան-
« զիտելով իբրև զանարի, զոլով վատա-
« սիրտք, կամ ՚ի մահ անձանց, կամ յա-
« վիշտակութիւն ընչից, կամ ՚ի խողխո-
« զումն սիրելեաց, կամ ՚ի գերութիւն
« ընտանեաց, ելանել ՚ի հայրենի երկ-
« րէն և անկանել ՚ի ստրկութիւն յօտա-
« բութեան : Արպէս յայսմ ժամանակի
« տեսաք աչօք մերովք, զի զնոյն նա-
« հատակութիւն նահատակեցաւ և աչ-
« խարհս Հայոց : Քանզի իբրև ետես
« մեծն Վարդան » և այլն :

Հ . Ո՛րպէս ՚ի պատճառաց կամ ՚ի դոր-
ծոց մարթիցէ առնուլ ապացոյց .

— Բազում ուրեք ճարտասանն ՚ի
հանդամանաց սրատճառին զլաւութիւն
կամ գյոռութիւն գործոյն առնու ցոցա-
նել , և կամ զհակառակն : Սյապէս Սար-
գիս վարդապետ կուտակութեամբ եղևու-
նական գործոց ազահութեան սլարսաւէ
դախտն . « Սակայն արմատ ամենայն
« չարեաց արծաթսիրութիւնն է , ըստ
« առաքելոյն , և ազահութիւն . վասն զի
« չիք և չիք ինչ չարիք , որ ոչ ՚ի սոցանէ
« ծնանին . առելութիւն մարդկան , խոռ-
« վութիւն , և պատերազմ առ ազգա-
« կիցս , պոռնկութիւն և զողութիւն և
« սպանութիւնք , և այլ ես անթիւ վնասք՝
« զորս ո՛վ որ կարէ թուել : Զի եթէ
« զաւերն տիեզերաց և զարարիչն արա-
« րածոց ՚ի վաճառ էսած այս ախտ և ետ
« սպանանել , զինչ այլ ինչ մնայ ՚ի չա-
« րեաց՝ զոր ոչ կարիցէ գործել : Եւ եթէ
« զառաքեալն՝ զՔրիստոսի ընտրու-
« թեանն արժանաւոր՝ այնպէս վաղվա-
« ղակի դերի առեալ տարաւ , և զթիւն
« պակասեցոյց , և յահաւորսն զնա յան-
« զըզնեցոյց , ապա ո՛վ որ կարէ կալ
« առաջի բուռն զօրութեան նորա : »

Գարձեալ և ՚ի զիրս խմատութեան .
« Ընդ որոց թէ ընդ զեղն զուարճա-

« ցեալք զնոսա աստուածս կարծիցեն ,
« զիտասցեն թէ որչափ ևս նոցա տէրն
« առաւել լաւ է . զի որ զեղեցկութեան
« արարչապետն է՝ նա հաստատեաց
« զնոսա : Ապա թէ ընդ զօրութիւնս և
« ընդ ազգեցութիւնս զարմանայցեն ,
« իմասցին ՚ի նոցանէ՝ որչափ ևս որ կազ-
« մեացն զնոսա առաւել զօրաւոր է » :

Հ . Մարթ իցէ և ՚ի նմանութենէ կամ
յաննմանութենէ ցուցանել ինչ .

— Այո ամենեին . բայց ՚ի յոյզս կրից
դուն ուրեք վարի ձեռս այս . և ոչ երբէք
օրէն է յանձանօթ իրաց առնուլ նմա-
նութիւն կամ աննմանութիւն : Յրինակ
իմն յԱսկերբերսնէ վասն նմանութեան .
« Չտեսանես և զմարմնոց իսկ զաչս .
« յորժամ հանապազ ընդ ծուխ զայցեն ,
« արտօսը բերեն . և յորժամ ՚ի խաղաղ
« օդս և ՚ի մարդս և յաղբիւրս և ՚ի զը-
« բախտս զբօսնուցուն , առողջագոյնք
« և քաջատեսք : Աոյնպէս և մտացն
« ակն եթէ յեղախրս հողևոր բանիցն
« ճարակիցի , սուրբ յստակ և քաջատես
« լինի . իսկ եթէ ընդ ծուխ ինչ աչխար-
« հի իրացս զայցէ , բժարեր արտօս-
« լալից լինիցի , և զազդի ազդի լալիս
« նքս լայցէ և աստ և անդ » :

Այո օրինակ ՚ի Ամբրոսիոսացոյն .
« Ոչ է այս արութիւն զինուորի՝ յիւր ա-

« պարանս թուր շողացուցանել , և դօզ
« հարկանել , այլ որ 'ի հանդիսի տեղին
« իջանէ , և ընդդէմ ակոյեանին կայ :
« Նոյնպէս իմա , զի չէ ուղիղ մարտ հո-
« գևոր՝ որ 'ի Չորոյ դետ նստի , և զիս 'ի
« Կիլիկիա յաչաղէ » :

« Եւ արդ աղէ ասա : ճարտարախօսն
« ո՞չ զվերջին բանսն փութայ սուսել
« յօրինել , զի զովեալ զրուատեալ մեկ-
« նիցի : Եւ սպասաւորն վերջին նուա-
« ղաց կարի պատկառ կայ , զի մի պար-
« սաւ լիցի : Եւ նահատակն եթէ ոչ զվեր-
« ջին մարտն առաքինազոյն ցուցանի-
« ցէ , ո՞չ ապաքէն ամենայն աշխատու-
« թիւնն անօգուտ է : Եւ նաւաւարն եթէ
« յամենայն ծովուն զգուշանայցէ , և
« մօտ 'ի նաւահանդիստն խրիցէ դնան
« կամ բախիցէ , ո՞չ ապաքէն զառաջին
« վաստակն կորոյս : Եւ բժիշկն եթէ
« թեթեացուցանիցէ զցաւ հիւանդին , և
« յորժամ մօտ 'ի կատարեալ առողջու-
« թիւն ամիցէ , յայնժամ զեղծցի , ո՞չ ա-
« պաքէն զամենայն ջանն կորոյս : Սոյն
« պէս և որ զառաքինութեան կատա-
« րումն ընդ սկզբանն ոչ միաբանեն ,
« եղծանին և կորուսանեն զամենայն :
« Նոյն և 'ի կառամարաիկան , որք 'ի զըլ-
« խոյ սասարիզացն պնդակազմ՝ զերի-
« վարսն արձակեն , և յետոյ մեղկիցին

« ինչ և ծուրանայցեն , ոչ պարզեացն
« հասանեն , և ոչ 'ի տերանցն ճանա-
« չին » . Ռսկեր :

Իսկ յաննամանեաց այսպէս ամէ հաս-
տատութիւն Յարդիս վարդապետ .

« Չոր օրինակ առանց Քրիստոսի չկարէ
« որ արդարադործութիւնս առնել , զոր
« և ինքն իսկ ասաց՝ առանց իմ ոչ ինչ
« կարէք առնել , նոյնպէս և ոչ առանց
« սատանայի մեղս զործէ որ » :

Հ. Չինչ է 'ի բաղդատութենէ ցու-
ցումն .

— Յորժամ ճարտասանն 'ի մեծէ ըզ-
փորքն , կամ 'ի փոքուէ զմեծ և կամ 'ի
հաւասարէ զհաւասար յառաջ ամէ . զոր
օրինակ .

« Եթէ առ Աստուածն իւր սուտ գտաւ ,
« առ ո՞ր որ 'ի մարդկանէ դա արդար զը-
« տանիցի . » Եղիշ . պատմ :

Երկրորդին օրինակ .

« Եթէ մեր հեռագոյնս 'ի ձէնջ՝ միայն 'ի
« լսելն այսպիսի ընկալաք յանձինս մեր
« սուղ դառնութեան . ապա ո՞րչափ ևս
« առաւել դուք հաղորդեալքդ 'ի չարչա-
« րանարնդ հօտից ձերոց » . Յովն . կար :

Օրինակ երրորդին .

« Համարիք , եթէ այն գալիլիացիք եղեն
« մեղաւոր քան զամենայն գալիլիացիս ,
« զի դայնպիսի անցս կրեցին . ոչ , ասում

« ձեզ . այլ եթէ ոչ ապաշխարիցէք , ա-
« մենեքին նոյնպէս կորնչիցիք » . Ղուկ .
յգ . 12 :

ԴԱՍ Ե

Հակադրութիւն . — Նախընթաց և հետևորդ
և յարակից հանգամանք . — Արտաքին տե-
ղիք :

Հ . Ձիւնչ է 'ի հակադրութենէ ցու-
ցումն .

— Ճարտասանին բազում ուրեք զներ-
հականս առ միմեանս կացուցանելով ,
յաւելու զօրութիւն մեծ 'ի բանս . զոր
օրինակ . « Ար ինքն իւր չար է , այլում
« բարի ոչ կարէ լինել , և որ ինքն ընդ
« խաւար զնայ , այլում ոչ առաջնորդէ
« ճշմարտութեան լուսով : Արպէս զի չիք
« յանիրաւութենէ արդարութիւն , այս-
« պէս 'ի ստութենէ ճշմարտութիւն » .
Եղիշ . պատմ :

« Չեկաց դահիճ առ ընթեր՝ զկողս.բե-
« րել առ 'ի զոհս մատուցանելոյ 'ի հար-
« կէ . այլ հասեալ կայ 'ի վերայ սաստիկ
« ցանկութիւն ընչից և աղահուսթիւն , և
« փորէ զաչս : Աչ որ 'ի զօրականաց արկ
« զմեզ 'ի խարոյկ և կացոյց 'ի վերայ
« կասկարայից . այլ մարմնոյ բոցն բոր-

« բորեալ առաւել քան զայս այրէ զո-
« ղիս : Զկայ մօտ թաղաւոր՝ բաղում
« պարզե խոստացեալ առ 'ի զեզծուցա-
« նել , 'ի մօտ կան մուկեկան փառք , որ
« ևս չար քան զայն խտտղենն » . Ոսկեր :
« Եւ Եղիշէ 'ի խրատն միանձանց .
« Եւ արդ ես տեսանեմ 'ի մերում աշխար-
« հիս և ոչ զոք ազատեալ յայտպիախ ա-
« ղետից : Յետս ընդդէմ ընթերցաք զզե-
« ղեցիկ գրեալսն . 'ի պատճառս ուխտա-
« տրութեան հեռացաք 'ի սուրբ ծնո-
« զացն , և արարաք բաղում հարս օտա-
« բոտիս . զորս պատուելոյ արժանի էր՝
« անարդեցաք , և յորս ոչն ունէաք իշխա-
« նութիւն զնել մեծարանս , զախտ ա-
« ղետից մերոց յոյժ ծախեցաք : Ազա-
« տեցաք 'ի հարկաց արքունի՝ զորս ա-
« ռանց մեղաց էր հարկիլն , և մտաք
« ընդ հարկաւ ստացուածոց՝ որ լի են
« անառակ ազահութեամբ : Զելաք յան-
« կողինս սուրբ հարսանեաց , և արարաք
« մեզ բարձրագահոյս առաւել քան զաշ-
« խարհի . . : Աջիկք ռաից մերոց յանդի-
« մանեն զմեզ եթէ ոչ են սուրբ ճանա-
« պարհք մեր : Հանգերձք մեր աղաղակեն
« զգործոց ձեռաց մերոց , եթէ մերկ եմք
« յերկնաւոր զգեստուց : Արիվարք մեր
« ցուցանեն մեզ , եթէ ոչ եմք յափրջ-
« տակելոց ընդ առաջ տեսոն 'ի վերայ

« օդոց : Շինուածք տպարանից մերոց
« յայտ առնեն , եթէ ոչ ունիմք մեր տա-
« ճար առանց ձեռագործի յերկինս , յոր
« մտանելոց են ամենայն դասք սոսկա-
« ցելոցն յերկրաւոր ախտից : Ապուածք
« անդաստանաց մերոց կչտամբեն դմեղ ,
« եթէ չիք մեր բաժին 'ի վիճակսն եր-
« կնաւորս : Մրդուզք անյադք եղաք 'ի
« կերակուրս , և առանց չափոյ արբաք
« դինի պղտորիչ խորհրդոց և մտաց :
« Խոր 'ի քուն ննջեմք ամենեքեան , և
« երազ թուիմեզ ճշմարտութիւնն : Ապ-
« փուցեալ են աչք մտաց մերոց 'ի տե-
« սական խորհրդոց , և անյազ պաղչո-
« տեալ հայել 'ի կեանս աշխարհիս : Ար-
« դելեալք զլսելիս 'ի սուրբ ընթերցուա-
« ծոց , և ունկնդիր եմք բառաչման խա-
« ջանց մերոց : Ոչ եկն մեզ հոտ անոյշ
« 'ի Հոգւոյն սրբոյ , վասն զի սիրեցաք
« մեք զիւզ ախտալից աշխարհիս : Ոչ
« ճաշակեցին քիմք ոգւոց մերոց զկերա-
« կուր երկնային , վասն զի պարարե-
« ցաք զանձինս մեր 'ի զանազան խորախ-
« կըս : Մութ է գոյն զիմաց մերոց ,
« վասն զի ոչ զուարթացան երեսք մեր
« 'ի խորհուրդս սրբութեան : Յաւալից
« են անդամք մարմնոց մերոց , վասն
« զի յառաջ քան զմարմինս՝ զողիս ախ-
« տացուցաք : Դերեզմանաց բուելոց նը-

« մանեցաք յանձինս մեր , վասն զի ու-
« նայն եմք 'ի շնորհաց սուրբ Հոգւոյն .
« վասն այսորիկ և ամենայն չարիք հա-
« սին յաուրս մեր » :

Հ . Զինչ է 'ի նախընթաց և հետևորդ
և 'ի յարակից հանդամանաց ցուցումն .

— Բազում ուրիք 'ի հանդամանաց աս-
տի յայտնի կամ հաւանական ապացոյցս
սունու ճարտասանն . զոր օրինակ 'ի ծա-
ղել արեղական՝ հարկ է զի իցէ տիւ , և
եթէ տիւ է՝ հարկ է թէ ծաղեալ իցէ ա-
րեղակն :

Այսպէս քաջն Վարդան զյոյս օգնա-
կանութեան աս 'ի յԱստուծոյ հաստա-
տէ 'ի նախընթաց հանդամանաց .

« Յերկուս և յերիս կոխս տէր ինքնին
« մեծաւ զօրութեամբ օղնեաց մեղ . որ-
« պէս զի դանուն քաջութեան ժառան-
« զեցաք , և զզօրսն արքունի չարաչար
« հարաք , և զմոզսն անողորմ սատակե-
« ցաք , և զպղծութիւն կռապաշտու-
« թեանն 'ի տեղեաց տեղեաց սրբեցաք ,
« դանօրէն հրաման թագաւորին եղծաք
« ապականեցաք , զխոռվութիւն ծովուն
« ցածուցաք . լեռնացեալ ալիքն դաշտա-
« ցան , բարձրագէղ փրփուրն սպառե-
« ցաւ , զազանացեալ սրտմտութիւնն դա-
« զարեաց : Ար 'ի վերայ ամպոց որոտայր ,
« նկուն եղեալ քան դստվորական ընու-
« թիւնն 'ի վայր դտաւ ընդ մեղ խօսելով » :

Իսկ յարակից հանդամանք թէպէտ և ոչ համօրէն ՚ի միասին , այլ ստէպ ՚ի ճահ պատահեն ճարտասանին . և են ութ այսոքիկ՝ Ո՛վ , Ջինչ , Ո՛ր , Ի՛ւ , Քանիցս , Ընդէր , Ո՛րպէս , Ե՛րբ :

Զբազումս յայսցանէ վայելուչ ՚ի կիրարկանէ Իմաստունն ՚ի բանս յայս .

« Մինչդեռ խաղաղութեանն պատեալ
« էր զամենայն , և այն ինչ զիշերն իւ
« րով արագութեամբն ընդմիջէր , ամե
« նազօր բան քո յերկնից յաթոռոց ար
« քունեաց սաստիկ պատերազմող ՚ի
« մէջ սատակման երկրին հասանէր :

« Սուսեր պողովատիկ զանաչառ հրա
« մանդ քո բերեալ և ՚ի մէջ անցեալ ,
« զամենեսին ընոյր մահուամբ . անդ առ
« երկնիք քերէր , և այսր յերկիր հա
« սանէր : Յայնժամ վաղվաղակի ցնորք
« անհնարին երազոց խռովեցուցանէին
« զնոսա , և արհաւիրք անկարծք ՚ի վե
« րայ հասանէին : Եւ այլ ոք այլուր ան
« կեալ կիսամահ , վասն որոյ պատճա
« ռանաց մեռանէր՝ յայտ առնէր : Զի
« երազոցն խռովեցուցեալ զնոսա , ըզ
« նոյն յառաջագոյն գուշակէին . զի մի
« յանգէտս , վասն որոյ չարաչարն տան
« ջէին , կորնչիցին » :

Հ . Ո՛ր են արտաքին տեղիք .

— Իսկարտաքին կոչին տեղիք՝ Օ-

րէնք , Համբաւ , Արձանագիրք , Երդու-
մքն , և Վկայք , յորոց մարթ է ճարտա-
սանին քաջ հաստատութիւն ամել բա-
նիցն :

Հ . Չիարդ պարտ իցէ զփաստս կար-
գաւորել .

— Պարտ է հզօրագոյն փաստիւ իւրք
գրաւել նախ զմիտս , և ապա տակաւ 'ի
տկարագունից 'ի հզօրագոյնս անցանել ,
յաւելեալ զիրաքանչիւր պատշաճ օրի-
նակս և վկայութիւնս : Մի խառնակել
զտարասեռ փաստս ընդ միմեանս , այլ
ուրոյն զպատշաճն և զօգտակարն և զի-
րաւացին կարգել , հերքելով զհակառակ-
սըն :

Դ Ա Ս Զ

Յորդօր . — Վէրջաբան :

Հ . Չինչ է յորդօրն , զոր հինգերորդ
մասն ճառի ասացեր .

— Ճարտասանին ոչ միայն պարտք են
խելամտեցուցանել զունկնդիրս , այլ և
զկաման յորդօրել կրիցն յուզմամբ :

Հ . Ո՞ր են զլխաւորք 'ի կիրս , զոր
պարտ է ճարտասանին յուզել ըստ
պատշաճի .

— Սէր և ստելութիւն , բարկութիւն

և հեղութիւն , խնդութիւն և տխրութիւն , երկիւղ և քաջալերութիւն , կարեկցութիւն և մխիթարութիւն :

Հ . Ա՛րպէս զմի մի՛ ի կրից այտի մարթիցէ զարթուցանել .

— Զսէր՝ նկարագրութեամբ գեղեցիկ հանդամանաց անձին կամ իրաց , զոր պարտն իցէ սիրելի ընծայեցուցանել . և դարձեալ յուսով առ ՚ի նմանէ բարեացն և օգտից : Իսկ զատելութիւն ՚ի հակառակէն՝ նկարագրութեամբ յուսութեանց նորա , և երկիւղիւ առ ՚ի նմանէ չարեացն :

Զբարկութիւն՝ յիշատակաւ թշնամանացն կրելոց , իսկ զհեղութիւն՝ անկեղծ խոստովանութեամբ յանցանաց , անչարութեամբ դիտաւորութեան յանցաւորին , և յիշատակաւ վաստակոց և լաւութեան նորա :

Զխնդութիւն՝ մեծութեամբ բարւոյն և բաղմաժամանակեաց ակնկալութեամբն կամ անկարծելի յաջողութեամբ . իսկ զտխրութիւն հակառակօք սոցին :

Զերկիւղ՝ մերձաւորութեամբ վտանդին և անխուսափելի հետևութեամբ չարեացն . իսկ զքաջալերութիւն՝ յուսով յաջողութեան , դիւրին և հաւանական յաջողութիւն իրացն ցուցանելով :

Զկարեկցութիւն՝ մանրապատում առ

նելով զազէտս վշտացելոյն , ցուցանելով զի չէր արժանի չարեացն , և զգթութիւն՝ ցուցանելով զվսեմութիւն և զբարութիւն : Իսկ զմխիթարութիւն՝ թեթևացուցանելով ըստ կարի զծանրութիւն չարեացն , յուսացուցանելով ՚ի փոխարէնսն աստ և ՚ի հանդերձեալս , և զարիութեանն յուչ առնելով զվսեմութիւն և զօգուտ :

Հ . Իցէն ինչ կանոնք առ ՚ի յոյզս հասարակաց ամենայն կրից ճահաւորք .

— Են իսկ . և նախ՝ զի ճարտասանն զգածեալ իցէ կրիւքն , զոր յայլս կամի պարթուցանել :

Երկրորդ՝ զի նախ համողեսցէ զմիտս փաստիւք և ապա ջանացի շարժել ըզսիրտ :

Երրորդ՝ զի ՚ի պատշաճ տեղւոջ զյորդորական արասցէ առ ՚ի շարժել զկիրս , որ ըստ յաճախ սովորութեան ՚ի վերջաբանին ՚ի գէպ գայ :

Չորրորդ՝ զի մի զգացուսցէ ունկընդրացն՝ թէ ահա մատչի ՚ի յորդորակս , այլ յանզգաստից ՚ի վերայ ամել զյոյզս կրից՝ տակաւ պատրաստելով առ այն գսիրտս :

Հինգերորդ՝ զիտել զլեզու և զբարբառ կրից , որ է ամենեին առանց արուեստակութեան , և եռանդուն լի ձեռութե՝

առանց զարդուց և նրբաբանութեանց :

Անցերորդ՝ մի ընդհատումն առնել յուզման կրից, այլ ինչ՝ի ներքս ածեալ . և մի շիջուցանել զեռանդն կրից եկամուտ զարդուք կամ նմանութեամբք :

Եօթներորդ՝ մի կարի յամել ՚ի յարդորակս, զի եռանդն կրից չէ յերկարատե :

Յաճախ են՝ի ճառս Ոսկերերանի չըբնաղ օրինակք զարթուցիչք կրից . որպէս և ուրանօր յաղագս սուրբ խորհրդոյն ճառէ . « Ասան որոյ ամեննին արթուն « պարտիս լինել . քանզի և ոչ սակաւ « տանջանք պահիցին այնոցիկ՝ որք ան « արժանութեամբն հաղորդիցին : Զմը « տան ամ որպիսի ցասումն մատնչին և « խաչահանուացն եղև . զգոյշ լեր այժմ , « գուցէ և դու սլարտական մարմնոյ և ա « բեան դտանիցիս : Նորա դմարմինն « սպանին , և դու յաղտեղեալ հոգիդ « ընդունիս յետ այնչափ երախտեացն : « Քանզի չչատացաւ մարդ լինել և սպ « տակել և մեռանել , այլ և տակաւին « դանձն իւր խառնէ ընդ մեզ . ոչ միայն « հաւատովք , այլ և արդեամբք իսկ մար « մին իւր յօրինէ դմեզ : Քան զինչ չէ « պարտ սրբազոյն լինել այնմ , որ յայնմ « դենման վայելիցէ . քան զորպիսի ճա « ուղայթս պայծառազոյն՝ ձեռինն , որ

« զայն մարմինն հատանիցէ . և բերա-
« նայն , որ հոգեօր հրովն լնուցու . և լե-
« զուին , որ համակ 'ի կարմիրօ յահա-
« զին յարենէն ներկանիցի : Չմտաւ ամ
« որպիսի պատուով պատուեցար , կամ
« յորմէ սեղանոյ վայելես . զոր հրեշ-
« տակք տեսանեն և զարհուրին , և չիշ-
« խեն համարձակ ընդդէմ հայել 'ի փայ-
« լատականցն որ անտի հատանիցին ,
« և մեք նովաւ կերակրիմք , և նովաւ
« զանգանիմք , և լինիմք մի մարմին և
« մի հոգի : Ո՞ պատմեսցէ զգօրութիւնս
« տեսուն , լսելիարասցէ զամենայն օր-
« հնութիւնս նորա : Ո՞ր հովիւ յիւր
« անդամոցն կերակրէ զիւր ոչխարսն .
« և զինչ ևս ասացից հովիւ , այլ և մարք
« ևս իցեն բազում անգամ , որ յետ եր-
« կանց և ծննդոց՝ դայեկաց տան զոր-
« զիս : Իսկ սա ոչ ժուժեաց զայս առ-
« նել , այլ ինքնին կերակրէ զմեզ իւ-
« րով արեամբն , և ամենայնիւ ընդ իւր
« զրկախառն առնէ զմեզ . . : Եւ արդ
« մի ծուլանայցեմք , որ այսչափ արժանի
« եղեար սիրոյ և պատուոյ . չտեսանի-
« ցեմք զմանկունս մատաղս՝ որպիսի
« յօժարութեամբ բունն զստեանց մար-
« ցըն հարկանիցեն , որպիսի յօժարու-
« թեամբ մածուցանեն զչրթունսն ընդ
« մարցն չրթունս : Այսպիսի յօժարու-

« Թեամբ մատիցուք յայն սեղան և 'ի
« մայրենի հոգևոր բաժակն . մանաւանդ
« թէ ևս յորովագոյն քան զմանկանցն
« ձգեսցուք մեք զչնորհս Հոգւոյն , և զմին
« միայն տրամութիւն համարեսցուք ,
« չվայելին յայնպիսի կերակուր : Քան,
« զի չէ մարդկեղէն զօրութեան գործն ,
« որ առաջի կայ , գոր յայնժամ յըն-
« թրեացն ժամ արար , և այժմ զնոյն
« գործէ . մեք զսպասաւորաց աստիճան
« ունիմք , և սրբէ և վերստին կազմէ
« նա » :

Հ. Ձինչ է վերջաբանն .

— Վերջին մասն ճառին , յորում ճարտասանն 'ի գիտաւորութիւն բովանդակ ճառին , ազդողագոյնս ջանայ հասանել :

Վասն որոյ պարտ է 'ի վերջաբանին համառօտել զամենայն զիաստա , կնիք զհզօրագոյնն զնելով :

Բայց գործ է գիտել ըստ ժամանակին աւարտել զճառն . զի մինչչև ցուցեալ զառաջարկութիւնն՝ զհետևանսն 'ի վերայ ածել ծաղրելի է : Գարձեալ և զպերճաբանութիւն ընդ զօրութեան բանից վայելչապէս խառնելի է 'ի վերջաբանին , զի և ճարտասանն ընդ ճառին հաճոյ լիցի լսելեաց :

Գ Ա Ս Է

Տեղիք սեփական երից ճարտասանական հան-
դիսից :

Հ. Իցէ և այլ ինչ զանազանութիւն
ճարտասանական տեղեաց քան զներ-
քինան և զարտաքինս .

— Այս ամենեին . զի զորոց ցայսվայր
ասացաքն՝ հասարակ կոչին տեղիք , քայց
են և սեփականք երից ճարտասանական
հանդիսիցն :

Հ. Որ իցեն կացրդական հանդիսին
սեփական տեղիք .

— Նախ ազգն կամ հայրենիք , եթէ
ազնուազգի իցէ ներբողեալն . իսկ եթէ
յանտոհմութենէ ազնուացեալ , պարս
է զառաքինութիւն նորա և զվաստակս
դանձացուցանել՝ որովք անձամբ զանձն
ազնուականացոյց :

Երկրորդ՝ քաջակիրթ դաստիարակու-
թիւն ներբողելոյն :

Երրորդ՝ մեծութիւնք , եթէ բարւոք
վարեալ իցէ նորիմբք , և ՚ի զրկիլն յայն-
ցանէ անխառվ կացեալ :

Չորրորդ՝ համառօտիւ իմն և ՚ի վայն-
լուչ կերպարանաց առնելի է զներբող ,
և մանաւանդ ՚ի տղեղութենէ զպարսառ :

Հինգերորդ՝ բարեմասնութիւնը բնականը և ստացականը . առաջնովքն զովելի է՝ եթէ բարւոք ուրուք վարեալ իցէ նորօք , և վերջնովքն՝ եթէ ճգամբք ստացեալ իցէ զայնս :

Վեցերորդ՝ զործք ներբողելոյն , որ ուսումնականը և որ այլ ինչ կենցաղօգուտ արդասիք՝ որ յաճախեն սպարձանս մարդոյ :

Եօթներորդ՝ փառք և մրցանակք , զորքս տարեալ ուրուք իցէ :

Ութերորդ՝ հանգամանք մահուն , եթէ վասն հաւատոց կամ յօգուտ աշխարհի կամ՝ի վերայ հայրենեացն զմահ յանձն առեալ իցէ :

Ըստ ամին օրինակի և դքադար մարթէ ներբողել ՚ի հիմնագրէն , ՚ի վաղեմի հնութենէն , ՚ի տեղւոյն , ՚ի ձեռոյն , ՚ի մեծութենէ , ՚ի գեղեցկութենէ փողոցացն և հրասպարակաց , յաշխարհամուտ շինուածոց , ՚ի կամրջաց , ՚ի նաւահանգրատից , ՚ի հին աւանդից , յանառիկ ամրութենէն , յանխոռով խաղաղութենէ , ՚ի բարւոք տեսչութենէն , ՚ի ճոխութենէ , ՚ի բարդաւած շահավաճառութենէ , ՚ի բազմամարդութենէ , ՚ի հանճարոյ բնակչացն , յականաւոր մարդկանէ՝ որ անդ կացեալ , ՚ի ստածիչ օգոյ , ՚ի բերոց երկրին , այլովքն հանդերձ :

Ար ինչ զներբողինէն ասացաք՝ նոյնք
օգնեն և առ ՚ի պարսաւ, անմասն ՚ի գո-
վելեաց անտի ցուցանելով զպարսա-
ւեալն :

Հ. Ար իցեն բաղխոհական հանդիսին
սեփական տեղիք .

— Նախ ցուցանել զարդարութիւն ա-
ռաջարկութեանն . զի ոչ բնական օրի-
նաց , ոչ քաղաքականին և ոչ աստուա-
ծայնոցն և մարդկայնոց զրական օրինաց
հակառակի, և ոչ վաղեմի սովորութեանց
կամ կարծեաց՝ որ զօրինաց ունին զօ-
րութիւն :

Երկրորդ՝ ցուցանել զօգտակարու-
թիւն , որ առաւել յորդորիչն է . և զտոյ-
ժքս՝ որ յապախտն առնելոյ զայն ծնա-
նիցին : Իսկ եթէ կարևոր ևս առ ՚ի
կեանս և ՚ի բարեկենդանութիւն իրքն
իցեն , հզօրագոյն ևս ցուցանելի է զայն :

Երրորդ՝ ցուցանել զփառս և զպար-
ժանս որ անտի յառաջ գայցեն , քանզի
բազումք այնոքիկ են՝ որ ցանկութեամբ
փառաց և երկիւզիւ վատանունութեան
առաւել յորդորին քան թէ օգտակարու-
թեամբ :

Չորրորդ՝ ոչ միայն զհնարաւորութիւն
իրացն , այլ և զդիւրութիւնն ցուցանելի
է : Իսկ եթէ զժուարին իցէ , յաւելու
պարս է և զպարժանս յաղթելոյ զժուա-
րութեանցն :

Այսորիկ 'ի համոզելն . իսկ 'ի հերքելն ինչ՝ հակառակօք սոցին հնարիք վարելի է՝ անիրաւ , վնասակար , անօգուտ , անպատշաճ , դժուարին և անհնարին իսկ ցուցանելով :

Ընդ բաղխոհական հանդիսի բովանդակին և բարոյական խրատք և քարոզք , այլ 'ի սոսա պարտ է ճարտասանին ցուցանել զպարտս ունկնդրաց 'ի կատարումն աստուածային և մարդկային օրինաց , և սպառնալեօք պատուհասից երկեցուցանել զնոսա : Եւ ապա վայելչականաւն ևս և օգտակարաւն և խոստացեալ վարձուքն հոգևորականօք և ապա մարմնատրօք քաջալերել զնոսա , և զգիւրութիւնն ևս և զզուարճութիւն կատարման իրացն 'ի վերայ յաւելուլ , և յորդորակօք կատարել զճառն :

Դ Ա Ս Ը

Տեղիք ատենական հանդիսին :

Հ . Ո՞ր իցենն ատենական հանդիսին սեփական տեղիք .

— Ատենախօսին երկեակ պարտք են , դատախազի և ջատաղովի :

Արդ զատախազին նախ քան զամենայն պարտ է ցուցանել զհաւաստիս

յանցանաց ամբաստանելոյն 'ի հանդա-
մանաց անտի դործոյն . դոր օրինակ ըզ-
յանցանս սպանութեան յարինաչաղակս
հանդերձիցն , 'ի զէնս կրելոյ 'ի ծածուկ ,
'ի յառաջագոյն սպառնալեացն , յայլա-
գունելոյ զիմացն , 'ի փախստենէ , և
այլն :

Արկրորդ՝ յականատեսս վկայից :

Արրորդ՝ 'ի խոստովանութենէ պար-
տաւորին :

Բայց բազում այն է՝ զի ոչ յայտնի զը-
տանին հաւատալիք , և յայնժամ զուչա-
կութեամբք և եթ հարկ է վարել դատա-
խաղին , յորմէ զուչակական դատն այն
կոչի : Աւ տեղիք զուչակութեանցն են
նախընթաց և զուղընթաց և հետևորդ
հանդամանք . դոր օրինակ 'ի դատ սպա-
նութեան նախընթաց հանդամանք են՝
եթէ ամբաստանեալն թշնամութեամբ
էր ընդ սպանելոյն , եթէ մահ սպառնա-
ցեալ էր նմա , եթէ զրկեալ 'ի նմանէ ,
եթէ սովորեալ 'ի հարուածս կարեվէրս
կամ յայլ ոճիրս : Զուղընթացք են՝ եթէ
պատեհ էր նմա տեղին և ժամանակն , և
մարթէր նմա անպատուհաս զերծանել ,
եթէ լսելի և զև աղաղակ և հեծութիւն ,
և այլ այսպիսի նշանք : Իսկ հետևորդք
են՝ խուճապել նորա զխայրօքն , փախ-
չել , սյլագունել զիմացն , զէն 'ի ծածուկ

ունել , պատ 'ի պատ պատասխանիք ,
այլովքն հանդերձ :

Իսկ ջատագովին պարտ է նախ ժըխ-
տել զյանցանս ամբաստանելոյն՝ անդըս-
տին 'ի նոցին հանգամանաց անհնարին
ցուցանելով զայն և 'ի վեր քան զկար-
նորա : Բայց եթէ արդարև պարտաւոր
իցէ յանցանացն , պարտ է ջատագովին
թեթևացուցանել ըստ կարի զյանցանան ,
ցուցանելով եթէ էին ինչ ամբաստանե-
լոյն իրաւունք կամ պատճառք 'ի գործ
անդր ձեռնարկելոյ . վասն որոյ պարտ
է առաւել ևս ջատագովին հմուտ լինել
օրինաց և իրաւանց և սովորութեանց :
Իսկ եթէ բնաւ ամենևին չիցէ մարթ ար-
դարացուցանել զգործն , հարկ է զկամս
յանցաւորին ցուցանել անպարտ , զի-
պաց ընծայելով զգործն , կամ ապշու-
թեան , կամ արբեցութեան , կամ բուռն
թափոյ կրից , կամ զրդուութեան թշնամ-
ւոյն , այլովքն հանդերձ :

Համառօտիւ ասել , յոյժ այլազգ են 'ի
միմեանց գործ դատաստաղի և ջատագո-
վի . և դժուարագոյն յոյժ երկրորդիս գործ
քան զառաջնոյն : Մմա պարտ է ցուցա-
նել 'ի յառաջաբանի իւրում , զի ոչ շար-
ժի յատելութենէ կամ յայլոց կրից , այլ
'ի սիրոյ և եթ արդարութեան և ճշմար-
տութեան . իսկ ջատագովին պարտ է

ջանալ՝ յինքն յանկուցանել զլսելիս ցածութեան բանիք, և կասկածանս իմն և երկմտութիւն զհակառակորդէն արկանել ՚ի միտս ունկնդրացն : Դատախազին պարտ է զօրաւոր և բացայայտ առնել զպատմութիւնն, իսկ ջատագովին մեղմ և ուրեք ուրեք սքօղեալ : Դատախազին պարտ է տակաւ սաստկացուցանել զփաստս, և կնիք զհզօրագոյնն ՚ի փաստից ՚ի վերայ ածել . իսկ ջատագովին զհզօրագոյնս ՚ի փաստիցն նախ ցրել, և մի երբէք խուսել ՚ի պատասխանատրութենէ, այլ մանրախուզիւ հետազօտել զփաստս հակառակորդին և հերքել : Իսկ ՚ի վերջաբանին պարտ է երկաքանչիւրոցն ևս եռանդուն յօրինել զբանսն, միոյն ՚ի վրէժխնդրութիւն և միւսոյն ՚ի զթութիւն շարժելով զլսելիս . յորում զօրավիզն մեծ իցեն ջատագովին վաստակք և առաքինութիւնք ամբաստանելոյն :

Դ Ս Ս Թ

Ձեք բառից :

Հ. Յայս վայր զմասանց իւրաքանչիւր զազդի ազդի ճառիցն և զտեղեացնոցս պարզաբանեցեր զկանոնս . արդասա ինձ, իցեն ինչ որ ամենայն մա-

սանցս այսոցիկ առ հասարակ պատշա-
ճիցին, և որ այնորիկ իցեն .

— Քերականին պարտք են անսխալ
դրանս յօրինել՝ նիւթականին ևեթ վայ-
ելչութեան ոչ ունելով, իսկ ճարտա-
սանին պարտ է իմանալի իմն վայելչու-
թիւն յաւելուլ ՚ի նոսա : Եւ առ այս ՚ի
կիր արկանէ նա դձևս, որոց յամենայն
մասունս ճառին են մուտք :

Հ. Չինչ են ձեք .

— Ձեք են նորօրինակ բացատրու-
թիւնք՝ առ ՚ի տալ ազդուութիւն խօսից :

Եւ յայսցանէ են որ բառից ևեթ կո-
չին ձեք, որպէս փոխանակ ասելոյ՝ Ձիք
որ ուրեք, ասելն՝ « Ձիք որ չիք ուրեք » :
Եւ են որ իմաստից կոչին ձեք, որպէս
փոխանակ ասելոյ՝ Բազում վիշտս կամ
փորձութիւնս կրեալ, ասելն՝ « Բազում
ես ձիւնաբերս յանձին կուտեալ » : Կամ
փոխանակ ասելոյ՝ Զումանս սրով կոտո-
րէին, ասելն՝ « Զումանս բազմախողխող
երկաթոյն տային կերակուր » :

Հ. Քանի են ձեք բառից .

— Տիրապէս չորք. աւելադրութիւն,
զեղչումն, յոգնահոլովք և նմանաձայ-
նութիւն :

Հ. Չինչ է աւելադրութիւն .

— Կրկնումն նոյն կամ համանշանակ
բառի, պէսպէս ձեովք. զոր օրինակ
կրկնութեամբ ՚ի սկիզբն .

« Ո՛ր են զպիրքն , ո՛ր են խրատութիւնքն ,
« ո՛ր է որ ունի զհամար սրահակերաց
« զմեծի և զփոքու » . Եւայի :

Գարձեալ կրկնութեամբ 'ի վերջն .

« Իսկ արդ բնութիւնս իմ ոչ կշտամբեալ
« յանպիմանէ զիս՝ եթէ ստեղծայ մերկ ,
« և եթէ եզայ 'ի զրախտին մերկ , և եթէ
« ելի անտի մերկ , եթէ ծնայ մերկ , և
« եթէ անդրէն յերկիր մերկանդամ եր-
« թամ » . Եղիշ :

Գարձեալ խառն կրկնութեամբ .

« Ողորմիմ ողորմիմ սիրելեաց ձերոց , և
« բազում անդամ ողորմիմ անձանց ձե-
« րոց » . Եղիշ :

Գարձեալ համանշանակ բառից կըրկ-
նութեամբ .

« Եթէ ցանկ այսպիսի միտս ունիցիս ,
« իրրե զսգաւոր չրջիս հանապաղ , լաս ,
« հեծես , յողոց հանես , աշխարես ըղ-
« ցայդ և զցերեկ : Մի մեղաւոր միայն կո-
« չեսցուք զանձինս մեր , այլ զմեզս զա-
« մենայն մի ըստ միօջէ զմտաւ ածցուք ,
« 'ի համար բերցուք զմեծն և զփոքրն ,
« այց արասցուք , խնդրեսցուք , զի մի
« մնասցէ անյիշատակ » . Սարգիս :

Հ . Զինչ է զեղչումն .

— Լսութիւն մասանց ինչ բանի պէս-
պէս ձեռք . զոր օրինակ .

« Քննեցաւ (մնաստպարտն) , գտաւ ,

« պատժեցաւ , 'ի սուր սպառեցաւ » .

Մակար :

Աստանօր լռեն շաղկապք :

« Բարկութիւն ամենահօրն զիջաւ 'ի հաշ-

« տութիւն , զի 'ի մէնջ խաղաղութեան

« պատարագն » . Լամբ : Ուր լռի բառս

Մատուցաւ :

« Յետ տեսանելոյ զնա յարուցեալ , և շո-

« շափելոյ ձեռամբ Թոմայի , զի՞նչ » .

Լամբ : Այսինքն տակաւին յետ այնորիկ

զի՞նչ առնէին առաքեալքն :

Հ . Չի՞նչ են յողնահոլովք .

— Կրկնումն նոյն բառի յայլ և այլ հո-

լովս , կամ բայի յայլ և այլ ժամանակս և

յեղանակս . զոր օրինակ .

« Փառաւորեմք զԱստուած յորժամ զմի-

« մեանց բեռն բառնամք , յորժամ մի-

« մեանց զիրկս արկանեմք , յորժամ զմի-

« մեամքք փարիցիմք , յորժամ առ մի-

« մեանս ջոլորիցիմք , յորժամ միմեանց

« կարեկից և վշտակից դտանիցիմք , յոր-

« ժամ 'ի վերայ իրերայ արտասուեմք » .

Սարգ :

Եւ դարձեալ . « Երբի՞ժացեալ և բըրդ-

« զղեալ առ ամենայն որ զիմէ , զամն-

« նայն որ աղաչէ , ամենեցուն աղեր-

« սէ » . Սարգ :

Եւ դարձեալ . « Այլ իմաստունք լա-

« ցին և լան միշտ կենդանի բանիւքն ի-

« րեանց » . Լամբ :

Եւ դարձեալ . « Ի խաւարային ժամու
« զխաւարային կերակուրս խաւարային
« մարմնոյս տացուք » . Եղիշ :

Հ . Զինչ է նմանաձայնութիւն .

— Բառք կամ յանգք նմանաւորք մի-
մեանց . զոր օրինակ .

« Փըթթեալ վարդից նման թերթից ,
« կամ գերունակ ճըղաց խընձոր » :

Ա.Ղ օրինակ .

« Ծովն 'ի միջի իմ ծածանէր ,

« Քաղցրիկ օդովն ծիծաղէր » . Շեղրն :

Ա.Ղ օրինակ .

« Քոհար վարդն վառ առեալ

« Ի վեհից վարսիցն արփենից .

« Ի վեր 'ի վերայ վարսից

« Ծառալէր ծաղիկ ծովային » :

Ա.Ղ օրինակ .

« Տատանին տազնապաւ տերեք տնկոց
« եղևին ծառոց շարթեալք 'ի հողմոց ուժ-
« զին բաղխելոց » . Նարեկ :

Յետինս այս ձև 'ի քերթուածս առա-
ւելապէս ունի տեղի , և այն բազում ըզ-
րուչութեամբ . զի խաղքս այսորիկ բա-
ռից մանկական առնեն զշարադրածն :

Դ Ա Ս Ժ

Չէք խմաստից :

Հ . Ո՞ր իցեն ձեր խմաստից .

— Ամենայն բան՝ արտաքոյ սովորական ասացուածոյ բացատրեալ , եթէ փոխաբերաբար , եթէ այլաբանօրէն , և եթէ այլով որ և է օրինակաւ :

Հ . Մեկնեալ ինձ զգոսա մի ըստ միտջէ . և նախ թէ զինչ է փոխաբերութիւն .

— Փոփոխումն նշանակութեան բառից յայլ ըստ նմանութեան կամ ըստ համեմատութեան : Չոր օրինակ լի՞՞ս աջ կոչել զաչս , Որովնացան զբամբաստօղն և զբութ , կապուտակ դաշտ զծով . Աստուդս բռնացիկս զճանճիկն փոստուայ և այլն :

« Արդարև ճշմարիտ սարգի ոստայն կամեցան անկանել՝ որ զայս այսպէսն գրոջմեցին՝ ի ստագիր զիրսն իւրեանց » . Բարսեղ : Այսինքն ՚ի զուր սնավաստակ և զեն :

« Ես ձայն զառիւծուն ասեմ , որ զոչէր ՚ի քառաթևին » . Եարեկ : Աստանօր առիւծ զՔրիստոս , և քառաթև զսուրբ խաչն փոխաբերաբար նշանակէ :

Բայց զգուշալի է նախ մի յանարդ ի-

բայ առնուլ փոխաբերութիւնս աղնուա-
դունից : Վասն որոյ ստղտանէ Որաստ
դտողան Մարկոսի ,

« Ի լեառն Սլապեայ բարձրադիտակ
« Եթուք Հերմէս ձին ըսպիտակ » :
Երկրորդ՝ պարտ է փոխաբերութեան
դոյ բացայայտ և մերձաւոր , և մի մթին
և բռնագրօսեալ . որպէս եթէ Սշտարակ
երկնաբերձ կոչիցէ որ դայր բարձրահա-
սակ :

Երրորդ՝ մի զքերթողականս 'ի կիր
առնուլ 'ի ճարտասանելն . զոր օրինակ
մարթ է քերթողի ասել զումեքէ անըստ-
դիւտ՝ թէ 'ի դալարագեղ դարնայնի տիռ-
ցըն վախճանեցաւ , բայց ճարտարախօսի
դուն ուրեք :

Չորրորդ՝ մի զիրն ընդ փոխաբերու-
թեան խառնակել , ուրեք 'ի փոխաբե-
րեալ միտս և ուրեք ըստ նկարագրին
խմացեալ . զոր օրինակ փոխանակ ասե-
լոյ թէ Սքտասուք կարճեցին զկեանս
նորա , ոչ է օրէն ասել՝ Ղևտք արտա-
սուաց կարճեցին զթել կենաց նորա :

Հինգերորդ՝ մի 'ի միում վայրի խոկել
բազում փոխաբերութիւնս , մանաւանդ
զանկցորդելիս ընդ միմեանս : Ստղտա-
նելի է յայտմ մասին մերս Յովհաննէս
կաթողիկոս յասելն .

« Յայնմհետէ ապա նիւթ հրաբորբոր

« դառնութեան մտաց դառնալ ոստիկա-
« նին դայնալիսի յաղթութիւն , հրկիզու-
« թիւնս բազումս սիւռեալ տարածանէ
« ընդ ոլորտս երկրի մերոյ . և 'ի միջօրէի
« իբրև գիշերի մութ և մէզ և մառախուղ
« և խաւար աղջամղջին սլատեալ սլաշա-
« րէր դասքանազեանս ազն . և 'ի լծակս
« կշռոց եղեալ զերկունս տազնապ տա-
« րակուսանաց , հակամիտեալ կուտեալ
« գտանէին 'ի վերայ մերձանրատաղտուկ
« անուր Հագարու , առաւել քան դքա-
« րինս ճորոյն Նաբովրայ : Վասն զի
« նետք հինից և տէզ տեառն տեղացին
« 'ի մեզ . քանզի արմատ դառնութեան ,
« զոր երբեմն խլեաց տէր 'ի տանէս Թոր-
« զոմայ , կրկին շառախղեալ տնկեցաւ
« յիմանալի այգեստանս մեր , 'ի փշա-
« հեղձ մացառս վերընձիւղեալ յեղծումն
« և յապականութիւն » :

Հ . Զինչ է փոխանունութիւն .

— Փոխանունութիւն է յորժամ սլատ-
ճառք զնին փոխանակ զործոյ , կամ զործ
փոխանակ սլատճառի , կամ սլարունա-
կեալ փոխանակ սլարունակելոյն , և կամ
հակառակն նորին , կամ ժամանակն փո-
խանակ անցից , և կամ սոցին սակի փո-
խադրութիւնք : Զոր օրինակ .

« Լսէր զի ընթեռնոյր զՆսայի մարդա-
« րէ » . այսինքն զգիրս Նսայեայ մար-

դարէի : « Յառնել առաջի արեաց » , այսինքն ծերոց :

« Հնազանդեցուցանէր զամբարտաւան
« ե զբիրտ ապստամբութիւն նոցա » ,
այսինքն զմարդիկն ապստամբ :

« Յափշտակեցաւ , զի մի նենգութիւն
« պատրիցէ զանձն նորա » , այսինքն
նենգողք :

« Մանկութիւն վաղվաղակի վախճա-
« նեալ » , այսինքն մանուկ վաղամեռիկ :
« Ողբամ դքնզ Հայոց աշխարհ » , այսինքն բնակիչք հայաստանի :

« Ըմպել զբաժակ » , այսինքն զըմպելին՝
որ ՚ի բաժակի :

« Եւ փախեան ՚ի Հայս » , այսինքն յաշխարհն Հայոց :

« Կորոյս զգարն Նոյի » , այսինքն զմարդիկ Նոյեան դարուն :

« Զամենայն արբունս մանկութեան կո-
« տորեալ » , այսինքն զմանկտին ամենայն :

« Բարձի տկն ունել » , այսինքն իշխանութեան :

« Արհամարհել զթաղ » , այսինքն զթաղաւորութիւն :

Հ . Զինչ է խելամտութիւն .

— Աչ ինչ ընդհատ ՚ի փոխանունութենէ վարել զմասն փոխանակ բոլորի , զնիւթ փոխանակ իրին , զսեռ ընդ տե-

սակի , զեղական ընդ յողնականի , և որ
սոցին սակի ձևք : Զոր օրինակ .

« Ահա ոտքն , որք թաղեցին զայրն .քո՛ի
դրան , հանցեն և դքեղ » :

« Վասն այնորիկ և չնչին փայտին հա-
ւատան մարդիկ զանձինս իւրեանց » .
այսինքն նաւուն :

« Եւ տեսցէ ամենայն մարմին զփրկու-
թիւն Աստուծոյ , զի տէր խօսեցաւ » .
այսինքն ամենայն մարդ , որ է տեսակ
սեռական անուանս մարմին :

« Մի լինիք որպէս զձիս և զԶորիս , զի
« ոչ գոյ՛ի նոսա իմաստութիւն » . այս-
ինքն իբրև զանբանս :

« Տկարն խրախուսեսցէ թէ հզօր եմ ես ,
« հանդարտն պատերազմող եղիցի » .
այսինքն տկարք խրախուսեսցեն , հան-
դարտք պատերազմողք եղիցին :

« Սատակել զքետացին և զամովրհա-
ցին » . այսինքն զքետացիս և զամովրհա-
ցիս :

Դ Ա Ս Ժ Ա

Հեգնութիւն . — Երգիծանութիւն . — Փոխա-
ռութիւն . — Անուանաստեղծութիւն :

Հ . Զինչ է հեգնութիւն .

— Հեգնութիւն է , որ հակառակ բա-

« Բիցն են իմաստք նոցա . զոր օրինակ .
« Ո՛վ քո զօրութեանդ , 'ի ծայրն հասեր
« իմաստից . փրկեցեր զոզի քո՝ զայդ
« ասելով » . Լավք : Զոր սլարգարար
« ասելի էր . Պակասամիտ ես , 'ի խորս
« տղիտութեան կաս , և զոզիդ քո դատա-
« սլարտես բանիդ :

« Հարցանեն ոմանք ցիմաստունս մեր ,
« կենդանոյ լինի՞ պատարագ թէ ոչ . իսկ
« որ բուն կատարեալքն են՝ պատասխա-
« նեն , ոչ բնաւ » . Լավք : Ուր ահա ի-
« մաստունն և բուն կատարեալ նշանակեն
« զհակառակն , այս ինքն զախմար և զան-
« դէտ :

« Մեծաձայն կարգացէք , զի աստուած
« է . թերևս զբօսանք ինչ իցեն նմա , և
« միտնգամայն թերևս առնիցէ հրաման ,
« կամ թէ 'ի քուն իցէ և յառնիցէ » .
« այս ինքն 'ի զուր է կարգալզ ձեր , զի
« չէ նա աստուած :

« Սովին ձևով Գրիգոր կաթողիկոս պա-
« պանձեցուցանէ զՏուտէորդին , որ զՀԸ-
« ոմայ եկեղեցին ասէր կործանեալ :

« Ապա յայտ իսկ է , եթէ 'ի զուր աշխա-
« տեցաւ Պաւղոս , 'ի զուր աշխատեցաւ
« և Պետրոս , և ոչ ուղղեցան ոտք նորա
« 'ի գնացս՝ ընդ որ խորհեցաւ և արար :
« Ընդունայն են և քարոզութիւնք նոցա ,
« և սուտ էին խոստումնք տեառն առ

« Պետրոս՝ թէ՛ ՚ի վերայ այդր վիժի շինե-
« ցից զեկեղեցի իմ, և դրունք զժոխոց
« զնա մի յաղթահարեսցեն : Արդ յաղ-
« թահարեցաւ և կորեաւ , զի ոչ է եկե-
« ղեցի , այլ այր աւազակաց . ոչ մկրտու-
« թիւն ՚ի թողութիւն մեղաց , այլ միայն
« լուացումն ջրոյ : Արդ ուրախ լեր Պի-
« դատոս , ցնծացէք և դուք դասք քահա-
« նայապետաց . վասն զի ոչ սպանիք
« տէր , այլ մոլորեցուցիչ . ոչ խաչեցիք
« աստուած , այլ զող և աւազակ և խռով-
« արար . ոչ հովիւ քաջ , այլ վարատող
« ոչխարաց . սուտ է որդին որոտման ,
« և իրաւ է որդին Տուտեայ » :

Հ . Զինչ է երզիծանութիւն .

— Գժնդակ հեղնութիւն . զոր օրինակ .
« Վահճ որ քակէիր դտաճարն , և զերիս
« աւուրս շինէիր զնա . ապրեցո զքեզ ,
« եթէ որդի ես Աստուծոյ՝ էջ՛ ՚ի խաչէդ » :

Այսպէս Սմբատ սպարապետ զչամ-
փուր հրաշեկ ածեալ զգլխով Մեհրուժա-
նայ , ասէր . « Պսակեմ զքեզ , Մեհրու-
« ժան , քանզի ՚ի խնդիր էիր թագաւո-
« բել Հայոց . և ինձ ասպետիս պարտ է
« զքեզ պսակել ըստ սովորական իշխա-
« նութեան իմոյ հայրենեաց » . Խորեն :

Ընդ ձեովս ընդ այսուիկ բովանդակին
և դսրովանք , որով ճարտարախօսն կըչ-
տամբէ զարժանին դսրովանաց . զոր օ-
րինակ Վամբրոնացի զբանսարկուն .

« Ո՛ր դու , զբարտիչ դատախազ , եկ
« այժմ կայց մեզ առընթեր , ոչ իբր սի-
« բելի , այլ իբրև զթշնամի . տես և ողբա
« յանձն քո , տես և յամօթ լեր ՚ի գործս
« քո . տես , սա այն է՝ որում զխաչն մեքե-
« նայեցեր , որում զլեզին արբուցեր ,
« զոր գողացեալ համբաւեցեր » :

Են և պատրուակեալ կշտամբանք , որ
լուելեայն տան իմանալ զգարովանս . զոր
օրինակ Պաւղոսի ասելն ցկորնթացիս .
« Յայդմ ոչ գովեմ զձեզ » :

Եւ Սսկերբերանի ստէպ զանձն ՚ի մէջ
բերել , և խառն ընդ այլս յանդիմանել .
գոր օրինակ .

« Ո՛րչափ չարեօք լի եմք , և ոչ զգամք .
« զմիմեանս խածանեմք , զմիմեանս ու-
« տեմք , մեղանչեմք , ամբաստանեմք ,
« բամբասեմք , ընդ ընկերաց փառս խան-
« դամք » :

Հ . Զինչ է փոխառութիւն .

— Զմիոյ իրիք հանդամանս այլում
տալ ըստ համեմատութեան կամ ըստ
նմանութեան . զոր օրինակ .

« Գիշերադէմ գոլով ես , ՚ի բնաւից պար-
« սաւիմ » , այսինքն սեաղէմ . Գօշ :

« Որբան ՚ի սև և ՚ի մութ կեանքս պան-
« զըխտիմք » . այսինքն ՚ի խաւարային և
ի տխուր կեանս յայս . Լամբ :

« Ընդ աչացաւացն նեղելոց մշտադիչե-

« ընն խարխափանօք » . այսինքն որպէս
միշտ 'ի խառարի խարխափելով . Նարեկ :
« Ի կողմանս ասորեստանի դադարէ առ
« զետովն երկլուսնեայ աւուրս » . այս-
ինքն երկամսեայ ժամանակ . Խորեն :

Ըստ այսմ ասեմք . Սնցին հունձք երեք ,
փոխանակ ասելոյ ամբ :

Ըստ այսմ և Եղիշէի վարդապետի
ասելն .

« Բազում ձմերայ հալեցան սառնամա-
« նիք . եհաս դարուն , և եկին նորեկ
« ծիծուունք , տեսին և խնդացին կենցա-
« ղասէր մարդիկ , և նոքա (երանելի
« տիկնայքն) ոչ երբէք կարացին տեսա-
« նել զանձկալիսն իւրեանց » :

Հ . Ձինչ է այլարանութիւն .

— Բան 'ի բազում փոխաբերութեանց
հիւսեալ . որպէս Շնորհաւոյ այլարա-
նելն զվախճան եղբօր իւրոյ Գրիգորի կա-
թողիկոսի օրինակաւ նաւարկութեան .

« Ինքն նաւու հաւատոյ ընդ ծով աշխար-
« հիս՝ հողմով Հողոյն ուղղակի նաւա-
« պետեալ ճշմարտութեամբ և առաքինու-
« թեամբ , եհաս անվնաս յանքոյթ և ա-
« ռանց ալեաց նաւահանդիսան » :

Ա՛յլ օրինակ .

« Ծընան կուսանք աղղըս բազումս ,
Եւ մարբք մանկունք ըզհրապարակըս
ձերոյ .

ի զիրկըս սրբութեան աղօթից և պահոց .

Աճեցին հաւատովք զարդացեալք 'ի Քրիստոս » . Շար :

Գեղեցիկ է յոյժ այլաբանութիւն այդոյն 'ի սաղմոսս .

« Այդի յԵզրպտոսէ փոխեցեր , հաներ
« զհեթանոսս և զնոսս տնկեցեր , և ա
« ռաջնորդեցեր նմա : Հաստատեցեր
« զարմատս նորա , և ելից զերկիր . ծած
« կեաց զլերինս հովանի նորա , և բա
« րունակ նորա զմայրս Աստուծոյ : Չը
« զեաց զորթ իւր մինչև 'ի ծով , մինչև 'ի
« զետս են շառաւիղք նորա : Ընդէր քա
« կեցեր զցանկ նորա . կթեն զնա անցա
« լորք ճանապարհի : Ասրականեաց զնա
« խող անտառի , և երէ վայրի արածեցաւ
« 'ի նմա : Աստուած զօրութեանց , զարձ
« հայեաց յերկնից , և տես . այց արա
« այգոյս այսմիկ , և զարման տար սմա՝
« զոր տնկեաց աջքս » :

Այլաբանութեան նոյն կանոնք են որ ինչ փոխաբերութեան . այլ 'ի սմա զգուշալի է և ևս՝ չփոխել զայլաբանութիւնն այլ յայլմէ , այլ յորոց իրաց առեալ իցէ նմանութիւնն՝ նովին և աւարտել :

Հ . Չինչ է անուանաստեղծութիւն .

— Ներգաշնակութիւն բառից ըստ իմաստիցն . զորօրինակ ճճուել կամճուու

դել ճնճղկանց , բզղել մեղուաց , դար-
գափել տախտակաց , ճզփումն ջուրց ,
ճոնչել ծղխնեաց , ճարճատիւն փշոց 'ի
հուր , շրչիւն տերևոց , և այլն :

Վայելուչ և դօրաւոր յոյժ առնէ զբանն
ձևս այս , որպէս տեսանի օրինակօքս .

« Անդ էր լսել թնդիւն վահանաց , շկա-

« հիւն աղեղանց , շողիւն սուսերաց ,

« շաչիւն նշանաց , շառաչիւն նետից » .

Մակար :

« Կոփիւնք վահանաւորացն , և ճայթ-

« մունք լարից աղեղանց զլսելիս ամենե-

« ցուն առ հասարակ խլացուցանէին » .

Եղիշ :

« Եւ 'ի տրոփական դոփմանէ ոտիցն

« թնդեալ տանիքն , և 'ի վայր փլուզեալ » .

Յոյն . կար :

« Ի գիւ դայր 'ի գիւ սայլիկն 'ի գիւ

« Ի Մասեաց յաջ կողմանէն » . Նարեկ :

ԴԱՍ ԺԲ

Դերանունութիւն և Շրջաբանութիւն . — Չա-
փազանցութիւն . — Բացադանչութիւն :

Հ . Չինչ է դերանունութիւն կամ շր-
ջաբանութիւն :

— Փոխանակ անուան ուրուք այլ ինչ
հասարակ անուն սեփականել : Զոր օրի-

նակ՝ Փողն տարսոնեան , այսինքն Պաւ-
ղոս . Ամիրդին , այսինքն Յովհաննէս
մկրտիչն . Որդին կորստեան , այսինքն
Յուզա , և այլն : « Յազազս արմատոյն
« հանուրց մարդկութեանս , կամ թէ հա-
« ճոյ ումեք թուեսցի ասել՝ ծայրին » .
այսինքն Ադամայ . Խորնե :

Ըստ այսմ է և շրջաբանութիւն . զի
զոր համառօտիւ սակաւ բառիւք մարթ
է առաջի առնել , ճարտասանն բազում
բառիւք առաջի առնէ :

Զոր օրինակ փոխանակ ասելոյ՝ թէ
Իբրև եղև զիչեր , ասէ .

« Մինչ գեռ խաղաղութեանն սլատեալ
« էր զամենայն , և այն ինչ զիչերն ի-
« րով արագութեամբ ընդմիջէր » . Խ-
մատ :

Փոխանակ ասելոյ՝ Իբրև դարուն եղև ,
ասէ .

« Իբրև՝իբացեղաւ ձմեռնային ճիւնախա-
« զաղ սառնամանեաց ցրտութիւն : —
« Իբրև դարնանային հարաւահողմն զձը-
« մերայնոյն ժամանակ ցրտութեանն ՚ի
« բաց մերկանայր : — Իբրև զրունք դար-
« նայնոյն բացան և աուրքն ջերտօք
« զտեղի փոխաբերեցին : — Իբրև ձմեռ-
« նային սղաւորութիւնն ՚ի դարնանային
« բարեխառնութիւն օգոյ յեղանակէր
« զփոփոխումն » . Յովն . կար :

Փոխանակ ասելոյ՝ իբրև այդ լինէր ,
ասէ . « Իբրև լոյսն զգիշերն մերկա-
« նայր : — Այն ինչ կամէր առաւօտն 'ի
« գիշերոյն մերկանալ : — Այն ինչ վար-
« դագոյն ծայրակարմիր արեգակն ընդ
« երկիր ծաւալել կամէր » . Մակար :

Փոխանակ ասելոյ՝ Մինչև էր մեռեալ ,
ասէ .

« Մինչ դեռ ջերմ ողիքն 'ի ծոցոյն չև էին
« թափեալ , և շունչ վախճանին չև էր հա-
« սեալ : — Մինչ դեռ յողոցն պարզել
« սալաստան կայր » . Մակար :

Լամբրոնացի զմիակ բառս թօսել տես
ինձ քանի օրինակաւ բացատրէ .

« Պետրոս՝ որ 'ի Կափառնառում սնեալ՝
« լսեմք զի ընդ հռոմայեցւոց լեզուն խը-
« րոխտալով արշաւէ . և Փիլիպպոս՝ որ
« 'ի Բեթսայիգա զալիլիացւոց՝ արարա-
« ցւոց բարբառովն զխօսս իւր յօգէ .
« Յովհաննէս՝ որ 'ի Նազարէթ սնեալ՝
« զիարդ կիլիկեցւոց ձայնին զմեզ հար-
« ցանէ . Թադէոսն այն տիմար տեսէք
« սրբան վայելուչ մեծաց Հայոց բառիւքն
« զբանս իւր յօգէ » :

Հ . Զինչ է չափազանցութիւն .

— Առաւելու կամ նուազել տարա-
պայման զգորութիւն բանին : Զօր օրի-
նակ .

« Իբրև գմբրիկ կառք նորա , արագա-

« գայն քան դարձուիս երիվարք նորա » :

« Գոյ հնար թուել զխիճս հեղեղատի ,
« և դաւաղ ծովու , և զշիթս անձրևի , և
« ոչ զստեղծեալն առ 'ի քէն նորագիւտ
« բանս և իրս » . Յոս/ն . խմատ :

« Արդարև իսկ բազում աշխարանաց
« արժանի եմք , բազում ողբոց . եթէ ա
« մենայն աշխարհս ձայն առնուցու , զող
« բըս հարկանիցէ , և քարինք և փայտք և
« ծառք և երէք և թռչունք և ձկունք , և
« ամենեկին ամենայն տիեզերք համօրէն
« 'ի ձայն աղի և ողորմ աշխարանաց աշ
« խարիցեն , ոչ ինչ արժանի աշխարե
« լոյն աշխարիցեն » . Ռակեր :

« Ոչ ինչ եթող չարիս՝ զոր ոչ զոր
« ծեաց 'ի կեանս իւր , և ոչ մնաց 'ի մե
« ծամեծ չարեացն , որ ոչ անցին ընդ նա
« 'ի մահուան իւրում » . Եղիշէ :

« Բազում անգամ է տեսանել զգազա
« նըս վայրենիս , գարջ զինձ զգայլ գա
« ուիւծ հանդարտացեալս գարմանելով և
« մարգասէրս , իսկ զբարկասիրտն և ոչ
« երբէք : Բազում անգամ և զծով տեսա
« նեմք հանդարտացեալ յալեաց և ցա
« ծուցեալ 'ի վայրենութեան . իսկ զբար
« կացողն և ոչ բնաւ : Հանապաղ 'ի գա
« ղանութեան կայ , միշտ 'ի վայրենու
« թեան , յար 'ի տմարդութեան , համակ
« յալէկոծութեան » . Սարգ :

« Զի եթէ զլին մի ծովուց 'ի յորակու
« թիւն դեղոյ յեղեղեցից , և զգաշտս աս
« պարիզօք բազմօք սահմանեալ 'ի տա
« րածումն լայնութեան քարտենի չափե
« ցից , և զպուրակս յոգունց անտառաց
« շամբից եղեղանց 'ի հաստուածս գոյու
« թեան զրշաց կազմեցից , և ոչ զթիւ մի
« 'ի բարդելոցն անօրէնութեանց զօրե
« ցից ընդ զրով սահմանի զրաւել » . Նա
րնկ :

Հ . Զինչ է բացադանչութիւն .

— Բարբառ յայտարար սաստկագոյն
յուզման կրից հոգւոյ . զոր օրինակ .

« Ո՛վ մեծի տուրևաութեան շնորհի երկ
« նայնոցն և երկրայնոցս . սոքա ետուն
« մարմին , և 'ի նոցանէ առին զՀոգին » .

Լամբ :

« Ո՛հ ես մեղայ նրման նրմին ,

Եւ յանցանաց մօրն Եւային .

Եւս առաւել քան ըղնոսին

Գրտայ յանցող սուրբ օրինին » . Շը

նորն :

« Ո՛վ անբերելի տղիտութեանս և ա

« պառում բարուցս . եկ Երեմիա ցաւա

« կից մարգարէ , և վշտակցելով ողբա՛

« զբեկումն իմ և ժողովրդեան իմոյ » .

Լամբ :

« Ո՛հ , կարի է առասպելս , և առաս

« պելաց առասպել » . Խորին :

« Ա՛յլ համբոյր՝ նենգութեան նշան , և
« առիթ մահու » . Եար :

Ի սոյն ձև պատկանի և մահապանչու-
թիւնն , որ ՚ի վախճան բանին ՚ի կիր ար-
կանի , զնոյն ունելով զօրութիւն հան-
գոյն բացազանչութեան :

Որպէս Լամբրոնացի յետ ճառելոյ
զանհաս խորհրդոց տնօրէնութեանցն
Քրիստոսի և զալստեան Հոգւոյն , ՚ի վե-
րայ ածէ .

« Խորհուրդ լայն և ընդարձակ . առաւե-
« լութիւն գիտութեանն Աստուծոյ տե-
« սանի , եղբարք » :

Եւ յաճախ ուրեք ՚ի վարս հարանց
զհետ պատմութեան առաքինութեանց
նոցա յարէ պատմիչն .

« Այս է խոնարհութիւն . — Այսպիսի
« է հնազանդութիւն » . և այլն :

Գ Ս Ս Ժ Գ

Տարակուսութիւն . — Ազէրսանք . — Անէճք :

Հ . Չինչ է տարակուսութիւն .

— Կեղծիք երկուանաց մտաց ճարտա-
սանին , առ ՚ի բերել զհետ զելս տարա-
կուսանացն . զոր օրինակ .

« Հիացեալ զարմանամ մտօք , և ոչ զի-
« տեմ՝ ուստի պարտ և պատշաճ իցէ առ-
« նել սկիզբն ճառիս » . Բարս :

« Եւ արդ ուր արդեօք զգարչապարս
« ոտին կառուցից , և կամ յոր վստահու
« թիւն զաչս իմ՝ յառեցից : Զի եթէ 'ի
« ձեզուն բարձրութեան երկնի , անտի
« անձրեւեաց հուրն Սողոմայ . իսկ եթէ
« 'ի յատակս խորութեան երկրի , սա
« եբարձ զկոկորզն ըմբռնողական և ե
« կուլ զԲազան բանական Սքիրոնի :
« Եթէ 'ի համատարած օդոյն պարզու
« թիւն , այն եղև եզիպտացւոցն խաւար
« չօչափելի : Ս.ՅՂ զու ամենազօր արա
« ըիչ բնաւից , և ինձ ողորմեա կրկին
« գթութեամբ » . Նարեկ :

« Զի թէ պահանջէ յինէն հայրս հոգ
« ւոց և դուք ընդ նմին գործունեայք բա
« րեաց՝ յանձն առից , զարհուրիմ երկիւ
« ղիւ՝ նայեցեալ յիմս տկարութիւն , և
« 'ի մեծի այսր աստիճանի բարձրութիւն ,
« մանաւանդ 'ի չար և յանմասն բարեաց
« ժամանակիս : Իսկ եթէ յայտցանէ և որ
« նման սոցին զանդիտեալ՝ ընդդիմանամ
« կոչողիդ հրամանի , երկնչիմ դարձեալ
« յանհնազանդութեան դատաստանէ :
« Եւ այսոցիկ տարակուսանաց եւք ոչ
« այլ ուստեք , բայց եթէ յաստուածա
« հաճոյ աղօթից ձերոց » . Շեղորհ :

« Ոչ զիտեմ ուստի զայս օրէնս զտեալ
« մեր . 'ի նախնեացն ոչ ունիմք , զի ահա
« ցուցաւ վերագոյն . և յայլ ազգս ոչ

« տեսանեմք . և նոր առաքեալ ոչ յայտ
« նեցաւ մեզ , որ խախտեաց զառաքե-
« լոցն սահման : Յայտ է թէ ունիմք յան-
« իմաստութենէ և յարհամարհութենէ
« օրինացն Աստուծոյ » . Լամբ :

« Եւ արդ ուստի՞ հաւանեցուցից զձեզ ,
« ոչ զիտեմ . զայն ասացից՝ թէ որդն նո-
« ցա ոչ վախճանի և հուրն ոչ շիջանի ,
« թէ զմիւսն որ ասիցէ՝ թէ երթիցեն 'ի
« հուրն յաւիտենից : Եթէ զմեծատունն
« ածեալ կացուցից առաջի , և տակաւին
« ասիցէք թէ վասն սպառնալեաց ասա-
« ցեալ է : Եւ արդ ուստի՞ հաւանեցուցից
« զձեզ : Սատանայի միտք են այդ , անօ-
« գուտ շնորհ շնորհեալ՝ որ ամենեին ծոյ-
« լլս կազմէ . և արդ ուստի՞ բառնայցեմք
« զայն 'ի միջոյ . որչափ և ասիցեմք 'ի
« զրոց , ասէք՝ վասն սպառնալեաց է :
« Այլ զայլոց զհանդերձելոցն թերեւ
« մարթիցէ որ ասել , զանցելոցն և 'ի
« զլուխ ելելոցն՝ ոչ ևս : Լուարուք զձր-
« հեղեղէն . մի թէ այն վասն սպառնա-
« լեաց ինչ ասացաւ , և չեղև , և չևլ 'ի
« զլուխ » . Ոսկեր :

Հ . Զինչ են աղերսանք .

— Պաղատանք խառն ընդ սրտածա-
ռաբանութիւնս առ 'ի հաւանեցուցա-
նել :

Ազգողադոյն է ձեւ , և յաճախ սովո-

րութիւն է 'ի կիր առնուլ 'ի վերջաբա-
նութիւնս : Զոր օրինակ Լամբրոնացի
ձեացուցանէ աղերս 'ի դիմաց Որդւոյ
առ Հոգի .

« Այսուհետեւ քեզ եկեալ եհաս ժամա-
« նակ գործոյ , ով փառակից իմ Հոգի .
« սարտիս և դքոյդ մարդասիրութիւն
« ցուցանել 'ի յերկրի . այսուհետեւ քեզ
« ապաստան առնեմ զանուն աստուա-
« ծութեանս մեր յարգել առ մարդիկ :
« Հայր իմ ներեաց և եթող զպարսան՝
« որով դուն խափանեցար 'ի հեղլոյ առ
« նոսա՝ մարմնոյ իմ պատարադուն . սա
« առ դիս առհաւատչեայ 'ի նոցանէ ,
« և տայ նոցա զքեզ խաղաղութիւն :
« Է՛ջ այժմիկ , սիրոյ աղբիւր , սիրով առ
« նոսա , և մխիթարեա զորս 'ի պանդըխ-
« տութեան վայրն նժդեհ և անցաւոր կե-
« նօք տառապին : Քեզ տամ զնոսա ,
« քեզ յանձն առնեմ զնոսա . զքեզ խոս-
« տացայ նոցա , և այժմ 'ի քեզ ամրա-
« փակեմ զնոսա զամենեսեան » :

« Աղաչեմ զամենեսեան , և զոտս եղ-
« բարցդ սրբոց արտասուօք սիրոյն համ-
« բուրեմ . ներեցէք իմոյ անդամու-
« թեանս , և իբր վշտակից ծառայակից
« ընկալարուք զիս , և զձեզ ընկալցի Յի-
« սուս Քրիստոս տէր մեր » . Լամբ :

Հ . Զինչ են անէծք .

— Չե մաղթելոյ պլոց կամ անձին
չարիս առ դայրացման . զոր օրինակ .

« Անէծք այնպիսի բանից » : Ոսկեր :

« Կորիցէ օրն՝ յորում ես ծնայ , և զի-
« շերն՝ յորում ասացին թէ ահա արու :
« Խաւարեսցի զիշերն այն , և մի խընդ-
« րեսցէ զնա տէր՝ի վերուստ : Մի եկես-
« ցէ ՚ի վերայ նորա լոյս . ընկալցի զնա
« խաւար և ստուերք մահու . եկեսցէ ՚ի
« վերայ նորա մէդ : Անիծեալ լիցի օրն
« այն և զիշերն , և տարցի զնա խաւար .
« մի եղիցի յաւուրս տարւոյ , և մի թու-
« եացի յաւուրս ամսոց : Այլ զիշերն
« այն եղիցի ՚ի ցաւս , և մի եկեսցէ ՚ի
« վերայ նորա ուրախութիւն և մի ցնծու-
« թիւն : Խաւարեսցին աստեղք զիշերոյն
« այնորիկ . սպասեսցէ և ՚ի լոյս մի եկես-
« ցէ , և մի տեսցէ զարուսեակն ծագեալ » .
Յոր :

« Այլ իմ մեռցի և կորիցէ անուն և յի-
« շատակ յերեսաց երկրէ , և խաւարես-
« ցին բիբք աչացս , և մի տեսցեն զլոյս .
« և քակեսցին ականջքս՝ և համր եղի-
« ցի հովեալ բերանս , և լեզու իմ՝ի քիմս
« իմ կցեսցի , և մէզ և մառախուղ մեղաց
« և ստուերք մահու պատեսցէ զբոլոր
« անձնս , եթէ ինչ շարժեցայց կամ զգա-
« ցայց տեսանել կամ լսել կամ խօսել զար-

« դարոյն զանիրաութիւն . . . Քաւ լիցի
« ինձ ձեռս ամբառնալ յօծեալն Աստու-
« ծոյ . . . ապա թէ ոչ, բացցէ երկիր
« դրերան խր, և կլցէ զիս կորստեամբ
« ընդ բանակն Աբիրոնի, և կենդանոյն
« իջցեմ'ի դժոխս » . Յով'ի . կար :

« Վասն այսորիկ Աստուած 'ի սպառ-
կործանեսցէ զքեզ յախտեան .

Եւ խըլեսցէ դարմատըս քո ,

Յերկրէ հանցէ կենդանական : . . .

Արդ քեզ ելցէ կարճ 'ի յօրեր ,

Եւ կայենին հասցէ երեր :

Ի դառնութիւն դարձցին տարերք ,

Ջրհեղեղին ելցեն դետերք :

Սեաւ ամպ մըթին կարկըտաբեր

Ջքեզ արասցէ անպըտղաբեր .

Սողոմացւոց հուր ծըծըմբեր

Իջցէ 'ի գլուխդ արիւնակեր : . .

Արդ 'ի դըժոխս իջցես 'ի խոր ,

Քեզ անկողին մէցք և ցեցեր .

Եւ նոյն հրեշտակըն մահաբեր

Սըրով հատցէ զքեզ 'ի յաղղեր . . .

Տուն քո լիցի անհետ աւեր ,

Եւ դու գերի ազգով երեր » . Շնոր'ի :

ԴԱՍ ԺԴ

Հարցումն . — Հաղորդակցութիւն . — Լսու-
թիւն . — Շնորհումն :

Հ . Զինչ է հարցումն .

— Ձե հարցական , ոչ առ 'ի խնդրել
զլուծումն տարակուսանաց՝ այլ առ 'ի
ստիպել զունկնզիրս , և առ 'ի սաստկա-
դոյն բացատրել զբանն , զոր օրինակ .
« Ընդէր , աչս ունելով և ականջս , ոչ
« տեսանեմք և ոչ լսեմք : Քանի՜ աստա-
« րէզ է 'ի բերանոյ մինչև ցունկն , զի
« զբարբառ սորին ոչ ներեմք ունկանն
« լսել և տեղի տալ : Այսքան էր խաւա-
« րեցուցաք զպայծառութիւն եկեղեցոյ
« վասն սնտոխյուսոյ » . Լամբ :

« Մի թէ որ տնկեաց զունկն , ինքն ո՞չ
« լուիցէ : — Ո՞վ իցէ նման քեզ յաս-
« տուածս , տէր . կամ ո՞վ նմանիցի քեզ ,
« փառաւորեալդ 'ի սուրբս » : Ուր պար-
զաբար պարտ էր ասել . Որ տնկեաց
զունկն , ինքն ևս լսիցէ : Ոչ որ է նման
քեզ յաստուածս , տէր . և ոչ որ նմանի-
ցի քեզ , փառաւորեալդ 'ի սուրբս :

Այսպէս և Ոսկեբերան փոխանակ ա-
սելոյ՝ թէ այլ ոչ ևս կարեմ համբերել ,
հզօրագոյն յոյժ գործէ զբանն հարցուա-

ծոյ պայմանաւ ասելով . « Մինչև ցայդ
վայր համբերիցեմ » :

Մերթ ևս հարցմանն առընթեր զնի
սլատասխանին . զոր օրինակ .

« Իսկ արդ չա՞ր արժան էր ասել թագա-
« տրին . քաւ , ես ոչ ասեմ . այլ խրատ 'ի
« զորձ արկեալ դայլս ուսուցանեմ » .
Եղիշէ :

« Զինչ սլտուդ յայնժամետուն աշխար-
« հի . զինչ այլ , բայց եթէ երկիրս եր-
« կին եղև , և փառքն՝ որ 'ի բարձունս էր
« Աստուծոյ՝ և յերկիրս տարածեցաւ » :
Լաւք :

« Զինչ ծանր հրաման առաք առնել .
« զսա՛րս հատանել անցանել , թէ ընդ
« օդս թռչել , թէ ընդ բնութիւն համա-
« տարած ծովուն ցամաքաթևս սլանալ :
« Եւ ոչ երբէք . այլ այնպէս զիւրին է
« առաքինութիւն , մինչև այնպիսի զոր-
« ծոյ մի ինչ կարօտանալ , այլ միայն ոգ-
«ւոյն և զթոյ : Զո՞ր զորձի ունէին առա-
« քեալքն՝ որ զայնպիսի ուղղութիւնս
« արարին . ո՞չ միաճորձք և բոկք չրջէին ,
« և ամենեցուն յաղթեցին : Զինչ դժուա-
« ըրին 'ի հրամանաց իցէ . Մի , ասէ , առ-
« ներ զոք թշնամի . մի՛ ատեար զոք . մի
« չար զումեքէ խօսիր : Սոցին հակա-
«ռակք են դժուարինք , և ոչ սոքա » .
Ոսկեր :

Ընդ սովիմբ բովանդակի և ձեն հա-
ղորդակցութեան , որով ճարտարախօսն
վստահացեալ 'ի դատ իւր՝ հարցանէ
դունկնդիրս . զոր օրինակ .

« Արդ աղէ ասա , ո՞ր է արժանահաւա-
« տալի . բանքն եթէ արդիւնքն . ոչ ա-
« պաքէն արդիւնքն . զի բանք չվճարեն
« ինչ 'ի հաւատոց սակս , բանիւ զՔրիս-
« տոսին կրել զանուն , և զործով զսա-
« տանային , զի լի և լի է այնպիսին ան-
« հաւատութեամբ » . Սարգ :

« Արդ աղէ ասա . եթէ յանկարծ կոչ
« լինիցի 'ի քաղաք ուրեք արքունի , որք
« ոչ զրաստու ինչ կարօտ լինիցին , ոչ
« պատանեաց , ոչ կօշկաց , և ոչ այլ ինչ
« կահի և կազմածոյ , այլ զհացիկն միայն
« և զջուր յաղբերացն բաւական համա-
« րիցին . և այլքն ասիցեն՝ եթէ ոչ կառս
« կազմիցէք , և ոչ կակուղ անկողինս
« պատրաստիցէք , չկարեմք երթալ , եթէ
« ոչ բազում սպասաւորս ունիցիմք , և
« ստէպ հանգչել հասանիցէ , և նժոյզ ևս
« և կարծութեան վանս և այլ ինչ բա-
« զում պէտս , չկարեմք երթալ . և ընդ
« ոյս արժան է զարմանալ , ընդ նոսա՞
« թէ ընդ սոսա . յայտ է թէ ընդ սոսա ,
« որք ոչ ինչ իւրք սմեք բուռն լինին :
« Նոյնպէս և յաշխարհիս ճանապարհի
« ոմանց բազում պէտք են , և ոմանց չափ

« ինչ . որպէս զի ազքատութեամբն ,
« եթէ պարտ ինչ էր , 'ի դէպ էր մեծա-
« մտել » . Ոսկեր :

Հ . Ձինչ է լուծիւն .

— Լուելովն ինչ ազգողագոյն տալ ի-
մանալ զայն . զոր օրինակ .

« Ձի մի մի թուիցեմ . այլ զամենայն անար-
« ժանս յառաջմատուցանէր , և զամենայն
« արժանաւորս յետս տանէր » . Եղիշի :

« Որ մեղանչէ , օրինազանց է . իսկ որ
« զօրէնս լուծանէ , զինչ անուն է նորա .
« ես պատկառիմ ասել , մանաւանդ թէ
« երկնչիմ . զի մի աղեկէ զբժշկութեամբս
« վասն 'ի խոր հարմանս զգեղ բանիս'
« երևեցայց թշնամի » . Լամբ :

« Չորս վասն Կռոնոսի և Արամազդայ
« պատմութիւնք իցեն՝ ամաչեմ ասել . ոչ
« սակս նոցա՝ որ արժանի են ամենայն
« պարսաւանաց , այլ խնայեմ 'ի լեզու
« իմ , զի մի ժանտասցի յիշատակօր
« պղծութեան նոցա » . Մարգ :

« Ո՛վ թշուառութեանս , և արտասուաց
« արժանի մոլութեանս . վասն այսորիկ
« և քահանայք ելով , 'ի դպրաց կարգ
« թերևս կարողանամք լինել . և եպիս-
« կոպոսք՝ բնաւ և ոչ ճաշակեալ զքաղց-
« բութիւն բարեկարգութեանս . զոր բո-
« վանդակն ասել հեղզանամ , բաւակա-
« նացեալ 'ի լինելս անձամբ անձին կըշ-
« տամբիչ » . Լամբ :

« Քահանայք քարոզք բանին
Եւ սպասաւորք սուրբ խորհրդին
Սնխրտրաբար վարուք կէին ,
Զոր չէ ասել պարտ՝ դործէին » . Շնորհ :
Ըստ այսմ է և կեղծեօք զանց առնե-
լոյ զբանիւք իւիք՝ ասելն զայն . դոր օրի-
նակ . « Թողից ասել զես զժնդակագոյնսն
« այսր ժամանակի եսլիսկոպոսաց դործ .
« զի և բազում անարգանաց և տուժից
« տանին յայլազղեաց , ոչ յաղազս աս-
« տուածային օրինացն՝ այլ վասն սնտաի
« փառաց յուսոյ » :
« Զպտուղսն՝ որ նախ քան զայս ՚ի միա-
« շնչութեանն և մինչդեռ ՚ի տաճարին
« խաղաղութեան էաք՝ տայր աշխարհ ,
« ձեզ թողումք իմաստասիրել քան թէ
« բանիւ զանճառն ճառել » . Շնորհ :

Հ . Զինչ է շնորհումն .

— Շնորհել անիրաւ ինչ հակառակոր-
դին , վստահացեալ յանձին իրաւունս :
Զոր օրինակ առնէ առաքեալն .

« Իսկ արդ ասիցես . ոստքն փշրեցան ,
« զի ես սլատուատեցայց : Բարեօք է .
« անհաւատութեամբն փշրեցան , և զու
« հաւատովք հատուատեցար . մի հսկար-
« տանար , այլ երկիր . զի եթէ Աստուած
« ՚ի բուն ոստան ոչ խնայեաց , զուցէ եր-
« բէք և ՚ի քեզ ոչ խնայեսցէ » :

« Բայց համարեաց՝ թէ ՚ի հաւատոցն

« թիւրեցան . 'ի կարգացն մյր աղաղաւ .
« զի այլ է հաւատոյն բան , և այլ է ա-
« տանդութիւն կրօնից : — Գարձեալ
« թիւր՝ մի ազգն կամ երկուսն . երեք
« ազգ քրիստոնէից , և որ ընդ նորօք
« բաղմապատիկ ազիւնք հաստատուն աչ-
« խարհօք և աթոռովք՝ զիտ'րդ վրդովե-
« ցան 'ի ճշմարտութենէ , և առ յեղյե-
« ղեալ և տատանեալ ազգս մեր նոյն
« միայն մնաց հաստատուն » . Լամբ :
« Գեղեցիկ դատիմք 'ի ձէնջ , եղբարք .
« քանզի գրեալ է , մի փոխեսցես զսահ-
« մանս զոր եզին հարքն քո , և որ քակէ
« զցանկ , հարցէ զնա օձ : Բայց ասա ,
« զո՞րս խոստովանիս զու հարս քո . եթէ
« զառաքեալսն և զհայրապետսն՝ որք
« աստուածաշունչ բանիւք զեռ ևս կեն-
« դանի են 'ի միջի մերում , և առ ամե-
« նայն ճշմարտութիւն առաջնորդեն , և
« ես եմ նոցա ջատաղով , և առ 'ի նոցա-
« նէ վարժեալ և աշակերտեալ : Ապա
« թէ այլս ոմանս , որոց ոչ անուն երևի
« 'ի միջի մերում , և ոչ արձանագրութիւն
« բանից՝ վկայ իւրեանց ուղղութեանն ,
« զիմաստասիրութիւնն սլարտիմք յայսմ
« վայրի 'ի զորձ արկանել , և ընտրու-
« թեամք ճանաչել , մի գուցէ լիցին մեզ
« մուրեցուցիչք 'ի սրբոցն հետոց , որպէս
« ծերք խորայէլի 'ի Մովսիսէ » . Լամբ .

Ի սոյն պատկանի ձև վստահութիւնն , որով ճարտարախօսն աներկիւղ ձայն տայ հակառակորդին , որպէս Շնորհալի առ ժպիրհն .

« Ծանիր և դայս , դի դիս թէ և ամենայն
« լեզուք զովեսցեն յայն բարի՛ որ ոչ է
« առ իս , հողմոց հնչմունք վարկանիմ .
« և թէ պարսաւէ որ և դատի յայն ինչ՝
« որ ՚ի մտացս խղճէ ոչ դատիմ՝ , ոչ փոյթ
« ինչ առնեմ . իսկ եթէ յորոց ունիմ և
« ասէ որ , ոչ վասն ասելոյն , այլ վասն
« ունելոյն վշտանամ » :

« Յոր ինչ որ համարձակիցի , անդգա
« մութեամբ ասեմ , համարձակիմ և ես :
« Եբրայեցիք իցեն , և ես . իսրայելացիք
« իցեն , և ես . զաւակ Աբրահամու իցեն
« և ես . պաշտօնեայք Քրիստոսի իցեն ,
« յանդդնադոյնս ասացից՝ թէ առաւել
« ես ես » :

Դ Ա Ս Ժ Ե

Բացադարձութիւն . — Դիմառնութիւն . —
Նկարագրութիւն :

Հ . Ձինչ է բացադարձութիւն .

— Խօսք առ անձն բացակայ կամ վախ .

ճանեալ , և կամ՝ առ անշունչ իսկ և առ
անզգայ իրս . զոր օրինակ .

« Ասոր երկին , և սունկն զիր երկիր , զի
տէր խօսեցաւ » :

« Զարթիր Նրեմիաս զարթիր , և ողբա
« հանդերձ մարգարէութեամբ զոր ինչ
« թշուառացարս և զորինչ թշուառանալո
« ցըս եմք . գուշակեա զյառնել հովուացն
« տղիտաց , որպէս երբեմն Զաքարիա
« յԱսրայէլին » . Խորեն :

Այսու ձևով Նղիշէ վարդապետ 'ի
կարգի պատմութեանն յանկարծ խօսել
սկսանի առ թագաւորն Պարսից .

« Զի՞ կոծիս , զի՞ մրցիս , զի՞ այրիս , զի՞
« բորբոքիս , զի՞ շիջանիս , զի՞ կոչես 'ի
« խորհուրդ զայնոսիկ՝ որ զոպիսն ձեր 'ի
« ձէնջ քաղեալ՝ հանեալ է զանապա
« կանդ յապականութիւն , և զապակա
« նելի մարմինդ զիշաքարչ արարեալ՝
« իբրև զազիր մեռելոտի 'ի բաց ընկե
« ցեալ : Ապաքէն զայդ կամիս , զի ծած
« կես զխորհուրդ ամպարչտութեան .
« տեսջիր յորժամ յայտնեսցի , ապա զի
« տասցես զելս կատարածի զորա » :

Հ . Զինչ է զիմառնութիւն .

— Նոյնպէս բացակայ կամ վախճա
նեալ անձանց , և կամ՝ անշունչ և ան
զգայ իրաց մարդկօրէն խօսք . զոր օրի
նակ .

« Յորդանան լուեալ փախստական
դառնայր .

Վլքտակ առ վլքտակ սլատգամաւոր
լինէր .

Գետ , մի զարհուրիւր , քո արարիչն
եմ ես .

Եկեալ մըկըրտիմ , ելըւանամ զմեզս » .
Տաղ :

Ըստ այսմ ե Շնորհալի ձեացուցանէ
’ի դիմաց Եդեսիոյ առ Հռոմ քաղաք զղի-
մառնութիւնս .

« Եւ դու Հռոմ , մայր քաղաքաց

Գերապայծառ ե սլատուելի ,

Մեծին աթոռըզ Պետրոսի

Առաքելոց զըլխաւորի ,

Եկեղեցիդ անշարժելի

Ի կեփայեան շինեալ վիմի .

Դրանց զըժոխոց անյաղթելի

Եւ կնիք երկնիցըն բացողի .

Ահա առ քեզ բանըս խօսիմ

Վիճակ աթոռըս թագէի .

Լուր ’ի հեռուստ իմոյս ձայնի ,

Լեր ողբակից ինձ յայս վայրի » :

Օրինակք զեղեցիկք յԵզեկիէլէ .

« Այսպէս ասէ տէր տէր ցՏիրոս . . .

« ամենայն իշխանք ազգաց ծովուդ . . .

« յողոց հանցեն ’ի վերայ քո , ողբս առ

« ցեն ’ի վերայ քո ե ասացեն . զիարդ

« կորեար քակտեցար ’ի մէջ ծովու քա-

« դարդ հայակապ , որ եղեր զօրացեալ
« 'ի մէջ ծովու դու և բնակիչք քո , որ
« դարհուրեցուցանէիր զամենայն բնա-
« կիչս քո : — Ի ձայնէ բարբառոյ քո
« նաւավարք քո երկիրդիւ զարհուրես-
« ցին . . . Կոծ դառնութեան առցեն
« որդիք նոցա 'ի վերայ քո , ողբս առ-
« ցեն և ողբասցին . Ո՛վ էր իբրև զՏիւ-
« րոս՝ որ լռեաց դադարեաց 'ի մէջ ծո-
« վու » :

Զգուշութեամբ պարտ է զձևս զայս
'ի կիր արկանել , և 'ի սաստկութեան
ևեթ կրից , և մի՛ յերկարածղել յոյժ զայն :

Դարձեալ և 'ի մեծամեծ իրս ևեթ վա-
րել նովաւ և ոչ 'ի չնչինս , զոր օրինակ ոչ
է 'ի դէսլ խօսել զխմառնաբար առ հան-
դերձս ուրուք կամ առ ոտն :

Դիմառնութիւն է և գործս ինչ կամ
կիրս տալ անշունչ և անզղայ իրաց . որ
պէս Մամբրէ տայ մահու .

« Զտեղի կալաւ Յիսուս աւուրս երկուս ,
« թոյլ ետ աւաղակին մտանել 'ի տուն
« սիրելւոյն . և մուտ ապականադործն ,
« և արար խռովութիւն ըստ կամաց իւ-
« րոց . զոռողացաւ հպարտացաւ մահ ,
« և կատարեաց զկամս իւրոյ չարու-
« թեանն » :

« Դողալով սարսեցին դժոխք , տեսա-
« նելով զթագաւորն անմահ » . Շար :

Հ. Չինչ է նկարագրութիւն .

— Յայտ յանդիման առաջի աչաց կա-
ցուցանել զիրն ստորագրութեամբ . վասն
որոյ պարտ է առաջի առնել զխրաքան-
չիւր մասունս իրին , զյարակից հանգա-
մանս , զգատճառս՝ այլովքն հանդերձ .
զոր օրինակ .

« Չտեսանիցես զերեսս պատերազմո-
« ղացն , զիարդ տրտմաղին ՚ի խոնարհ
« կախին . յօնքն ահաղինք և զէմք խո-
« ժոռք . աչք արիւնախառն և սիրա ՚ի
« թնդոջ ՚ի վեր վազեն և զկուրծս բազ-
« խեն՝ ժողովեալք դումարեալք համօ-
« րէն , զահի հարեալք ՚ի մի վայր ժողո-
« վեալք և ճակատեալք բաղում կար-
« դօք , առաւել յօրինուածովք » . Ոսկեր :

« Քաղցր է ինձ ասել և յազազս զե-
« ղեցիկ դաստակերտին Երուանդակեր-
« տի , զոր յօրինեաց նոյն ինքն Երու-
« անդ զեղեցիկ և չքնաղ յօրինուածովք :
« Քանզի զմիջոց հովտին մեծի լնու
« մարդկութեամբ և պայծառ շինուա-
« ծովք՝ լուսաւոր որպէս ական բիր . իսկ
« շուրջ զմարդկութեամբն ծաղկոցաց և
« հոտարանաց կազմութիւն , որպէս
« շուրջ զբբովն դայլ բոլորակութիւն ա-
« կան : Իսկ զբազմութիւն այդեստանոյ
« իբր դարտեանաց խիտ և զեղեցիկ ծիր .
« որոյ հիւսիսային կողմանն զիր կարակ-

« նաձև զեղաւոր կուսից յօնից դարեան,
« դայ համեմատ . իսկ 'ի հարաւոյ հար-
« թութիւն դաշտաց՝ ծնօտից սլարդու-
« թեան զեղեցկութիւն . իսկ զեան բերա-
« նացեալ դարաւանդօք ափանց՝ զերկ-
« թերթիսն նշանակէ շրթունս : Աւ այս-
« պիսի զեղեցկութեան զիր , անքթթելի
« իմն զոզցես 'ի բարձրաւանդակ թաղա-
« տրանիստն զհայեցուածսն ունի » :
Խորեկ :

« Տիկնայք փափկասունք Հայոց աչ-
« խարհին , որ զրզեալք և զզուեալք էին
« յխրաքանչիւր բաստեռունս և 'ի դա-
« հաւորակս , հանապաղ բոկ և հետի եր-
« թային 'ի տունս աղօթից , անձանձ .
« բոյթ խնդրել ուխտիք , զի համբերել
« կարասցեն մեծի նեղութեանն : Ար 'ի
« մանկութենէ խրեանց սնեալ էին ուղ-
« զովք զուարակաց և ամձովք էրէոց ,
« խոտարուտ կենօք իբրև զվայրենիս ըն-
« դունէին զկերակուրն մեծաւ խնդու-
« թեամբ , և ոչ յիշէին ամենեին զսովո-
« բական խորտիկսն : Սկացեալ ներկան
« մօրթք մարմնոց նոցա , վասն զի ցե-
« բեկ արեակէզք էին , և դամենայն զի-
« շերս զեանաբեկք : Սաղմուք էին մըշ-
« տնջնաւոր մրմունջք 'ի բերանս նոցա ,
« և միտթարութիւն կատարեալ՝ ընթեր-
« ցուածք մարգարէիցն : Միաբանեցին

« Երկու երկու իբրև ամուլք հաւանք և
« հաւասարք ուղիղ տանելով զակօսն
« արքայութեան , զի առանց վրիպելոյ
« հասցեն 'ի նաւահանգիստն խաղաղու-
« թեան » . Եղիշէ :

Սովին ձևովք զեղեցիկ յոյժ նկարա-
զրէ Ռսկեբերան զբնակութիւն սրբոց
միայնակեցացն .

« Եթէ զժուարին ինչ թուիցի քեզ այս ,
« ևկ երթիցուք յայն տաղաւարս , զի ար-
« զեամբք իսկ ուսանիցիս զգիւրութիւնն :
« Խուզս ևեթ շինեցին . և եթէ չուել հա-
« սանիցէ , այնպէս թողուն և չուեն ,
« որպէս զօրականքն 'ի խաղաղութեան
« դբանակն թողուցուն և դնայցեն . քան-
« զի այնպէս բանակեալ են . մանաւանդ
« թէ ևս աւելի ցանկալի տեսիլ տեսանել
« իցէ : Քանզի և ցանկալի իսկ տեսիլ է
« տեսանել զանապատն լի վանականօք ,
« վարկաբարազի խորճնօք խիտ առ խիտ
« թե'ի թե հարեալ ճիզն 'ի ճիզն զապար-
« մանցն թեակս խառնեալ քան զզօրակա-
« նացն բանակի . ուր սրահակք ձգիցին , և
« զտէզս և զգեղարդունս կանգնեսցեն ,
« և զբնիցն զեղարդեանցն զաղեղնակա-
« պարճս կախիցեն , սղնձապատ զգլուխ-
« սըն առնիցեն , և մեծապայծառ իմն
« կմբեայ վահանացն վայլիցեն , և կո-
« զինաւօրք և զբահապատք շողայցեն ,

« Թաղաւորին սպաս առնիցենն 'ի դաշտի
« ուրեք 'ի հարթ և յողորկ վայրի , և
« ճաշք զճաշս մղիցենն , և ընթրիք զըն-
« թրեօք անցանիցենն , զուսանք երգիցենն ,
« փողարք զձայն փողոցն նուազիցենն .
« սակայն և այնպէս չիցէ գեղեցիկ տե-
« սիլն քան զայն , զորմէ այժմես սլատ-
« մեմ : Եթէ երթիցուք յանապատն , և
« տեսանեմք զՔրիստոսի զօրականացն
« զխորանս , ոչ սրահակս ձգեալս տեսա-
« նեմք անդ , և ոչ շողունս գեղարդանց ,
« և ոչ խորանս ոսկեղօծս արքունիս , այլ
« այնպիսի ինչ՝ եթէ որ յերկրի , և առա-
« լել և այնչափ երկայնագոյն այլ երկիր
« գործէր , և 'ի վերայ բազում երկինս
« ձգէր , ո՞չ ապաքէն նոր իմն և չքնաղ
« տեսիլ ցուցանէր . նոյնպէս և անդ է
« տեսանել : Չէ ինչ ընդհատ յերկնից
« բնակութիւնն նոցա . քանզի և առ
« նոսա հրեշտակք իջանեն և հրեշտակա-
« պետացն տէրն : Չի թէ առ Աբրահամ
« եկն , որ կին ունէր և որդիս սնուցա-
« նէր , քանզի ետես եթէ հիւրասէր է ,
« յորժամ ևս առաւել առաքինութիւն
« ուրեք գտանիցէ , զմարդն ազատեալ
« յերկրէ , և 'ի մարմնի զմարմինն ար-
« համարհեալ , ո՞րչափ ևս առաւել և անդ
« բնակեսցէ , և սլար առեալ չրջիցին 'ի
« 'ի միջի նոցա գունդք հրեշտակաց .

« քանզի և նորա այնպէս կազմեցին
« զանձինս , որպէս և նմա հաճոյ է » :

Ընդ սովին ձևով բովանդակին և նկարազրութիւն բարուց կամ դիմաց , և կամ խառն երկոցունցն նկարազիր . զոր օրինակ նկարազրէ Յովհաննէս կաթողիկոս զմեծն Սշոտ .

« Քաջահասակ էր նա և անձնեայ և թիկ-
« նաւէտ և զուարթերես և մրայօն , նկարէն իմն և նիշ արեան յաչս ունելով
« որպէս զյակիմտ կարմիր ՚ի մէջ մար-
« զարտի ծաղեալ , և վայելչացեալ գե-
« զեցկութեանն ալեօք , մեծխմաստ և
« քաղցրաբան , և առ կերակուրս խրախ-
« ճանաց ոչ խնդացեալ նորա ընդ լաւա-
« զոյնսն , և ոչ արհամարհեալ զնուաս-
« տազոյնսն : . . Միանգամայն իսկ ասել ,
« եթէ որ ինչ մարդկութեանս է պիտանի՝
« ոչ ինչ կասեցուցանէր » :

Նոյնպէս և Սարգիս վարդապետ ըզբարկացողն նկարազրէ .

« Յօնքն անկեալք և խոնարհեալք , ե-
« րեսքն գեղինք և ապականեալք , շըր-
« թունքն սեաւք և երիթացեալք , ունչք
« երկայն և սուր , ձայն խոշոր և թիւր ,
« աչք հրատեսակք , բանք ընդդիմա-
« զրեալք և անախորժելիք , և բոլորովին
« զժնեայ և ահարկու տեսողաց » :

Գ Ա Ա Ժ Զ

Հակադրութիւն . — Կատուն :

Հ . Ձինչ է Հակադրութիւն .

— Ձև բանի , յորում բարք բարից կամ խմաստք խմաստից ներհականք յօրինին . դոր օրինակ .

« Վասն առողջութեան դապիկարն կար ,
« դայ , և վասն կենաց զմեռեալն աղա ,
« չէ , և վասն 'ի թիկունս հասանելոյ տա ,
« բակուսելոյն մաղթէ . և վասն ճանա ,
« պարհորդութեան դայն՝ որ և դոտն յո ,
« տանէ չկարէ փոխել , և վասն ընչաւն ,
« տութեան և գործոց կորովութեան յա ,
« նարդասաւորէն ձեռօք դարդասաւո ,
« րութիւն խնդրէ » . խմատ :

« Արդ կրիցն լիցուք մի աղճատիչք ,
« այլ ցաւակիցք . մի եպերիչք , այլ ա ,
« ռողջացուցիչք . մի կսկծեցուցիչք ,
« մի երզիճանիչք , այլ մխիթարիչք » :
Լամբ :

Վայելուչ է ձեա այս մանաւանդ 'ի կշտամբութեան . այսպէս հաւատացեալք զնախարարս Հայոց տկարացեալս 'ի հաւատոց կշտամբէին .

« Պետք էին առաքելական քարոզու ,
« թեանցն , արդ աշակերտ լինիցիր մա

« լար խաբէութեանն . ուսուցիչք էիք
« ճշմարտութեանն , արդ ուսուցանէք
« զպատիր խաբէութիւն մոզաց . քա-
« ըողք էիք արարչական դօրութեանցն ,
« արդ զտարերս աստուածս խոստովա-
« նիք . յանդիմանիչք էիք ստութեան ,
« արդ և քան զսուտն ստաղոյնք լինիցիք .
« 'ի հուր և 'ի հողի մկրտեալք , արդ 'ի մո-
« խիր և յաճիւն թաթաւիցիք . կենդանի
« մարմնով և անմահ արեամբ էիք սնեալ ,
« արդ 'ի ճենճեր զոհից և 'ի շարաւս աղ-
« տեղիս մրճոտիցիք . տաճար էիք Հոգ-
« ւոյն սրբոյ , արդ զոհարան զիւաց լի-
« նիցիք . քրիստոսազգեացք էիք 'ի ման-
« կութենէ , արդ մերկացեալք 'ի փա-
« րացն՝ զիւաբար արեգական կարաւի-
« ցէք . ժառանգ էիք արքայութեան ,
« արդ անձամբ զանձինս արկէք 'ի ժա-
« ռանգ զեհննին » . Եղիշէ :

Սովին հակադրութեան ձեով բազդա-
տէ Ռսկերերան զվարս այնր ժամանակի
որերոյն ընդ սրբոց միայնակեցացն .

« Մեք յօրանչիցեմք , խորդայցեմք , այսր
« անդր յեղյեզիցիմք , մինչ նորա զղի-
« շերն ամենայն ընդ օրհնութիւնսն հա-
« նիցենն : Եւ յորժամ այդ լինիցի , հանդ-
« շին փոքր մի . և յորժամ ընդ գործ
« խառնիցեմք , նորա խուն քնովն յաղե-
« ցեալք և հանդուցեալք , դարձեալ միւս .

« անդամ յօրհնութիւնսն կազմիցին :
« Իսկ մեք չե այդ եղեալ խրաքանչիւր
« զընկեր կոչեմք համարս սպահանջել , և
« կէսք ընդ հրասպարակս ճեմ առեալ շո-
« ղայցեմք : . . Իսկ նորա դարձեալ իբրև
« դառաւօտին դաղօթսն և զօրհնութիւնս
« կատարեն , ապա յընթերցուածս զրոյ
« շրջիցին : . . Մինչ մեք ամենեքին ճա-
« շիցեմք , խաղայցեմք , ծիծաղիցեմք , ու-
« ռուցանիցեմք զօրովայնս , որկորստու-
« թեամք շուայտիցեմք , մցրիցեմք , նորա
« օրհնութեամբքն դմայլիցին : Չիք ժամ
« սեղանոց և ոչ խորտկաց յառաջ բերե-
« լոց . և դարձեալ յետ ճաշոյ 'ի նոյն ոճ
« մտանիցեն , կան սլատկառ օրհնու-
« թեանցն : Աշխարհականք և ցերեկն
« ննջեն . նորա ցանկ արթունք և սլատ-
« րաստք 'ի սաշտամանն . արդարև որ-
« զիք լուսոյ են և որդիք տունջեան » :

X Հ . Չինչ է ձե կախման :

— Տարտամեալ ունել զողիս ունկրն-
զրաց՝ ակնկալեալ 'ի լուր կարևոր ինչ
իրաց :

Սովին ձևով յօժարամիտս առնէ ճար-
տասանն զուսկնդիրս , որով աղղոզագոյն
մտանեն բանք 'ի լսելիս նոցա . զոր օրի-
նակ . « Աամիմ և նոր ինչ ասել . այլ մի
« ինչ կարի դարմանայցէք կամ խոսովի-
« ցիք : Եւ զինչ իցէ : Պատարադն նոյն

« է . եթէ չափ ե զոյգն որ մատուցանիցէ ,
« և եթէ Պաւղոս և Պետրոս զխտովին
« սակայն նոյն է : զոր և Քրիստոս ետ
« աշակերտացն , զնոյն այժմ քահանայքս
« կատարեն , և չէ ինչ ընդհատ յայն .
« մանէ » . Ոսկեր :

Ճարտար ՚ի կիր արկանէ զձևս զայս
Յովսեփոս ՚ի սլատմել զիրս կնոջն , որ
վասն սովոյն զորդին իւր խորովեաց և
եկեր . զի յետ սլատմելոյ թէ որպէս
յանհնարին սովուն զկաշիս վահանացն
և զխոտ ցամաք ճարակէին Հրեայք , յա
ւելու ապա .

« Բայց զինչ սխտոյ է մեզ զչարութիւն
« սովոյն յանշունչ կերակրոցն ցուցա
« նել . զի ունիմ ես ցուցանել զորձ մի ,
« որ նման նմա ոչ ՚ի մէջ Յունաց և ոչ
« բարբարոսաց սլատմի եթէ զործեցաւ .
« զի գողումն և սոսկումն է սլատմել , և
« լսելեաց դժուարին է հաւատալ : Արդ
« կամակարանօրոյթ առնէի ես անցանել
« զայսու թշուառութեամբ , զի մի ստել
« երևեցայց յետամնացացն , եթէ ոչ բա
« զում վկայս ունէի . և թերևս շնորհս
« ինչ գուղնաքեայ ընդ որդիս ժողովր
« զեան խնոյ առնէի ես , խնայելով զայն
« ինչ զոր արդեամբքն պաշտեցաւ » : Եւ
ապա յարէ զսլատմութիւնն :

Կրկին օրինակք զեղեցիկք դարձեալ
Ոսկերերանէ .

« Եւ ո՛ր է՝ զի չէ ախտն այն (խեղկա-
« տակութեան .) արդ և յեկեղեցի ևս
« եմուտ , և ՚ի զիրս ևս մեսեցաւ : Ասա-
« ցից ինչ , զի ցուցից զչարեացն առա-
« լելութիւն . ամաչեմ , բայց սակայն ա-
« սացից . քանզի կամիմ ցուցանել թէ
« որչափ տարածեցան չարիքն , զի մի
« կարծիցիմ եթէ վասն ճնչին իրաց սուտ
« խօսիցիմ , այլ զի դոնեա այնպէս կա-
« րացից մերժել զձեզ ՚ի պատրանացն :
« Եւ մի ոք համարիցի եթէ ՚ի մտաց ինչ
« կարկատեմ , այլ զոր ինչ լուայն՝ զայն
« ասեմ : Եմուտ ոմն ՚ի տուն աւաղաց ,
« թէպէտ և ծաղու բանք են , սակայն ա-
« սացից : Իբրև սկուտեղ խորակօք ա-
« ռաջի եղին , ասէ . ընկալարուք զխը-
« բատ , զի մի բարկասցի որովայն » :

« Հաւատայցէք արդեօք եթէ եղև
« ջրհեղեղ , եթէ առանցելոց ինչ բանք
« թուիցին ձեզ , ուր և լերինքն յորս տա-
« պանն դադարեաց՝ վկայեն . զՀայոց լե-
« բանցն ասեմ : Այլ ևս յաճախութեամբ ,
« և յայլ ևս քան ՚ի նոյն յայտնագոյն ա-
« ծիցէ բանս . երթեալ ուրուք իցէ ձեր ՚ի
« պաղեստինացւոց աշխարհն : Այսու-
« հետև ոչ ևս բանս , այլ արդիւնս իսկ
« ասեմ . թէպէտ առաջինքն քան զար-
« դիւնքն յայտնագոյնք են . զի զոր զիրք
« ասեն , և քան զաչաց տեսիլ հաւատար-

« մադոյնք են : Երթեալ ուրուք իցէ ձեր
« 'ի պաղեստինացոց աշխարհն . զինչ
« որ 'ի ձէնջ վկայեսցէ ինձ , որոց զտե-
« զիսն իսկ տեսեալ իցէ . քան զԱսիա-
« զոն և քան զԳաղա 'ի վերոյ , անդ իսկ
« 'ի սպառուածի Յորդանան զետոյ վայր-
« քըն ինչ բաղում են և ամենալիցք , մա-
« նաւանդ թէ էին , քանզի այժմ ոչ է
« նոյնպէս , որ երբեմն իբրև զղրախտ
« Աստուծոյ էին » : Եւ ապա նկարագրէ
զԱսդոմայ հրոյն արգասիս :

Դ Ա Ս Ժ Է

Նախապաշարումն . - Ձև Բազմայեղանակ . -
Բաժանորդութիւն :

Հ . Ձինչ է նախապաշարումն .

— Յառաջ բերել զառարկութիւն այ-
լոց , և լուծանել զայնս . որպէս առնէ
առաքեալն .

« Իսկ արդ ասիցես . ոստքն փշրեցան ,
« զի ես պատուաստեցայց : Բարւոք է ,
« անհաւատութեամբն փշրեցան , և դու
« հաւատովք հատատեցար . մի հպար-
« տանար , այլ երկիր . զի եթէ Աստուած
« 'ի բուն ոստան ոչ խնայեաց , զուցէ եր-
« բէք և 'ի քեզ ոչ խնայեսցէ » :

Սոյնպէս և Ոսկեբերան յառաջ բերէ

զանոգորմածացն առարկութիւնս և հեր-
քէ . « Այլ բաղում անգամ , ասէ , ետու :
« Եւ նա չուտիցէ՞ հանապազ , և զորդիան
« քո , յորժամ յաճախ խնդրիցեն , միթէ
« 'ի բաց մերժեսցես . ո՞ անհնարին անա-
« մօթութիւն : . . Չզիտիցես որ հարկը
« որովայնին են , որ դամենայն ինչ վասն
« նորին հնարիցիս : . . Այլ 'ի շատխօ-
« սութիւնս հատանիս . այսր անուան
« այսչափ դահեկանք 'ի վարձու կան , և
« այսր անուան ես աւելի , և նա մուրա-
« նայ : Չմանկաւոյ զրոյց խօսիք և զչազ-
« փաղփութիւնս . քանզի և նոքա միշտ
« առասպելաց դայեկացն անսան : Չառ-
« նում յանձն , չհաւատամ , քան լիցի ,
« փոխ որ տայցէ և 'ի բարութեան իցէ՝
« և մուրանայցէ : Է՞ր վասն , աղէ ասա .
« զինչ ինչ քան զմուրանալ զորձ ծանա-
« կաց կայցէ . լաւ է մեռանել քան զմու-
« րանալ » :

Հ . Չինչ է բաղմայեղանակն ձե .

— Բաղմօրինակաբար զնոյն և զմի բան
յեղյեղել , դանազան եղանակօքն ազ-
դողազոյն դբանն առնելով :

Ի յօրինուած այսր ձեոյ խառնին բա-
ղում և այլ ձեք :

Աքանչելի յօրինէ Սարգիս վարդապետ
դայս ձե 'ի կոչելն Ասատուոյ զԱղամ՝ յա-
պաշխարութիւն .

« Լոր նմին Աստուծոյ, զինչ ասէր առ
« մեղուցեալ և թագուցեալ մարդն . Ա,
« դամ ո՛ր ես : Միթէ ո՞չ զիտէր թէ ո՛ր
« էր . միթէ ո՞չ տեսանէր ամենատես
« ակնն , միթէ տգիտանայր արարիչն .
« քաւ լիցի : Ադամ ո՛ր ես . տրամութեան
« էր ձայնն , տարակուսանաց բարբառն :
« Որպէս հովիւ զի կորուսանիցէ ոչխար
« ՚ի հօտէն , և տրամութեանն ձայնիւ
« լնուցու դանտառն , նոյնգունակ և ա
« րարիչն զգրախտն : Ադամ ո՛ր ես .
« ընդէր թաքչիս յերեսաց արարչիս ,
« հիմ ամօթով լցեալ ես և երկիւղիւ : Ոչ
« վասն այդորիկ ստեղծի զքեզ , զի փա
« խստական լինիցիս յինէն , ոչ վասն
« այդորիկ փառօր զարդարեցի զքեզ ,
« զի ամաչէիր յինէն , այլ զի ՚ի զիրկս
« քո և ՚ի հօզի ընդունէիր զիս : Ադամ
« ո՛ր ես . յորպիսի անարգանս , յորպի
« սի զազրալի տեսակս , յորպիսի ամօթ
« երեսաց , յորպիսի խեղճ մտաց , յորպի
« սի ալիս տարակուսանաց : Լուայ , ասէ ,
« զձայն զնալոյ քո ՚ի զրախտի աստ , և
« երկեայ . քանզի մերկ էի , և թա
« զեայ : . . Արդարև ստուգապէս մերկ ,
« ոչ ՚ի հանդերձից միայն՝ այլ և յարդա
« րութենէ » :

Հ . Զինչ է բաժանորդութիւն .

— Յիշատակել առ հասարակ զկարևոր

մասունս բանին , և ապա մի ըստ միոջէ
բացատրել զայնս . զոր օրինակ . « Արդ
« տես զքաղցրութիւն և զսաստկութիւնն
« Աստուծոյ . 'ի վերայ կործանելոցն
« սաստկութիւն , և 'ի վերայ քո քաղ-
« ցրութիւն Աստուծոյ » . Հրով :

« Հոգիք սրբոց հեռի են յայսպիսի ախ-
« տակրութեանց (այսինքն 'ի մարդահա-
« ճութենէ), այլ մանաւանդ ընդդիմա-
« կացք այսպիսի ախտիցս են բանիւք և
« արդեամբք : Բանիւք , յորժամ' ասէն
« Դաւիթ . Աստուած ցրուեսցէ զոսկերս
« մարդահաճոյից : . . 'ի վերայ այսորիկ
« կնքէ առաքեալ բանիւք իւրովք . և թէ
« տակաւին մարդկան հաճոյ լինէի , ա-
« պա Բրիստոսի ծառայ ոչ էի : Իսկ ար-
« դեամբք , յորժամ' թշնամանէին և բամ-
« բասէին և նախատէին , և զփառաց ինչ
« ոչ հոգային , և փոխարէն զնախատիչսն
« ոչ նախատէին , այլ և երախտիս հա-
« տուցանէին » : Սարգ :

« Բանդի որ մարք են առաքինութեանց
« սկզբունք՝ իմաստութիւն , արութիւն ,
« ողջախոհութիւն և արդարութիւն , վրի-
« պեալ զտանին յիմումս իշխանականի
« մասին : Զի ոչ խրատեցի զբանն որ յիս՝
« իմաստութեամբ , և ոչ զցանկութիւնն՝
« ողջախոհութեամբ , և ոչ զարձեալ զայ-
« սոսիկ խրատեցի արդարութեամբ » .
Եւորն :

Գ Ա Ս Ժ Ը

Ուղղութիւն . - Ենցումն . -
Արտուղութիւն :

Հ . Ձինչ է ուղղութիւն .

— Ուղղել դասացեալն սլատչաճագոյն
ասացուածով . զոր օրինակ .

« Այս է քո պանծալի աստուածաբա-
« նութիւնդ , մանաւանդ թէ յիմարու-
« թեանդ ցոյցք , զնիւթս զայս յաւէժա-
« կից ասել արարչական դօրութեանն » .
Լամբ :

« Աստանօր ամաչեմ ասել զճշմարտու-
« թիւն , մանաւանդ թէ զանօրէնութիւն
« և զամպարչտութիւն ազգիս մերոյ ,
« զմեծի ողբոց և արտասուաց արժանի
« սոցա զգործս » . Խորն :

« Զայսոսիկ լսելով , եղբարք , հայես-
« ցուք ՚ի մեզ և սթափեսցուք յահագին
« արբեցութենէս , եթէ արբեցութիւն
« պարտ է անուանել զմերս , և ոչ խելա-
« դարութիւն և կամ զիւաբազխութիւն » .

Սարգ :

« Աստ աղբիւր հրեղէն հոգևոր բղխէ
« ՚ի սեղանոյս , և քո զայս թողեալ ՚ի
« թատրն ճեպիս . . . թողեալ զՔրիս-
« տոս՝ որ նստի առ աղբիւրս , քանզի և

« այժմ առ աղբիւրն նստի , ոչ ընդ շա-
« մբրտացոյն միայն խօսի՝ այլ ընդ հա-
« մօրէն քաղաքիս : Բայց թերևս և այժմ
« ընդ շամբրտացոյն . քանզի չիք որ և
« այժմ առ նմա մօտ . այլ ոմանք մար-
« մնով միայն , և այլք և անձամբ իսկ
« մեկուսի » . Ոսկեր :

« Անդ իսկ ՚ի սպառուածի Յորդանան
« զեսոյ վայրքն ինչ բազում են և ամենա-
« լիցք , մանաւանդ թէ էին , քանզի այժմ
« ոչ է նոյնպէս , որ երբեմն իբրև ըզ-
« դրախտն Աստուծոյ էին » . Ոսկեր :

Հ . Չինչ է անցումն .

— Զօդ կցորդութեան մասանց ճա-
ռին . զոր օրինակ .

« Եւ արդ վասն զի ծանուցաւ փոքր ՚ի
« շատէ որքան միանգամ յաստուածա-
« զդեստիցն տուա յաղազս երկնայնոցն
« կարդաւորութեան , բեր այսուհետև
« զընտանեզոյնն մեր զիցուք առաջի առ
« ՚ի քննութիւն » . Շնորհ :

« Այլ այսօրիկ քեզ բաւականացեալ ,
« ևս ՚ի կարդ սլատմութեանն դարձայց » .
Յոն . կար :

« Բայց մեք զայսօսիկ ՚ի տեսողս ան-
« զըր թողացուցեալ , և զորս աչօք իսկ
« տեսեալ է մեր՝ ոչ դանդաղեացուք սլատ-
« մել » . Նոյն :

« Այլ չղիտեմ զիարդ վայրապար ընդ

« խաբս եկի յայտպիսի բանքս . դայլս
« խրատէի հեղութեամբ ուսուցանել , և
« և ևս ինձէն 'ի ցասումն դառածայ : Թէ
« այնպէս իցէ , դարձցուք անդրէն 'ի մեր
« խրատն , և հոգ տարցուք ամենայն թե-
« րութեան կենաց մերոց , զի ուզղես-
« ցուք զոր կամիցիմք » . Ասկեր :

« Ահաւասիկ երեք ճառք , և զսկզբանս
« բան ոչ ևս կարացաք լուծանել . մի թէ
« վայրապար ինչ ասէի՝ եթէ խորք ան-
« դնդոց ևն միտք ճառիցս : Յ'ն առեալ
« այսօր զմնացեալսն արկանիցեմք 'ի
« հարց և 'ի փորձ » . Ասկեր :

Հ . Չինչ է արտուղութիւն .

— Սուղ ինչ հեռացումն 'ի կարգէ բա-
նին , առ 'ի հանդիստ ունկնդրաց կամ
յառաւել ազգութիւն բանին :

Բայց ամենեկն զգուշալի է զի մի ինչ
բռնի և անյարմար մուծցի 'ի ներքս , և
զի 'ի կատարածին վայելչաբար դարձցի
յառաջագիր բանն :

Այսպէս Յովսեփոս 'ի պատմել զպա-
տերազմն Հրէից ընդ հռոմայեցիս՝ առնէ
արտուղութիւն , ստորագրելով զհրա-
հանդս հռոմայեցի զօրականին .

« Աստանօր յոյժ զարմանալոյ արժանի
« համարիցի որ զնախագահութիւն հռո-
« մայեցոց , որք այնպէս վարժեն զժա-
« ոայս , մինչ զի ոչ միայն 'ի պաշտօն կե-

« նայ՝ այլ և՛ի դործ սլատերազմի օգտա-
« կարք իցեն : Իսկ եթէ որ նայիցի ՚ի նո-
« ցա կրթութիւն զինուորութեան , ար-
« դարև իսկ ծանիցէ զի զայսքան թաղա-
« ւորութիւն ոչ շնորհիւ բարեբախտու-
« թեան՝ այլ իւրեանց քաջութեամբ օտա-
« ցան : Քանզի զինու վարել ոչ եթէ ՚ի
« սլատերազմի սկսանին , և ոչ միայն յոր-
« ժամ սլիտոյ է՝ զձեռս շարժեն մինչ ՚ի
« խաղաղութեան ստորապիցեն , այլ ընդ
« զինու որպէս թէ բնութեամբ միա-
« ցեալք . . . ոչ երբէք ժամանակի սպա-
« սեն » : Եւ յետ նկարագրելոյ զկրթու-
թիւն նոցա և զհշութիւն և զարիութիւն
և զամենայն ինչ խորհրդով գործել , յա-
ւելու ապա . « Արդ որոց գործք սկսանին
« ՚ի խորհրդոց , և զխորհեցեալն այնչափ
« յօժարութեամբ կատարեն զօրք , զինչ
« զարմանք՝ եթէ Ափրատ յարևելից , և
« Ավկիանոս յարևմտից , և ՚ի հարաւոյ
« Ափրիկեայ քաջաբեր երկիր , և ՚ի հիւ-
« սիսոյ Հռենոս և Քանուբ են սահմանք
« թաղաւորութեանն հստմայեցոց՝ զոր
« բարւոք կարիցէ որ ասել զեռ փոքր զոյ
« զստացուածն ստացողացս : Արդ զայս
« յիշեցի , ոչ զի սփոփիցեմ զպարտեալ-
« սըն՝ և զխռովասէրսն երկեցուցանի-
« նեմ . թերևս և առ հմտութիւն քաջու-
« թեան հետևողացն ասացեալքս օգտա-

« կարք եղիցին, որք ոչ զիտեն զսահ-
« մանադրութիւն զինուորութեան հոռ-
« մայեցոց : Բայց դարձայց անդրէն
« ուստի ելի » :

Զկերպարանս այսր ձևոյ բերեն 'ի հա-
մառօտութեան և միջանկեալ պարբերու-
թիւնք, զորս փակագծիւ սովորութիւն
է ոմանց արոհել. զոր օրինակ .

« Եթէ ոչ զիտէք, եղբարք, զի ընդ զի-
« տունս օրինաց խօսիմ, զի օրէնք տի-
« րեն մարդոյ որչափ ժամանակս կենդա-
« նի է « . Հռով : Իբր ասել, պարտիք
զիտել զայս, զի օրէնսդէտք էք :

« Եւ արդ միտ զիր և հաւատոցն և հնա-
« դանգութեան առաքելոցն : Թէպէտ և
« 'ի զործ արուեստին զբաղեալ էին, (և
« զիտէք իսկ թէ զիարդ քաղցր և պա-
« տիր ձկնորսութիւն էր), սակայն ոչ
« ինչ դանդաղեցան լսել այնմ որ կոչեացն
« զնոսա » . Ոսկեր :

« Երթեալ ուրուք իցէ ձեր 'ի պաղես-
« տինացոց աշխարհն, (այսուհետև ոչ
« ևս բանս, այլ արդիւնս իսկ ասեմ, թէ-
« պէտ առաջինքն քան զարդիւնսն յայտ-
« նադոյնք են . զի զոր զիրք ասեն, և քան
« զաչաց տեսիլ հաւատարմագոյնք են) .
« Երթեալ ուրուք իցէ ձեր 'ի պաղեստի-
« նացոց աշխարհն » . Ոսկեր :

Դ Ա Ս ԺԹ

Ընդլայնումն :

Հ . Ձինչ է ընդլայնումն .

— Զսուղ ինչ իմաստ ընդարձակել առ 'ի բացայայտագոյն իմացուած , և առ 'ի սաստկագոյն ազդուութիւն բանին :

Եւ զոր օրինակ կրկին ազգ են ձևոց , ըստ բառից և ըստ իմաստից , նոյնպէս և ընդլայնումն կրկնակի յօրինի , բառիւք և իմաստիւք :

Հ . Որպէս յօրինի ընդլայնումն բառիւք .

— Յօրինի , որպէս 'ի կարգս ձևոց ասացաք , յաճախութեամբ նոյն կամ համանշանակ բառից . զոր օրինակ Գաւիթ յողբալն զԱբխտղոմ , ազդեալ 'ի բնութենէ զձևս զայս յօրինէր .

« Որդեակ իմ Աբխտղոմ , Աբխտղոմ որդեակ իմ . ո՞ տայր զմահ իմ փոխանակ քո . ես փոխանակ քո Աբխտղոմ որդեակ իմ , որդեակ իմ Աբխտղոմ » :

« Եւ մեք յորանչիցեմք , ձգտիցիմք , քոչ քիցեմք , քոչքոտիցեմք , շնչիցեմք , խորդայցեմք , այսր անդր յեղյեղիցիմք , և յորսայս խաղայցեմք , և ազգի ազգի խտպտանս զմտաւ ածիցեմք ,

« մինչ նորա զգիչերն ամենայն ընդ օրհ-
« նութիւնսն հանիցեն » . Ռակեր :

« Եւ արդ վասն այնր չէ՞ր պարտ բիւ-
« րապատիկ պատառ պատառ կոտո-
« րել , ցանկ սպանանել , բազում մահուց
« համբերել , և զամենայն զինչ և ինչ
« իցեն չարչարանք կրել և բանիւք և ար-
« դեամբք . և եթէ կենդանւոյն հրով այ-
« րել իսկ հասանէր , չէ՞ր պարտ այրել
« վասն հասանելոյ խոստացելոց բարու-
« թեանցն » . Ռակեր :

Ընդ սովին ձեով բովանդակի և ընդ-
լայնումն ՚ի ձեռն փոխաբերական բառից .
որպէս Սարգիս վարդապետ առնէ ՚ի գո-
վել զնախնի սուրբ միանձունս .

« Որք իմաստուն վաճառականքն էին ,
« անցաւորօքս զյաւիտենականն զնելով
« զկեանս . ճարտար զեկավարք , որք ա-
« ոանց նաւակոծութեան անցին ընդ ա-
« հագին ծովս կենցաղոյս . արիագոյն գօ-
« րականքն Քրիստոսի , որք ոչ լքան ՚ի
« հոգևոր պատերազմին . միամիտ աղաւ-
« նիքն , որ ՚ի խուճապելոյ բազէին ՚ի սի-
« րոյն Աստուծոյ ոչ խուճապեցան . ող-
« ջախոհ տատրակքն , որ ՚ի դարչ ցան-
« կութեանց տուփանացն ոչ աղտեղա-
« ցան . բանաւոր ծիծռունք , որ ՚ի յօձիցն
« խարամանեաց ոչ վնասեցան . անմեղ
« դառինքն , որ ՚ի զայլոցն պատառու-
« դաց ոչ կեղեքեցան » :

Ըստ ամին օրինակի և շրջաբանութեամբ յօրինի ընդլայնումն . որպէս Եղիշէ վարդապետ փոխանակ ասելոյ դուխտադրուծն Վասակայ՝ թէ ուրացաւ զհաւատս Քրիստոսի, ասէ .

« Քանզի մոռացօնք եղեն նմա դալուստ
« Որդւոյն Աստուծոյ , և ոչ յիշեաց զքա-
« րոզութիւն սուրբ անտարանին . և ոչ
« ՚ի սպառնալեացն դանդիտեաց , և ոչ
« յանտիսն մխիթարեցաւ . ուրացաւ
« զաւագանն , որ յղացան զնա . և ոչ
« յիշեաց զընկալուչ սուրբ Հոգին , որ
« ճնաւն զնա : Անարգեաց զմարմինն
« սպտուական՝ որով սրբեցան . և առ
« օտն եհար զարիւնն կենդանի՝ որով և
« քաւեցան ՚ի մեղաց . ջնջեաց զզիր որ-
« դեղրութեանն , և խրովք ձեռովք խոր-
« տակեաց զհաստատուն կնիք մատա-
« նւոյն . ել ՚ի թուոյ երանելեացն , և ապրս-
« տամբեցոյց ընդ իւր զբազումս , ձեռն
« արկ կամակարութեամբ և եմուտ յորդե-
« զրութիւն դիւապաշտութեանն , և եղև
« աման չարին , և ելից զնա սատանայ
« ամենայն խորամանկութեամբ . ՚ի ձեռն
« էառ իրրև զվահան , և ագաւ զնա իրրև
« զբահս , և եղև իրրև զինուոր կատա-
« րեալ կամաց նորա » :

Յօրինի դարձեալ և ՚ի ձեռն աստիճա-
նաց . զոր օրինակ .

« Զկարիցես թափուր յընչից լինել, դէթ
« դայլոյ մի յափշտակիցես. չկարիցես
« սլահել, դոնեա ՚ի փափկութիւնս մի
« հատանիցես զանձն. չկարիցես ՚ի գեա
« նի ննջել, զահոյս արծաթապատս մի
« առնիցես » . Ռակեր :

« Թելաղիբ լեր, աղաչեա, զամենայն
« հնարս հնարեցիր. թերևս կարասցես
« զոմանս ապրեցուցանել. և եթէ զոմանս
« ոչ, սակայն կէս մի. և եթէ կէս մի ոչ,
« սակայն զերիբ մասն մի, սակայն տաս
« ներորդ մի : Եւ եթէ ոչ այսպէս, զո
« նեա զմի ոք ՚ի բաղմաց : Եւ եթէ ոչ
« զմի ոք, սակայն զքո անձնդ ապրեցու
« ցես ՚ի տանջանաց » . Սարգ :

« Ոչ միայն առաքեալք, այլ և սպասա
« ւորք, այլ և ականատեսք Բանին. և ոչ
« միայն ականատեսք, այլ և սիրելիք, և
« բարեկամք, և որդիք, և ժառանգք, և
« ժառանգակիցք » . Նոյն :

Հ. Ո՛րպէս յօրինի ընդլայնումն իմաս
տիւք .

— Հարտարութիւն մեծ ճարտասա
նին յայսմ իսկ է, ճոխաբանել առանց
չատխօսութեան և ճամարտակութեան,
և այս իսկ է տիրապէս ընդլայնումն . և
առ այս չիր վարժապետ վեհագոյն՝ քան
զՌակերբերանին ճառից յաճախ ընթեր
ցուած :

Օրինակք ինչ 'ի ճառից անտի պարզաբանեսցեն զպատասխանիս քան զամենայն բացատրութիւնս բանից : Քանզի զսուղ իմաստս զայս , զի ոչ ինչ խիբ օրէն է մարդոյ մեծամտել , այսպէս ընդարձակէ .

« Ո՞րչափ ինչ բարութիւնս ծնանիցի մեզ
« խոնարհութիւն . զի՞նչ կամիցիս , ո՞րսս
« չունել , անցաստումն լինել , մարդասի-
« րութիւն , մտադիւրութիւն . այս ամե-
« նայն բարիք 'ի խոնարհութենէն էն , և
« սոցին հակառակք 'ի հպարտութենէ :
« Հարկ է այնպիսոյն թշնամանիչ լինել ,
« հարկանող և բարկացող և դառն և ան-
« համբոյր , զազան մանաւանդ և ոչ մարդ :
« Ուժդին իցես , և յայն սակս մեծա-
« մտիցես . թէ այնպէս իցէ , և վասն այ-
« նորիկ առաւել պարտիս խոնարհել :
« Զի՞ չնչին իրօք մեծամտիցես . քանզի և
« առիւծ զազանագոյն քան զքեզ է , և
« վարազ ուժգնագոյն , և դու իբրև զմթիխ
« մի ես առ նորօք . և աւազակք և գերեզ-
« մանակրկիտք , և 'ի վսեր եկեալքն . և
« ծառայքն իսկ քո , և թերևս որ կարին
« իսկ անազատք և չարաբարոյք իցեն ,
« զօրագոյն քան զքեզ իցեն : Այլ այն զո-
« վութեան ինչ արժանի իցեն . և չկայ-
« ցես ինչ ծանակ այնպիսի ինչ իրօք մե-
« ծամտել » :

« Այլ թերևս զեղեցիկ և բարենշան որ
« իցես . և այն աղջկանց նշանք են . բայց
« սակայն քան զսիրամարդ զեղեցիկ չի-
« ցես , և ոչ այնպէս ծաղկալից համա-
« սլայծառ թևս ունիցիս իբրև զայն թըռ-
« չուն՝ որ վարսիւքն և զիսակօքն , որ խըր-
« ձացեալ կարակնեալ բաղմաճեմուկ
« տտնուին յաղթէ . քեզ զեղեցկութեամբ :
« Նա և փորն կարի իսկ զեղեցիկ է , և
« այլք ևս բազումք ՚ի թռչնոց , ընդ որս
« թէ կամիցիս անցանել ՚ի հանդիսի՝ ո-
« չինչ ամենեկին տեսանիցես զանձն : Բա-
« զում անգամ և մատաղ մանկտի , և աղջ-
« կունք անփորձք յամուսնութենէ , և
« սլոռնիկ կանայք , և արք կանացիք ի-
« դացեալք նազեցան այնպիսի պարծա-
« նօք : Եւ արդ այն պարծանաց ինչ ար-
« ժանի իցէ կամ մեծամտութեան :
« Եւ թերևս զի մեծատուն իցես , հպար-
« տանայցես : Ուստի իցէ զոր ունիցիսն ,
« և կամ զինչ ունիցիս . ոսկի , արծաթ ,
« ականս սլատուականս . այն և աւաղա-
« կաց և սպանողաց պարծանք են և ոս-
« կեհանաց , և որք ՚ի քրէական մետաղ-
« սըն խոնջիցին : Թերևս զարդուք ինչ
« և սլաճուճանօք հպարտանայցես . զայն
« և ՚ի ձիան է տեսանել . սլարսիկք և զչա-
« ուուունն նկարեն և սլաճուճեն . այլ
« ՚ի մարդկան միջի ՚ի բողանոցս և եթ

« վայելեն այնպիսի պաճուճանք , որ
« պատիրքն և որոգայթքն են : Չամաչն
« չթրջիս այնպիսի իրօք հպարտանալ ,
« որովք և անասունք հանգոյն քեզ լինի-
« ցին , և ծառայք և սպանողք և կանայք
« և տաղակք և գերեզմանակրկիտք :
« Այլ 'ի տունս ինչ գեղեցիկս պարծիցիս :
« Բազում թռչունք ևս 'ի գեղեցիկ տունս
« բնակեն . մանաւանդ ճայք ևս առաւել
« պայծառագոյն քան զքո տունսն ունին
« բնակութիւնս : Այլ թերևս ճայնիւ ինչ
« հպարտանայցես : Քան զփորն և զսո-
« խակ և զասպուճակ չիցես ինչ ճայնիւ
« երբէք քաղցր և հեշտական մրմնջել : Այլ
« թերևս պէսպէս արուեստիւք : Եւ ո՛վ որ
« յայնմ դմեղուօք զճարտարակօք անցա-
« նիցէ . ո՛ր դրօշող , ո՛ր նկարիչ , ո՛ր գեա-
« նափոր դտանիցի քան զնոսա իմաս-
« տուն , որ կարիցէ ճարտարութեան մե-
« ղուաց նմանել : Այլ թերևս բարակ ինչ
« հանդերձիւք . այնու սարդք իսկ անցա-
« նեն զանցանեն զքե : Այլ թերևս ոտիւք
« արագութեամբ . և այնու ևս անասունք
« զլեն , մանաւանդ նապաստակք և այծե-
« մունք և այլ ևս անասունք՝ որ արագ իցեն
« ոտիւք : Այլ թերևս 'ի տար աշխարհ
« ինչ երթալով . և այնու թռչունքն ան-
« ցանեն զքե : Մանաւանդ խորդք և
« ծիծառունքն՝ որ դիւրաւ հարկանեն

« դատարաշխարհական ճանապարհս . ոչ
« սլաշար բառնան , և ոչ դրաստու կարօ-
« տանան , այլ ընդ ամենայնի բաւական
« են նոցա թերն : Նովին և նաւ և դրաստ
« ինչ և կառք և հողմք , և ամենայն զինչ
« և իցէ , արագագոյն են քան զքեզ :
« Այլ թերևս քաջատեսութեամբ ինչ
« հպարտանայցես . այլ ոչ ինչ նման ես
» այժեման և արծուոյ : Թերևս զի արագ
« լսիցես . այլ չիցես սուր ականջօք քան
« զէչ : Եւ թերևս հոտ քաջ առնուցուս .
« այլ չկարես անցանել զչամբ : Եւ թերևս
« զի գործունեայ և համբերող իցես . այլ
« չես ձեռնհաս լինել անգաղար իբրև
« զմրջիւն : Եւ թերևս զի ոսկի բազում
« յանձին ունիցիս . այլ ոչ որպէս զհնդիկ
« մրջիւնն :
« Իսկ առողջութեամբ յոյժ իսկ առաւել
« են քան զմեզ անառունք . և անհոգու-
« թեամբ ինչ չերկնչին յաղքատութենէ ,
« չկասկածեն 'ի կարօտութենէ : Հայե-
« ցարուք , ասէ , 'ի թռչունս երկնից , զի
« ոչ սերմանեն , և ոչ հնձեն , և ոչ ժողո-
« վեն յըշտեմարանս : Թէ այսպէս իցեն ,
« քան զմեզ՝ զանասունս լաւագոյն արար
« Աստուած : Տեսանես սրչափ ինչ միաս
« իցէ չքննելն . տեսանես , սրչափ ինչ
« շնորհէ մեզ իրացն քննութիւն . որ քան
« զամենայն մարդիկ առաւել մեծամտէր ,

« դտաւ և քան զանասունս ևս խոնարհա-
« դոյն . այլ խնայեսցուք ՚ի նա , և չնմա-
« նեսցուք նմա : Մի , զի քան զքնութիւնս
« առաւել մեծամտեաց , իջուցանեմք զնա
« յանասնոց աշտիճան , այլ կանդնես-
« ցուք զնա անտի , ոչ վասն նորա , այլ
« վասն հասարակաց պատուոյ՝ զի նա
« արժանի էր այնպիսի ինչ կրելոյ » :

Նոյն ինքն դարձեալ զսուղ իմաստս
դայս , հայեցեալ ՚ի կապանս Պաւղոսի՝ զա-
մենայն վիշտս ըստ նմին օրինակի յանձն
առցուք , ընդարձակէ այսպէս .

« Եւ արդ մի տրտմեսցուք ընդ նեղու-
« թիւնս ինչ , որ վասն Քրիստոսի իցեն .
« այլ յուշ լիցին մեզ և կապանքն Պաւղո-
« սի , և նոյն եղիցի մեզ յորդորիչ : Եթէ
« խրատիցես զոմանս աղքատանալ վասն
« Քրիստոսի , յուշ արասջիր նոցա զկա-
« պանսն Պաւղոսի , և զանձն և զնոսա եղ-
« կելիս համարեսջիր , եթէ զմարմինս ևս
« ՚ի կապանս արկ վասն նորա , զու և ոչ
« կերակրելով զքաղցեալս լինիս հաղորդ
« ուղղութեանցն : Յուշ արա զկապանսն
« Պաւղոսի , թէ չկրեցեր ինչ այնպիսի չար-
« չարանս , և չցանկանայցես այնուհետև
« ընկերին : Յիշեա զկապանսն Պաւղոսի ,
« և տեսջիր զի անպատեհութիւն է՝ նմա
« այնչափ ՚ի վիշտս կալ , և քեզ այդչափ
« փափկանալ : Յանկանայցես զրդու-

« Թեան . զմտաւ ամջիր զբանան Պաւղոս
« սի , զի նորին աշակերտ ես և նորին
« զինուորակից , զիւրդ 'ի դէպ իցէ զզի-
« նուորակիցն 'ի կապանս տեսանել և
« դանձն 'ի զրգութեան : Նեղութիւն ինչ
« 'ի վերայ հասանիցէ , և կարծիցես եթէ
« թողու 'ի ձեռաց . առաջի աչացդ նկա-
« րեա զկապանսն Պաւղոսի , և տեսանի-
« ցես՝ թէ 'ի նեղութեան լինել՝ չէ 'ի ձե-
« րաց թողոյ նշանակ : Եւ յորժամ 'ի
« միտ անկանիցի կերպաս հանդերձ զգե-
« նուլ , յիշեսջիր զկապանսն Պաւղոսի ,
« և քան զկապերտսն ապահարից անար-
« զադոյն ես թուեսցին քեզ , և կամ որ
« ընդ այլ զայռ ինչ թօթափեալ իցեն :
« Կամիցիս ոսկի զարդս կրել յանձին .
« զմտաւ ամջիր զկապանսն Պաւղոսի , և
« քան զչուան ինչ հին չթուիցի քեզ լա-
« տագոյն : Կամիցիս ծամս գործել և գե-
« ղեցիկ երևել . նկարեսջիր զերկաթն
« Պաւղոսի 'ի բանաին , և խանդազատես-
« ցին միտք քո յայն գեղ , և դքո պըճ-
« նանսն զարչելի համարեսջիր , և դառ-
« նապէս հաչիցես հառաչիցես նորա կա-
« պանացն » :

Հ . Ասա ինձ արդ համառօտիւ որ ինչ
յօրինակաց աստի պարտ իցէ 'ի միտ առ-
նուլ .

— Նախ զայն իսկ , զի թէպէտ և ըզ-

սուղ ինչ իմաստ օրէն է ընդարձակել ,
մանաւանդ թէ ճարտարութիւն իսկ է ,
այլ զգուշալի է յոյժ չյաւելուլ յայն դուզ-
նաքեայ և չնչին հանդամանս , և մի այն-
պիսի ինչ՝ որ չյաճախիցէ զգօրութիւն
բանին :

Եւ երկրորդ զի զամենայն ազգս ազգս
ձևոց , զորոց յառաջագոյն ասացաք ,
մարթ է ՚ի կիր արկանել յընդլայնումն :

Դ Մ Ս Ի

Պարբերութիւն : — Արտասանութիւն :

Հ . Զինչ է պարբերութիւն .

— Պարբերութիւն է բան լրացեալ ,
զոր քերականն վերջակիտի ուսուցանէ
աւարտել :

Մեծագոյն մասունք նորա կոչին ան-
դամք , որ միջակիտի արոհին . և փո-
քրագոյնք կոչին հատածք , որ ստորա-
կիտի բաժանին . զոր օրինակ .

« Ոչ որ յուզի անկեալ , և բառնայ ինչ
« ընդ իւր յաւելորդացն . այլ պարտ և
« պատշաճ է պնդակազմ լինել , զի կա-
« ռող լինիցի ընթանալ » :

Եւ դարձեալ . « Զի թէ զվարս առաջ
« նորդացն պարտէար ինչ քննել , ապա

« և դձեռնադրութիւնն մեր պարտէսք
« տալ , և ամենայն ինչ վեր 'ի վայր կոր-
« ծանէր , ոտքն 'ի վեր և զլուխն 'ի վայր » .
Ոսկեր :

Հ . Բարւոք պարբերութեան քանի՞ ան-
դամք պարտին լինել .

— Ոչ նուազ քան զերկուս , և ոչ աւելի
քան զչորս . այլ ըստ պատշաճի իմաս-
տիցն մարթ է և բազմանդամ ևս յօրի-
նել պարբերութիւնս , մանաւանդ 'ի պերճ
ասացուածս , և միանդամ ևս 'ի վճիռ ա-
սացուածս :

Օրինակ առաջնոյն յՈսկերերանէ .

« Յորժամ հաւ դառաջինն խօսիցի , ոչ
« որպէս աստ 'ի տունս՝ խորդան ծառայք ,
« դուրք փակեալք , և ամենեքին նման
« մեռելոց կան ծանրաքունք , և պա-
« հայոյդքն միայն զզանդական դանչե-
« ցուցանեն . չիք անդ այսպիսի ինչ ,
« այլ վազվազակի ամենեքին միանդա-
« մայն երկիւղիւ դքունն թօթափեալ ,
« յառնեն կան առ հասարակ . յորժամ
« զլիսաւորն ազդ կամ ոտամբ կամ ձայ-
« նիւ առնիցէ , 'ի զգաստական պարսն
« յօրինեալք , դունդ առ դունդ կացու-
« ցեալք , ամենեքեան առ հասարակ ըզ-
« ձեռս յերկինս համբարձեալ , զնուի-
« րական օրհնութիւնսն երդեն միահա-
« մուռ » :

Օրինակ երկրորդին յաճախ ուրեք
« գտանի՛ր զիրս Առակաց .

« Սկիզբն իմաստութեան երկիրդ տեսան :

« Զիմաստութիւն և զխրատ ամպարիչտք

« անգոսնեն : . . Որդի իմաստուն ուրախ

« առնէ զհայր . որդի անմիտ տրտմու

« թիւն է մօր » :

Հ . Առ ինչ տրոհմունքս այսոքիկ պարբերութեան իցեն կարևորք .

— Նախ առ ՚ի պարզ իմացուած ճա

ռին , և երկրորդ առ ՚ի բարւոք արտա

սանութիւն՝ որ յոյժ կարևորն է ճար

տասանին : Դեմոսթենեսայ երիցս հար

ցեալ , թէ զինչ կարևորագոյն իցէ ճար

տարախօսի , զնոյն երեքկենայ պատաս

խանի՝ թէ Արտասանութիւն :

Եւ արդ քանզի մի ՚ի կարևորաց բար

ւոք արտասանութեան է ուրեք ուրեք

հանդիստ կամ գաղարումն առնել ճայնի ,

նմին իրի և բարւոք տրոհմունք պարբե

րութեանց օգնեն առ այս :

Հ . Համառօտեա ինձ զօրէնս բարւոք

արտասանութեան .

— Նախ քան զամենայն պարտ է

ճարտարախօսին կրթել զլեզու իւր ՚ի

յստակ արտաբերութիւն , զամենայն

զփանկս և զտառս քաջ առողանելով :

Երկրորդ՝ ելնէջ առնել ճայնին ըստ

ոլորակաց և ըստ իմաստից ճառին , և մի

նմանաձայն զհարցականն և զարդելա-
կան կամ՝ զսաստ և զազերս արտասա-
նել, որ զի անկենդան կացուցանէ ըզ-
ճառն, և նիրհեցուցանէ զլսելիս :

Երրորդ՝ հանդարտութեամբ և ծանր
արտասանել՝ ըստ պատշաճի անդամոց
և հատուածոց պարբերութեան զհան-
գիստսն տունելով, և մի շտապել տղայ-
օրէն և պարտասեցուցանել զլսելիս :

Չորրորդ՝ մի մոծանել եղանակ յար-
տասանութիւնն՝ իբր նուազելով զճառն,
որպէս ոչ սակաւք առնեն. որ տաղտկա-
լի է և օտար ՚ի բնականէն :

Հինգերորդ՝ մի բարձրագոչ ճառատել,
այլ մանաւանդ ՚ի սկզբան մեղմ և դաշն
ձայնիս յառաջաբանել՝ եթէ ոչ յանկար-
ծական ինչ իմաստիք սկսանիցի ճառն.
և ապա տակաւ ըստ պատշաճի սաստկա-
ցուցանել զբարբառ :

Առ այս ամենայն օգնէ մեծապէս ըն-
թեռնուլ ՚ի ձայն զճառս Ոսկերերանին,
և մանաւանդ ուսանել յորդորակս ինչ
յայնցանէ ՚ի բերան, և արտասանել
զայնտսիկ առ ՚ի կրթութիւն :

Գ Ա Ս Ի Ա

Շարժուածք :

Հ . Համառօտեսցիր ինձ և զկանոնս շարժուածոց , որ զոյդ ընդ քաջ արտասանութեան կարևոր են .

— Շարժուածոց պարտ է յարմարել ընդ ձայն և ընդ կիրս արտասանողին . և է սա լեզու համր , այլ ճարտարախօս . և բազում այն է՝ զի հզօրագոյն քան ըզբարբառ իսկ :

Երևելագոյն յանդամս է զլուխ . և դայն պարտ է ուղիղ ունել , և ըստ իմաստից ճառին շարժել ընդ ձեռս : Չոր օրինակ ՚ի մերժելն ինչ կամ հրաժարել յիմերէ կամ ՚ի դարչիլ , պարտ է ՚ի ձգել զձեռս ընդդէմ՝ դարձուցանել զզլուխն ՚ի բաց : Չիք ՚ի կրից՝ զոր ոչ ՚ի դէմս և յաչս մարթ իցէ արտասանողին յանդիման երևեցուցանել . նմին իրի պարտ է նմա ըստ իմաստից փոփոխել զայնոսիկ , մերթ սպառնական և մերթ ազերսական , մերթ տխուր և մերթ զուարթ , մերթ խրոխտ և մերթ ցածուն երևեալ :

Բայց թէպէտև յաչս և ՚ի դէմս տպաւորագոյն երևիցին կիրք հոգւոյ , այլ ճարտար ևս են ձեռք ՚ի բացատրել զիմաստս :

Մնջկատակացն 'ի թատերս նախնեաց
խաղք , որք զտեսողս շարժէին յարտա-
սուս , բաւականք են 'ի ցուցանել զճար-
տարխօսութիւն ձեռաց :

Արդ 'ի շարժուածս ձեռաց՝ զաջ ձեռն
'ի ձախմէ յաջ տանելի է , սկսեալ 'ի հան-
դիպոյ կրծոց : Զմատունս ձեռաց պարտ
է արձակ և 'ի բաց ունել , և զբազուկն
պարզեալ . մի զարմուկն 'ի վեր քանդուս
ամբառնալ , և մի հաւասար բարձրու-
թեան ուսոց . մեկուսի յանձնէ ունել
զայն , և զրեթէ միշտ նովաւ սկսանել
զշարժուածս :

Ըստ այսմ և զահեակ ձեռն յաջմէ 'ի
ձախ կոյս ածելի է , և ոչ երբէք զձախն
միայնակ շարժել , այլ միշտ աջակից :

Պարտ է ընդ աւարտ պարբերութեանց
աւարտել զշարժմունս ձեռաց , և ապա
թողուլ անկանել բնականապէս 'ի վերայ
ամբիոնին՝ եթէ յամբիոնի որ բանախօ-
սէ , և մի երբէք 'ի ներքս կամ արտաքս
արկանել զձեռն : Իսկ եթէ յոտին կա-
ցեալ բանախօսիցէ որ , պարտ է յաւարտ
պարբերութեանց թողուլ երկուստեք
զձեռս 'ի կախ . իսկ եթէ բազմեալ յա-
թուս , արկանել զձեռս 'ի վերայ ծնդաց :

Բազում ազգի ազգի ձեք են շարժուա-
ծոց , զորս սովորութեամբ և կրթու-
թեամբ մարթ է ուսանել :

Առ ՚ի ցուցանել զբարձրութիւն , պարտ է դարձուցանել փոքր մի զզլուխ առ ՚ի կողմն , և ամբառնալ զաչս ՚ի վեր՝ առանց ամբառնալոյ զզլուխն , և զերկոսին զձեռս միանգամայն ՚ի միւս կողմն առ ՚ի ստոր մեկուսի յանձնէ երկայնել , զերեսս ձեռաց դարձուցեալ առ ունկընդիրս :

Իսկ ընդ հակառակն առ ՚ի ցուցանել զխորութիւն , պարտ է խոնարհեցուցանել աստի զաչս յերկիր , և անտի ամբառնալ զձեռս ՚ի վեր՝ զարտաքոյս նոցա ցուցանելով ունկնդրաց :

Առ ՚ի ցուցանել զտարածութիւն , պարտ է զերկոսին զձեռս ՚ի հանդիպոյ կրծոց յաջ և յահեակ ածել շուրջանակի զոյգ ընդ աչս :

Առ ՚ի ցուցանել զերկայնութիւն , պարտ է զերկոսին զբազուկս միանգամայն ՚ի մի կոյս երկայնել՝ ուղղակի ըզձեռս ընդ արմկունս ունելով , և զափ ՚ի խոնարհ :

Ըստ այսմ օրինակի պարտ է և զայլ ձևս զիտել և ուսանել ՚ի քաջակիրթ և ՚ի բարեձև բնաւորելոց անձանց . և զայն ևս զիտել , զի ոչ ամենայն շարժմունք և ձեք ամենեցուն ՚ի ճահ դան : Եւ դարձեալ մի անդէն ՚ի սկզբան ճառին սկսանել և զշարժուածս , այլ տակաւ . և միշտ

իսկ հանդարտութեամբ առնել զչարժմունս :

Այլ կարևորագոյն և ընդհանուր կանոն և ձայնի և շարժուածոց այն է՝ բնականին հետևել , յորում է կատարումն արուեստին . զի պարտ է սմա ըստ օրինակին հարչաց զեղեցկացուցանել զբնականն , այլ մի երբէք օտարանալ ՚ի բնութենէ :

Գ Ա Ս Ի Բ

ՈՃ ՎԵՄ :

Հ . Զինչ է ոճն .

— Կերպարան բանից ըստ իմաստից ճառին յարմարեալ : Արդ թէպէտ և բազում ազգի ազգի կերպարանք բանից են , ոչ միայն ըստ զանազանութեան շարագրածոց՝ այլ և ըստ հանգամանաց բարուց շարագրողացն զանազանեալ , այլ հռետորք առ հեշտի ուսանողաց երիս ազգս ոճոյ զլիսաւորս զանազանեն , վեմ , պարզ և բարեխառն :

Հ . Ո՞ր է վեմն .

— Յորում ճարտարախօսն ՚ի կիրարկանէ ազնուագոյն մտածութիւնս , պերճագոյն ասացուածս , քաջայանդուղն ձևս , և սաստկագոյն յոյզս կրից :

Այսպէս խմաստունն նկարագրէ զԱհարոն , յորժամ եկաց նա ընդ մեռելոց և կենդանեաց՝ զիջուցանել զցասումն տեառն 'ի կոտորել նորա զժողովուրդն .

« Փութացեալ այրն անարատ , մատեալ
« յառաջ 'ի կռիւ խրով պաշտաման զի
« նուն , աղօթիւք և խնկօք ուղերձեալ
« զքառութիւնն . եկաց ընդդէմ բարկու
« թեանն , և արար վախճան հարուա
« ծոցն , յայտ արարեալ թէ քո ծառայ
« է : Յաղթեաց բազում ամբօխի , ոչ զօ
« րութեամբ մարմնոյ , և ոչ զինուց ազ
« րեցութեամբ , այլ բանիւ գտանջիչն
« հնազանդեաց : Զերդմունս և զզաշինս
« հարցն յիշատակեալ , զշեղջաշեղջ զիա
« կանցն անկելոց առ միմեանս , կացեալ
« 'ի մէջ , զազարեցոյց զբարկութիւն .
« և հերձ ճանապարհ ընդ մէջ կենդանեաց
« և մեռելոց : Քանզի 'ի պճղնաւոր հան
« դերձին էր ամենայն զարդն , և փառք
« հարցն 'ի չորեքկարդեան ականսն քան
« զակեալս , և մեծութիւն քո թագ 'ի
« զլուխ նորա : Յայնց խորչեցաւ սատա
« կիչն , և 'ի նոցունց զարհուրեցաւ » :

Այսպէս և յորժամ նկարագրէ զպաշտպանն Սատուծոյ զարդարս .

« Բայց արդարք յախտեան կեցցեն , և
« 'ի տեառնէ վարձք նոցա , և խնամք

« նոցա 'ի Բարձրելոյն : . . Ձի աջով իւ-
« րով հովանի լիցի նոցա , և բազկաւ
« իւրով վերակացու լիցի նոցա : Առցէ
« սպառազինութիւն զնախանձ իւր , և
« վառեսցէ զարարածս առ 'ի խնդրելոյ
« զվրէժս 'ի Թշնամեաց : Զգեցցի զրահս
« զարդարութիւն , և զիցէ սաղաւարտ
« զգատաստանն անաչառ : Առցէ վա-
« հան զսրբութիւն անվկանդ , և սրեսցէ
« զհատու բարկութիւնն 'ի սուսեր . և
« սպատերազմեսցի խառն ընդ նմա և և
« աշխարհս առ անզգամս : Գնասցեն
« նետք կորովիք փայլատականց . և իբրև
« 'ի լայնալիճ աղեղանէ յամպոյն ոստի-
« ցեն 'ի նպատակս , և 'ի քարընկէց բար-
« կութենէ Թափեսցի լիով կարկուտ :
« Զայրազնեսցի 'ի վերայ նոցա ջուր ծո-
« վու , և զետք ողողեսցեն անխնայ : Ի
« զիմի հարցի նոցա հոգմն բռնութեան ,
« և իբրև զմրրիկ հոսեսցէ զնոսա : Աւե-
« րեսցէ զամենայն երկիր անօրէնու-
« թիւն , և խարդախութիւն կործանեսցէ
« զաթոռս բռնաւորաց » :

Այսպէս և Յոբայն ստորագրութիւն
երիվարին .

« Արոտայ 'ի դաշտի և գափր հատանէ .
« ելանէ 'ի դաշտ զօրութեամբ . 'ի սպա-
« տահել նետից՝ արհամարհէ , և ոչ զարձ-
« ցի յերկաթոյ : Ի վերայ նորա շողան

« աղեղն և սուսեր , և շարժին վահանի
« և նիզակի . և բարկութեամբ ասլականէ
« զերկիր : Եւ ոչ հաւատայ մինչև փող
« հարկանիցի . և իբրև փող հարկանի ,
« նա վաչ վաչ կարգայ . 'ի հեռաստանէ
« առնու զհոտ պատերազմի , վազս առ
« նելով և փռնչելով » :

Ըստ սմին օրինակի և Նսայի դստաւ
կունն թագաւորին բարեւացւոց նկարա
զրէ .

« Եւ եղիցի յաւուր յայնմիկ հանգուցէ
« զքեզ տէր 'ի ցաւոց և 'ի տրտմութենէ
« քումմէ , և 'ի ծառայութենէ խստու
« թեան՝ զոր ծառայեցեր նոցա : Եւ առ
« ցես զողբս զայս 'ի վերայ թագաւորին
« բարեւացւոց , և ասասցես յաւուր յայն
« միկ . զի արդ զաղարեալ կայ սլահան
« ջողն , հանգեաւ տագնապողն , զի խոր
« տակեաց տէր զլուծ մեղաւորացն ,
« զլուծ իշխանաց : . . Հանգեաւ յուսով
« երկիր ամենայն և զոչէ ուրախութեամբ .
« և փայտքն Վիրանանու ոտնհար եղեն
« քեզ , և մայրքն Վիրանանու ասին , թէ
« յորմէ հետէ դու զաղարեցեր , ոչ ելին
« 'ի մեզ փայտահարք : Դժոխք 'ի ներ
« քուստ դառնացան 'ի սլատահելն քեզ .
« կանգնեցան միանգամայն հսկայքն ա
« մենայն՝ որ լեալ էին իշխանք երկրի . որ
« յարուցին յաթոռոց իւրեանց զամենայն

« Թագաւորս ազգաց : Ամենեքեան պա-
« տասխանի տացեն քեզ և ասացեն , և
« դու իբրև դմեզ ըմբռնեցար , և ընդ մեզ
« համարեցար . իջին 'ի դժոխս փառքքո
« և բազում ուրախութիւնն քո » :

Գ Ա Ս Ի Գ

Ոճ պարզ , և բարեխառն :

Հ . Ո՞ր է պարզ ոճն .

— Յորում ճարտարախօսն դիւրիմաց
բանիւք և ընտիր ասացուածովք զարդս
բնականս 'ի կիր առնու , զոր Արատիոս
ինքնազարդ կոչէ զոճն զայն . որպէս
բազում ուրեք 'ի պատմութեանն Եղիշէի
և մանաւանդ 'ի յառաջաբանսն է տեսա-
նել . զոր օրինակ .

« Թէպէտ և ոչ իցեմք բաւական ասել
« զամենայն չարիսն՝ որ անցին անդէն
« 'ի կարաւանին ընդ գունդն Հայոց , սա-
« կայն և ոչ լուել կամիմք ծածկելով ըզ-
« վիշտս նեղութեանն . այլ ասասցուք
« փոքր 'ի շատէ , զի ձայնակիցք լիցուք
« այնոցիկ՝ որք դառնապէս դմեզ ողբա-
« յին : Զի և դու իբրև լուիցես , ոչ սակաւ
« արտասուս հեղուցուս 'ի վերայ ազգին
« թշուառութեան » :

« Մինչև ցայսվայր ոչ ինչ կարի դան .

« գիտէի պատմել զհարուածս ազգիս մե-
« րոյ, որ յարտաքին թշնամեացն ճշմար-
« տութեան չտրաչար յարեան 'ի վերայ
« մեր. որք սակաւագոյնք հարին զմեզ,
« և յոլովագոյնք հարեալ գտան 'ի մէնջ,
« քանզի դեռ ևս միաբանք և հաւասարք
« էաք: Թէպէտ և ոմանք 'ի ծածուկ ու-
« նէին զերկմտութիւն նենդութեանն,
« սակայն յաչս արտաքնոցն ահաւոր երե-
«ւէր միաբանութիւնն: . . Արդ յայսմ'հե-
« տէ և անոր, ուր սպրդեալ անկանի երկ-
« պառակութիւն 'ի ներքս, ընդ քակել
« միաբանութեանն՝ և երկնաւոր առաքի-
« նութիւնն հեռանայ. և անձներնախրք
« լինելով, յոյժ բազմանայ լալումն ող-
« րոյս »:

« Մեծ է սէրն Աստուծոյ քան զամե-
« նայն մեծութիւն երկրաւոր. և այնպէս
« աներկիրս առնէ զմարդիկ, իբրև զան-
« մարմին զօրս հրեշտակաց. որպէս ան-
« դատին 'ի սկզբանէ է տեսանել զբա-
« զումս բազում անդամ 'ի բազում տե-
« ղիս: Մարդիկ՝ որ սիրումն Աստուծոյ
« իբրև զինու վառեալք էին, ոչ ինչ խը-
« նայեցին զանգիտելով իբրև զանարի՛
« զոլով վատասիրտք կամ 'ի մահ ան-
« ձանց, կամ յափշտակութիւն ընչից,
« կամ 'ի խողխողումն սիրելեաց, կամ
« 'ի գերութիւն ընտանեաց, ելանել 'ի

« Հայրենի երկրէն և անկանել 'ի սարը-
« կութիւն յօտարութեան . առ ոչինչ հա-
« մարեցան զայս ամենայն անցս չարչա-
« րանաց . այլ միայն միաբան կալ ընդ
« Աստուծոյ , զի 'ի նմանէ միայն մի գերի
« ելցեն » :

Հանգոյն իմն ոճով և Շնորհալին բա-
զում օրեր 'ի թուղթան վարի . զոր օրի-
նակ .

« Զարթեաք որպէս 'ի քնոյ զուարթա-
« բարս բանիւք՝ որ 'ի սուրբ թագաւորու-
« թենէդ . որով պատառեցաւ քուրճ
« սգոյ առ 'ի մէնջ , և զգեցաք զուրա-
« խութիւն ըստ գոհաբանութեան սուրբ
« մարդարէին՝ որ յաղագս Աստուծոյ :
« Քանզի ծանոյց մեզ զօրութիւն բանիս ,
« ոչ միայն անուանակցութեան ճշմար-
« տին էմմանուէլի արժանաւորել ձեզ ,
« այնմ՝ որ հարիւրոցն ոչխարաց և դրա-
« մոցն տասանց էջ՝ 'ի խնդիր նուազու-
« թեանցն լրման : . . Քանզի զցանկ օրի-
« նացն՝ զոր խրամատեաց թշնամին , և
« զուռսն հաւատոյ՝ զոր քանդեաց կինճն
« վայրենի 'ի ճշմարիտ որթոյն , փութալ
« խրամակարկատ լինել , և առ նոյն պա-
« տուաստել վերստին , և այսմ՝ բարւոյ
« դորձակից լինել զմերս տկարութիւն
« հրամայեալ էք եղբօրն իմոյ առաքել 'ի
« սուրբ թագաւորութենէդ » :

Հ. Ո՞ր է բարեխառն սճն .

— Որ ոչ զպարզին ունի փափկութիւն,
ոչ զվսեմին շանթիչ զօրութիւն, այլ հա-
ղորդի երկաքանչիւրոցն . որպիսիք են
բազմադոյնք 'ի ճատից Ոսկեբերանին .
զոր օրինակ .

« Աղէ ասա, 'ի պէտս բնակութեան
« սիւնք բազումք և խոյակքն ախաւեղա-
« դէսք, և ազդի ազդի դիմակք պատկե-
« բացն, և ոսկի խառնեալ ընդ նկարս
« որմոյն, և այլ ևս համապայծառ զու-
« նակք երանդոցն, և ազդի ազդի դեզքն
« ընդ միմեանս 'ի ճամուկան մտեալ,
« դի՛նչ օգուտ իցէ, այլ հպարտութեան
« և սարժանաց և յօրանալոյ պատճառք
« են և աւելորդ անմտութեան: Ամենայն
« ուրեք կարևորաց պէտք են՝ որով կա-
« բօս իցեմք, և զպէտսն վճարիցեմք:
« Տեսանես, զի վնաս է և ոչ օգուտ, և
« աւելորդ և անշահ. զի թէ աւելի պէտս
« ինչ չտայցէ, և ոչ վայելչութիւն երե-
« սաց: Քանզի յորժամ ժամանակ 'ի
« վերայ անցանիցէ, յազի ահն, և չթուի
« ինչ վայելուչ, և յայտ է թէ չէ ինչ,
« բայց վնաս միայն. այլ չտայ զայն
« իմանալ անապարծութիւնն: Պաւղոս
« և զոր շահն կարծէր, զայն վնաս
« համարէր վասն Քրիստոսի: Մինչև
« ցերբ ընդ երկիր բեռտիմք, մինչև ցերբ

« չնայիցիմք ընդ երկինս : Չտեսանիցէք
« դժերացեալսն , դիարդ և ոչ զմիտյ ինչ
« դախորժելոցն յիշեն . չտեսանիցէք ըզ-
« վախճանեալսն , դոմանս՝ի ծերութեան ,
« դոմանս՝ի մանկութեան . չտեսանիցէք
« զբազումս իսկ կենդանոցն զրկեալս
« յընչիցն . զի՞ այնչափ ծնդիցիմք ընդ
« չկայսս և չմնալիս . ընդէր այդչափ կա-
« սեալ իցեմք ընդ վնասակարսս . մինչև
« ցերբ ոչ հարկանիցեմք բուռն զկայիցն
« և զմնացելոց » :

Սովին ոճով և Նդիշէ վարդապետ նկա-
րադրէ գերանելի կանայս սուրբ նախա-
րարացն նահատակելոց .

« Բազում ձմերաց հալեցան սառնամա-
« նիք . և հաս դարուն , և եկին նորեկ
« ծիծուունք . տեսին և խնդացին կենցա-
« ղասէր մարդիկ , և նորա ոչ երբէք կա-
« բացին տեսանել զանձկալիսն իւրեանց :
« Ծաղիկք զարնանայինք յիշատակեցին
« զպսակասէր ամուսինս նոցա , և աչք
« իւրեանց կարօտացան տեսանել զցան-
« կալի գեղ երեսաց նոցա : Սպառեցան
« բարակք որսականք , և խցեալ կուրա-
« ցան արչաւանք որսորդաց : Բնադրօք
« յիշատակեցան նորա , և ոչ մի տօնք
« տարեկանաց ոչ ածին զնոսա՝ի հեռա-
« տանէ : Ի ճաշատեղս նոցա հայեցան ,
« և արտասուեցին , և յամենայն ատեա-

« նրա յիշեցին զանուանս նոցա : Բա-
« զում արձանք կանգնեալ էին յանուն
« նոցա , և անուանք իւրաքանչիւր նշա-
« նակեալ 'ի նոսա : Եւ իբրև այնպէս
« յամենայն կողմանց ալէկոծ լինէին
« միտք նոցա , ոչ ինչ կասեալ թուլա-
« ցան յերկնաւոր առաքինութենէն :
« Արտաքնոցն երևէին իբրև այրիք սզա-
«ւորք և չարչարեալք , և յողիս իւրեանց
« դարդարեալք և մխիթարեալք երկնա-
«ւոր սիրովն : Ոչ ևս սովորեցին հար-
« ցանել զեկեալ որ 'ի հեռաստանէ ,
« եթէ երբ լինիցի մեզ տեսանել զսիրե-
« լիան մեր . այլ այն էին իղձք աղօթից
« նոցա առ Աստուած , եթէ որպէս սկը-
« սանն՝ քաջութեամբ 'ի նմին կատարես-
« ցին լի երկնաւոր սիրովն » :

Դարձեալ նոյն ինքն 'ի յառաջարան
երկրորդ գրոցն .

« Որոց ողիքն թուլացեալ են յերկնաւոր
« առաքինութենէն , յոյժ ընդ ահիւ ան-
« կեալ է բնութիւն մարմնոյ . յամենայն
« հողմոյ շարժի , յամենայն բանէ խռո-
« վի , և յամենայն իրաց դողայ . երազա-
« զէտ է այնպիսին 'ի կեանս իւրում , և
« յանգիւտ կորուստն յուղարկի 'ի մա-
« հուան իւրում : Որպէս և ասաց ոմն 'ի
« հնումն . Մահ ոչ իմացեալ՝ մահ է . մահ
« իմացեալ անմահութիւն է . որ զմահ ոչ

« զիտէ , երկնչի 'ի մահուանէ . իսկ որ
« զիտէ զմահ՝ ոչ երկնչի 'ի մահուանէ . և
« այս ամենայն չարիք մտանեն 'ի միտս
« մարդոյ յանուսումնութենէ : Կոյր զրկի
« 'ի ճառագայթից արեգական , և տղի-
« տութիւն զրկի 'ի կատարեալ կենաց .
« լաւ է կոյր աչօք քան կոյր մտօք . որպէս
« մեծ է հոգի քան զմարմին , այսպէս մեծ
« է տեսաւորութիւն մտաց քան զմար-
« մնաց » :

Դ Ա Ս Ի Դ

Ընտրութիւնք սճոյ :

Հ . Ո՞ր յերկից աստի կերպարանաց բա-
նի ընտրելագոյն իցէ .

— Երեքեան իսկ զովելիք են , այլ վը-
սեմն զերագոյն քան զայլս . և սլարտ է
ճարտասանին ըստ իմաստից ճառին զե-
րեսեան ևս 'ի կիր արկանել . քանզի սլա-
րաութեամբ երեցունցս այսոցիկ յար-
զարի ճարտարախօս կատարեալ :

Այլ զժուարին է յոյժ այսոցիկ յումեր
'ի միասին սլատահել , և յոյժ զիւրին ե-
րեքումքն իսկ զեղծանել , զպարզութիւն
փոխեալ 'ի դժժութիւն , զզարդ 'ի սչրանս
և յարուեստակութիւն , և զվսեմութիւն
'ի ճոռով ճամարտակութիւն :

Հ. Բովանդակեա ինձ որ ինչ այլ ևս
զիտելիք իցեն զոճոյ .

— Բաց յերկից ճարտասանական կեր-
պարանաց ասացուածոյ , են և ուսումնա-
կանն , և բնիկ պատմականն , և լակոնա-
կան՝ որ յարձանադիրս և այլ ուրեք ուրեք
վարի : Սորա օտար յամենայն զարդուց՝
զկարևորն և եթ բացատրեն :

Օրինակ ուսումնականին յաճախ ուրեք
գտանի՛ի գիրս Եզնկայ . զոր օրինակ .

« Յորժամ անիւ չրջանակիցի , և մրջիւն
« մի՛ի խեցին զնայցէ յարևմտից կողմա-
« նէ ընդ արևելս , վասն անուին արագա-
« դոյն ընդ արևմտից կողմն չրջելոյ թուի
« թէ մրջիւնն յարևելից յարևմուտս կոյս
« ընթանայցէ . որ ոչ յարևելից յարև-
« մուտս կողմն զնայցէ , այլ յարևմտից
« յարևելս , և անիւն ստէպ չրջելովն այն
« պէս երևեցուցանէ » :

« Եւ օդ ընդ ջուրս և ընդ երկիր խառն է .
« և զի ընդ ջուրս օդ խառն է , ՚ի զեռ-
« նոցն յայտ է՝ որ ՚ի ջուրս զօդոյն կենդա-
« նութիւնն ծծեն : Եւ զի ընդ երկիր նոյն
« օդ խառն է , յորժամ անձրև լեալ իցէ ,
« և արև տայցէ , ՚ի գոլորշոյն՝ որ ՚ի սրտէ
« երկրին ՚ի վեր ցոլանայ՝ յայտ յանդի-
« ման երևի : Եւ զի ընդ օդս հուր խառն
« է , ՚ի փայլատականցն՝ որ ՚ի շփելոյ ընդ
« միմեանս հողմոյն և ամպոց արձակին՝

« յայտ յանդիման ցուցանին : Եւ դար-
« ձեալ , թէ յապակի սպիտակ ջուր ար-
« կեալ՝ յարևու ունիցիս , լուսաւորու-
« թեան արևուն մտեալ ընդ սպիտակու-
« թիւն ապակւոյն , և ընդ յստակութիւն
« ջրոյն օգով թափանցանց անցեալ ,
« հուր ծնուցանէ » :

Յօրինակ պատմականին շատ իսկ են
պատմութիւնք սուրբ գրոց , և մանա-
ւանդ աւետարանին Ղուկայ և գործոց
առաքելոց . որոց յառաջաբանքն զեղե-
ցիկք են յոյժ , ամենեկին անդարդ բացա-
տութեամբն .

« Քանզի բազումք յօժարեցան վերստին
« կարգել զպատմութիւնն վասն իրացն
« հաստատելոց ՚ի մեզ , որպէս աւանդե-
« ցին մեզ որ ՚ի սկզբանէ ականատեսս և
« սպասաւորք եղեն բանին , կամ՝ եղև և
« ինձ , որ ՚ի սկզբանէ զհետ երթեալ էի
« ամենայնի ճշմարտութեամբ , կարգաւ
« զրել քեզ , քաջդ թէոփիլէ , զի ծանի-
« ցեսս զբանիցն՝ որոց աշակերտեցար՝
« զճշմարտութիւն » :

Սոյնպէս և նախադրութիւնք սուրբ
գրոց զեղեցիկք են յոյժ , համառօտ և
առանց աւելորդաց զպատճառս և զհան-
գամանս գրոց իւրաքանչիւր բացատրե-
լով : Օրինակ իմն նախադրութիւն Խմաս-
տութեանն .

« Բազում դիրս. երևեցուցանեն զոյ Սու-
« զումոնի՛ ասացեալքն զնմանէ երիս հա-
« զար առակս , և հինգ հազար օրհնու-
« թիւնս . զոր կէսք յԱռակսն և յԵրզ-
« երզոցն իմանան , և այլք՝ թէ չէ բո-
« վանդակն ՚ի միջի : Սբդ զկարծիս զայս
« կալցի ոք որպէս և ասորթէ : Սյլ առ
« այս զիրք՝ ոմանք կարծեօք վարեցան ,
« իբր թէ չէ նորա . բայց բազում քննու-
« թեամբ սաուգեցաւ նորա զոյ , և ընդ
« առաջին դիրսն հարազատ , որպէս
« տիպք բանիցն և զօրութիւն իմաստիցն
« յայտնէ , հաւասարազօր զոլով առաջ
« նոց զրեանց , թէ և սուղ ինչ զանազա-
« նի , որպէս ժողովոզն յԱռակացն , և
« Երզերզոցն յերկոցունցն . որով մեծ
« հարստութիւնն նորա յիմաստս և ՚ի
« բանս ցուցանի : Նոյնպէս և այս զիրք
« առատագոյն բանիւ խրատէ զլսօզսն՝
« սիրել զարդարութիւն՝ որով կարասցեն
« ընդունել զսուրբ Հոգին , և փախչել ՚ի
« կորուսիչ խորհրդոց ամսլարչտաց , որք
« թէպէտ ժամանակօք և ծննդովք բազ-
« մանան , փուտք են և զաղփաղիունք :
« Եւ զի վայելեսցեն արդարք զանճատ
« բարութիւնս . որ թէպէտ և անզաւակք
« կամ կարճակեացք , այլ անմահութեան
« յուսով հաստատեալք , և թէ ՚ի պա-
« տուհասիլ անզգամացն՝ նորա մեծա-

« պէս փառաւորեացին : Խրատէ զթա-
« գաւորս՝ և որք վերնոյ թագին փափա-
« քեն՝ պատուել զիմաստութիւն , որով
« յաւիտեան թագաւորեացեն , և հաստա-
« տէ դբանն բազում վկայիւք , ինքեամբ
« և այլովք՝ որք պատուեցին զիմաստու-
« թիւն և փառաւորեցան , և այլովք՝ որ
« վարեցան անզգամութեամբ և պատու-
« հասեցան » :

Հ . Ո՛ր իցէ լակոնական ոճն .

— Ամենեին հակիրճն և սուր : Եւ կա-
լա սա զանունն ՚ի լակոնացւոց անախ ,
որ են սպարտացիք . քանզի սոցա կա-
րի ախորժական էր ոճս այս , և ատելի
յոյժ պերճախօսութիւն : Որով առ բա-
զում սպառնալիս թշնամեաց ետուն պա-
տասխանի միով յունական վանկիւ՝ որ
նշանակէ Եթէ . իբր ասել , Եթէ կա-
րող իցէք : Սոյնպէս և առ սպառնալիս
Փիլիպպեայ արքային մակեդոնացւոց և
տուն պատասխանի . « Գիտնեսիոս ՚ի
Կորնթոս » . իբր ասել . Յիշեա զԳիո-
նեսիոս՝ որ բռնակալելն ջանայր որպէս
զբեզ . և այժմ տարազիր ՚ի թագաւորու-
թենէ պանդխտի ՚ի Կորնթոս :

Արդ ոճս այս կարի յարմար է և կարևոր
արձանագրի . այսպիսի էր արձանագիր
բազնին յԱթէնս , « Անձանօթի Աստու-
ծոյ » . յայտ առնելով զի բազինն այն նը-

փրեալ էր 'ի ժողովրդենէն աթենացոց
աստուծոյ ումեմն՝ որ անձանօթ էր նոցա :

Որպիսի էր և արձանագիր աշտարա-
կին Փարոսի յԵզրպոտոս .

« Սոստրատ Կնիդացի , Գեքսիփանեայ
« որդի , զիցն սրահպանաց վասն նաւոր-
« դաց » : Զի խորամանկ ճարտարապե-
տին , հրամանաւ Պտղոմեայ Եղբայրա-
սիրի զշինուածն զայն կանդնեալ , ուր
լապտեր 'ի բարձու լուսատու նաւաց եկա-
ւորաց վառէր , խարդախութեամբ զիւրն
'ի նմա զրոշմեաց զանուն . իբր թէ ինքն
Սոստրատ Կնիդացի , որ էր որդի Գեք-
սիփանեայ , նուիրէր զայն զիցն խնա-
մակալուաց նաւելոցն ընդ ծով , զի 'ի
լոյս լապտերին զիւրութեամբ մտցեն
նաւորդք 'ի նաւահանգիստ անդր 'ի զի-
շերի :

Սյսպէս և 'ի վաղեմի ուրեմն շիրմի
տղայոյ ուրուք մանկան , զոր մայրն կան-
դնէ վաղամեռիկ որդեկին , գտանի զրոշ-
մեալ արձանագիրս այս . « Զոր դու ինձ
պարտէիրն , ընկալ 'ի մօրէս » :

Սյնպէս զեղեցիկ է ոճս այս յարձա-
նագիրս , զի ազգու ևս է յոյժ քան զար-
ձանագիրս քերթողականս ճոխս յօրի-
նեալս չափու :

Գ Ա Ս Ի Ե

Կրթութիւնն ոճոյ :

Հ. Ո՞րպէս մարթ իցէ ստանալ ոճ վայելուչ .

— Նախ քան զամենայն սլարտ է 'ի շարագրելն քաջ խորհել և 'ի միտ առնուլ՝ որ ինչ առաջի կայ ասել . զի եթէ ոչ կարգաւ և բացայայտ 'ի միտան որ ունիցի զիմաստս , անհնարին է թէ բարւոր բացատրեսցէ զայնս :

Երկրորդ՝ կրթել զանձն 'ի գրութիւն , և այն հանդարտութեամբ և ոչ շտասլաւ և վեր 'ի վերոյ . և մանաւանդ 'ի սկզբանանդ վարժից . զի ապա հանդարտութեամբ և ուշով մարթի զհնարաւորն ստանալ շարագրութիւն :

Երրորդ՝ յետ ժամանակի առնուլ զշարագրեալն 'ի քննութիւն , և զթերութիւնս նորա հետադօտել . յղկել զայն և կոկել և զաւելորդս 'ի նմանէ յապաւել :

Չորրորդ՝ վերձանել մտադրութեամբ զքաջ մատենագիրս , և քննել զոճ նոցա և զեղանակ բացատրութեանցն . օրինակել հատուածս ինչ 'ի նոցանէ , կամ ուսանել 'ի բերան :

Հինգերորդ՝ 'ի միտ առնուլ զիմաստս

Հատուածոց ինչ յընտիր մատենագրաց ,
և շարագրեալ դայն 'ի մտաց՝ բազդա-
տել ապա ընդ բնագրին :

Վեցերորդ՝ ըստ խմաստից խրաքան-
չիւր զեղանակ բանին յարմարել . զի չէ
վայելուչ քերթողաբար յօրինել զբանսն՝
ուր ճշգրտաբանութեան փաստից պէտք
իցեն կամ պարզ պատմութեան :

Եօթներորդ՝ ընթեռնուլ զգիրս քննա-
բանից և հստորաց վարժապետաց ա-
րուեստին , և 'ի միտ առնուլ զկանոնս
ճարտասանութեան աւանդեալս 'ի նո-
ցանէ , և զթերութիւնս՝ յորոց պարտ է
զգոյշ լինել :

Հ . Իցէ՞ և այլ ինչ հնար կրթելոյ և
յարդարելոյ զոճ .

— Է իսկ , բայց լեզուաղիտաց ևնթ
պահեալ : Քանզի սոցա զխրագոյն յոյժ
մարթ է կրթել զոճ իւրեանց՝ պարապե-
լով 'ի թարգմանութիւն ընտիր մատե-
նագրաց , պահելով ըստ կարի զճշգու-
թիւն՝ առանց ստնանելոյ յատկութեանց
բնիկ բարբառոյն : Զի այլ են քերական-
նական կանոնք և յատկութիւնք լեզուաց
խրաքանչիւր , և այլ եղանակ ասացու-
ծոց նոցա և խրաքանչիւր ուրուք 'ի մա-
տենագրաց :

Արդ պարտ է թարգմանչին զքերակա-
նական կանոնս նոցա և զյատկութիւնս

փոխել յիրն , այլ ոչ զեղանակ բացա-
տրութեանց նոցա . ապա թէ ոչ , միօրի-
նակ ընդ զրչաւ նորա խօսեսցին մատե-
նագիրք ամենայն , ընտիրն և հետեակ .
և ոչ ևս այնուհետև մատենագիրն⁵ , այլ
թարգմանիչն իցէ՝ որ խօսիցի : Թարգ-
մանութիւն այսպիսի սակաւ կամ ոչ ինչ
օգնէ ՚ի կրթել զոճ , ոչ միայն զընթեր-
ցողաց , այլ և զթարգմանչին : Իսկ որ
ճգնի ոչ ինչ աւելի կամ պակաս ասել
քան զբնագիրն , և սեփականէ իւր զտի-
պրս կերպարանաց բանից նորա , այն-
պէս կրթի ոճ իւր , զի և ՚ի գրելն յանձնէ՝
հանգոյն նմին յօրինէ զեղանակ ասա-
ցուածոցն , և ընտիր զբացատրութիւնսն :
Իսկ քերականական ոճ նորա ընտիր ևս
յօրինի . զի որ հանգերձ կապանօք թարգ-
մանութեան պահէ զոճ և զյատկու-
թիւնս բնիկ բարբառոյն , յորժամ ազատ
ի կապանաց անտի իցէ , յայտ է զի ըն-
տիր ևս հայկաբանէ :

Հ . Եւ որպէս մարթ իցէ վարժել ՚ի
քաջ թարգմանութիւն .

— Յորմէ լեզուէ թարգմանել ինչ որ
և կամիցի , պարտ է նմա ընդ բնագիրս
այնր լեզուի բազդատել զընտիր թարգ-
մանութիւնս : Եւ քանզի թարգմանու-
թիւնք նախնեաց մերոց ՚ի հին լեզուս
ենթ ամփոփին , առ ՚ի վարժս թարգմա-

նութեան արդի լեզուաց հարկ է դար-
ձեալ ՚ի սուրբ զիրս զիմել : Չի որովհետե
առաւելագոյն ՚ի նոսա պահի ճշգումբին ,
և երկաքանչիւր թարգմանութիւնք , մերն
և այլոց , յար և նման են բնագրին , ո-
րով և ընդ իրեարս գտանին համեմատք ,
որ բաղդատէն զնոսա տեսանէ զինչ
մասնկունս և բառս իտալացին կամ
գաղղիացին և այլն , յաւելու առ ՚ի պա-
հել զյատկութիւնս լեզուի իւրոյ , և թէ
որ ոճ նոցա որով ՚ի մերոցս համեմատի-
ցի : Օգտակարագոյն ևս լիցի բաղդատու-
թիւնս այս , եթէ ընտրեսցին և ՚ի սուրբ
զրոց ընտրելագոյն մատենագրեալքն ,
որպէս Վործք առաքելոցն , աւետարանն
Ղուկայ , Իմաստութեան զիրքն և Յու-
զիթայ և , այլն :

Հ . Արպէս մարթ իցէ ստանալ զյիշո-
ղութիւն , և ուսանել ինչ զիւրառ ՚ի բե-
րան .

— Արպէս ամենայն գորութիւնք մտաց
վարժիւք և կրթութեամբ առաւելուն ,
այսպէս և յիշողութիւնն . նմին իրի ոչ է
պարտ թողուլ երբէք անգործ զյիշողա-
կանն գորութիւն , այլ ստէպ ուսանել ՚ի
բերան զհատուածս ինչ ճառից կամ քեր-
թուածոց զեղեցիկս , և ստէպ արտասա-
նել զայնս :

Երկրորդ՝ նախ քան զուսանելն ինչ ՚ի

բերան քննել զմասունս նորա , և ՚ի միտ
առնուլ զիմաստս :

Երրորդ՝ եթէ երկայն ինչ իցէ , բաժա-
նել զայն ՚ի մասունս :

Չորրորդ՝ ինքնին զրել զուսանելիսն ,
և մի փոխել զգրեալն . զի ձեք իսկ
գրուածոյն և եղծուածք օգնեն յիշողու-
թեան :

Հինգերորդ՝ ՚ի սկզբան անդ մի ՚ի ձայն ,
այլ լուծեամբ ուսանել , և ապա բար-
ձրաձայն յեղյեղել զուսեալն :

Վեցերորդ՝ ուսանել յանօթուց և ընդ
առաւօտս դեռ անխոնջ մտօք , մինչև
ծանրացեալ ՚ի խորհրդոց :

Եօթներորդ՝ յերեկոյի նախ քան զմտա-
նել ՚ի մահիճս ընթեռնուլ զուսանելիսն
միանգամ կամ երկիցս մտադրութեամբ ,
զի զիշերային հանգստեանն ՚ի վերայ ե-
կեալ՝ խորագոյն տալաւորէ զայնոսիկ ՚ի
միտս :

Ութերորդ՝ օգնեն և նշանք ինչ արտա-
քինք ՚ի յիշեցուցանել զուսանելիսն :

Այլ առաւել քան զամենայն զգաստ
կեանք և հանգարտութիւն մտաց , որ և
առ ամենայն ազգի ազգի վարժս զիտու-
թեանց և հանճարոյ անհրաժեշտ կարե-
ւորք են :

Դ Ս Ս Ի Զ

Տրամաբանական Ձեռնարկք : — Հաւա-
քաբանութիւն : — Հնարք :

Հ. Աւելորդք ուրեմն իցեն տրամաբա-
նին ցուրտ և տաղտկալի ձեռնարկք , զի
ահա ճարտասանն հղօրագոյն ևս համո-
զէ հանդերձ դուարձութեամբ 'ի ձեռն
ձեռցն և հնարից արուեստին .

— Արդարև հռետորականին ձեք և
հնարք օգնեն յոյժ 'ի համոզել , այլ ա-
ռանց տրամաբանութեան՝ զի անկեն-
դան է ճարտասանութիւն , և շունչ իմն
և հոգի նորա են ձեռնարկութիւնք բա-
նական արուեստին . որպէս զի յեղա-
նակ բացատրութեանն եւթ զանազանին
տրամաբանն և ճարտասան . զի ուր նա
կարգաւ դառաջարկութիւնսն դասէ , և
ակն յանդիման սլատրաստէ զվարման ,
սա վեր 'ի վայր փոփոխէ զկարգն , և
սեթևեթիւք զվարման ծածկէ , ոչ խրատու-
ցանելով զորսն :

Հ. Ի՞բր ապա յօրինէ ճարտասանն
զհաւաքաբանութիւն .

— Հաւաքաբանութիւնն է ձեռնար-
կութիւն , յորում 'ի դնել երկուց առա-
ջարկութեանց՝ հարկաւ երրորդ իմն յա-
ռաջ դայ :

Արդ զոր սլարան էր տրամաբանին
կարգել այսպէս ,

Մեռանի այն՝ որ կենսաւորն է . Իսկ կը-
րակն չէ կենսաւոր , Ապա և չմեռանի .
այսպէս կարգէ զայն Եղիշէ վարդապետ
'ի ձև ճարտասանական :

Մեռանի այն՝ որ շնչէն և շարժի և գնայ
և ուտէ և ըմպէ .

Ե՛րբ տեսեր դու զկրակ գնայուն կամ
խօսուն կամ զհատուն .

Արդ զոր կենդանի քո չէ տեսեալ , մե-
ռեալ խոստովանիս :

Եւ Ոսկերերան զհաւարաբանութիւնս
զայս .

Կեղծաւոր է , որոյ զործք հակառակք են
բանիցն .

Իսկ արդ դու զամենայն ցոյցս ուրախու-
թեան 'ի քեզ բերես , յորժամ ասեսդ առ
Աստուած 'ի սուղ և 'ի տրամութեան կալ .

Ապա կեղծաւոր ես , և խաբել հնարիս
զԱստուած , այսպէս յօրինէ 'ի ձև ճար-
տասանական .

« Զինչ զործես . մատուցեալ Աստուծոյ
« աղօթս մատուցանես , և շուրջանակի
« կուռ յոսկի համակիս , 'ի հիւսս ոսկե-
« մանս ընդելուղեալս մարդարտով : Մի
« թէ 'ի կաքան իջանես , 'ի պար անցա-
« նիցես , միթէ 'ի հարսանիս խնձղայցես ,
« միթէ 'ի գեղօն յառնիցես և 'ի ցոյց շար-

« րիցիս . անդ պիտոյ է ոսկին և մար-
« զարիտն ընդելուղեալ , անդ հանդերձ
« քրն պաճուճեալք , անդէն զարդուցն
« ապք և ժամանակ մենթանաց , անդ
« սեթեթեթել , և անդէն պերեթեթել . աստ
« չէ այնմ ժամանակ , և ոչ պէտք ինչ
« այնպիսիք : Պաղատել եկիր , խնդրուա-
« ծըս մատուցանել , աղերս վասն մե-
« զաց արկանել , ընդ յանցանացն եղ-
« ձանալ , ՚ի հաշտութիւն ածել զտէրն .
« զի զարդարիցես զանձնդ , չեն այդպի-
« սի կերպարանք խնդրուածոց : Չխարդ
« կարիցես հեծել , կամ որպէս յոզուց
« հանել և արտասուս արկանել , զխարդ
« հաչելով հառաչելով զաղօթան մատու-
« ցանիցես : Յորժամ այդպիսի կերպա-
« րանս ունիցիս և արտասուիցես , ծա-
« դրր կայցես բազմաց և կատականք
« տեսողաց : Չմարթի , յոսկի համա-
« կեալ , և արտասուս արկանել . խա-
« բէութիւն գործես , կեղծաւորութիւն
« ցուցանես : Յորժամ ՚ի նոյն մտաց ,
« ուստի այնչափ պաճուճանք և զարդա-
« րանք ծնանին , և արտասուք ևս վիժի-
« ցեն , չէ ՚ի դէպ , չէ հաւատալի : Ի
« բաց առ զայն կեղծաւորութիւն , քան-
« զի չկարես զՍտուած խաբել , վար-
« ձակացն և կարաւաչացն են այնպիսի
« կերպարանք » :

Հ . Ո՛րպէս յօրինէ ճարտասանն ըղհընարս .

— Հնարք կոչի՛ի տրամարանից հաւաքաբանութիւն անկատար . յորում միակ առաջարկութեան ՚ի վերայ ածեմք զհետեութիւն , ընդ լռութեամբ թողեալ ըզմիւսն իբր ծանօթ . զոր օրինակ .

Համահայր և համամայր որդիք եմք .

Ապա չէ պարտ մեզ հակառակ լինել միմեանց .

Արդ զայս ձեռնարկութիւն այսպէս ՚ի ձև ճարտասանութեան ածէ Եղիշէ վարդապետ .

« Մի է մայր մեր եկեղեցի , որ երկնեացն
« զմեզ , և մի է հայր մեր սուրբ Հոգին ,
« որ ծնուն զմեզ . զիսորդ համահարք և
« միոյ մօր որդիք՝ երկպառակք լինիցին
« և ոչ միաբանք » :

Գարձեալ զհնարս զայս . Ոչ միայն խօսել ընդ Աստուծոյ կայ մեր առաջի , այլ և շօշափել և ճաշակել զնա . ապա պարտիմք մաքրել զամենայն անդամս մեր , այսպէս կազմէ Շնորհալի ՚ի ձև ճարտասանական :

« Զի ոչ միայն խօսել ընդ Աստուծոյ ըստ
« Մովսեսի կայ մեր առաջի , և կամ
« տեսանել զյետոյսն Աստուծոյ , այլ և
« ձեռօք շօշափել զանշօշափելին , և շրթ
« թամբք համբուրել զսէրն , և բերանով

« ճաշակել զկերակրիչն ամենայնի , և 'ի
« սիրտս ընդունել և հոգեով միանալ ընդ
« նոյն , և լինել աստուած շնորհօք՝ ընդ
« Աստուծոյ միաւորելուին : Ասան որոյ
« դտեսանելիս և զլսելիս և զլեզու և զա-
« մենայն անդամ՝ խրատեցէք՝ 'ի բարիս
« շարժել , 'ի չարիս անշարժ մնալ . և
« ողջախոհութեամբ և սրբութեամբ յաշ-
« խարհական ցանկութեանց և դբօսա-
« նաց զմիտս ամփոփելով , և ապա յեր-
« կնային խորհրդոյն սպասուորութիւն
« մերձենայցէք » :

Եւ Ոսկերերան զարձեալ զհնարս զայս .
Ննջեցեալքն՝ 'ի տէր հանգչին մանաւանդ
և սյսակին , ապա չէ սլարտ տրամել ընդ
մահ նոցա , այսպէս ճարտասանէ .

« Այլ հեծեն միշտ միտք դառնապէս , եթէ
« յո՛ եհան զմեզ Քրիստոս , և յո՛ իջուցար
« մեք զանձինս , յորժամ տեսանիցեմք
« զկոծողս՝ 'ի հրապարակս և զճիչ և զաշ-
« խարանս՝ 'ի վերայ մեռելոց , զիարդ
« խայտառակեն զանձինս ողբովք և կա-
« կան բառնալով : Թէ հաւատայք , ա-
« մաչեմ՝ 'ի հեթանոսաց և՛ 'ի Հրէից և յայլ-
« ազանդոց , և յամենեցունց իսկ առ
« հասարակ . որ զայն տեսանեն , զմեզ
« ծաղր առնեն : Եւ որչափ ասիցեմ այ-
« նուհետե , ընդ վայր ասեմ վասն յա-
« բութեան . և որչափ ճարտարիցեմ ինչ ,

« ոչ ընդ իմ բանսն հային հեթանոսք ,
« այլ ընդ ձեր գործսն , և անդէն վաղ-
« վաղակի ասիցեն . Ո՞վ որ 'ի սոցանէ
« կարիցէ դմահ արհամարհել , որ ոչ և
« զայլոց մահ կարիցէ տեսանել : Բար-
« տք են բանքն որ 'ի Պաւղոսէ ասացան ,
« բարւոք և երկնից արժանի և Աստու-
« ծոյ մարդասիրութեանն . Որ ապրե-
« ցուցէ զայնօսիկ՝ որ հանապաղ մա-
« հուն երկիրս կէին , և 'ի վտարանդի
« էին 'ի ծառայութեան : Այլ չտայք
« այնմ հաւատարիմ լինել դուք , որ գոր-
« ծովքդ մարտնչիք ընդ բանսն . թէ-
« պէտ և Աստուած բազում անգամ ար-
« դել 'ի մարդկանէ , զի բառնայցէ 'ի
« միջոյ զայնպիսի չար սովորութիւնն :
« Եւ արդ աղէ ասա՛ . զինչ յայտ առնի-
« ցեն կանթեղքն և մոմեղէնք լուցեալք .
« ո՞չ ասպարէն իբրև զնահատակս յուղար-
« կեմք : Զինչ ինչ յայտ և օրհնութիւնքն
» առնիցեն , ո՞չ ասպարէն զԱստուած փա-
« աւորեմք և զօհանամք՝ թէ այսուհետև
« պսակեաց զգնացեալսն , և ազատեաց
« յաշխատութեանց , և հան յանյայտ
« աշխարհէ , առ իւր պահել զետեղ և
« անարատ : Ո՞չ վասն այսորիկ են օրհ-
« նութիւնքն և սաղմոսիցն պէսպէս նը-
« ւաղքն . և այն ամենայն յուրախու-
« թենէ սրտիցն յայտ առնին . Աւրախ
« որ իցէ , ասէ , սաղմոս ասիցէ » :

Գ Ա Ս Ի Է

Մահածու թիւն . - Յարացոյց :

Հ . Որպէս կազմէ ճարտասանն դմահածութիւն .

— Մահածութիւն կոչի 'ի տրամարանից ձեռնարկութիւնն , յորում առաջադրեալ զիրս աներկբայելիս զանձնիր տեսակաց սեռին կամ զանհատից տեսակին , ապա հաստատելք զնոյն զբովանդակ սեռէն կամ զտեսակէն . զոր օրինակ Տղայոյ , մանկան , պատանւոյ , երիտասարդի , առն , ծերոյ և զառամելոյ իւրաքանչիւր կարիք են . ապա և ամենայն հասակաց կարիք են :

Բայց ճարտասանին ոչ են պարտք մի ըստ միոջէ զամենայն մասունս թուել , այլ համարձակագոյն վարի ձևովս : Որպէս Նարեկացին փոխանակ ասելոյ՝ չիք որ որ առանց ուղղչի կամ օժանդակութեան կարասցէ գործել ինչ , ապա և ոչ ես առանց կամացն Աստուծոյ , այսպէս յօրինէ զբանն . « Զի ոչ երբէք հարթ
« ընթանայ երիվար՝ առանց սանձակալի ,
« և ոչ նաւ համբառնալ հանդէպ՝ առանց
« ուղղչի , և ոչ արօր կշիռ ինչ գործէ՝ առ
« ուանց մաճակալի , և ոչ երկուորեակք

« լծոցն՝ի ճահ ճեմեսցեն՝ առանց եղողի ,
« ոչ ամպ վերաչուէ՝ առանց հողմոյ , ոչ
« աստեղք ցնդին կամ գումարին՝ առանց
« ժամանակի , ոչ արեգակն փոխարե-
« րեալ շրջանակի՝ առանց տարրական
« օղոյ , և ոչ ես նորօր հանդերձ , առանց
« բարեգործիդ հրամանաց ակնարկու-
« թեան » :

Եւ Ոսկերերան ՚ի լրմանէ ամենայն
կանխասացութեանցն Քրիստոսի մակա-
ծութեամբ զհետ բերէ և զհանդերձեալ
լրումն կանխասացութեան կատարածի
աշխարհիս այսպէս .

« Բաղում ինչ յառաջագոյն ասաց Քրիս-
« տոս . և եթէ չել այն ամենայն ՚ի զը-
« լուխ , մի հաւատայցես այլոցն ևս բա-
« նից . և եթէ ելին ՚ի զլուխ և կատարե-
« ցան , ընդէր երկմտիցես ՚ի մնացե-
« լոցն : . . Ասաց Քրիստոս՝ եթէ Երու-
« սաղէմ առցի , և այսպիսի աւերածով
« աւերեսցի . և ել ՚ի զլուխ կանխասա-
« ցութիւնն : Ասաց՝ եթէ եղիցի նեղու-
« թիւն մեծ , և եղև : Ասաց՝ թէ որպէս
« մանանիխ սերմանի , այնպէս տարա-
« ծեսցի քարոզութիւնն , և զնոյն տեսա-
« նեմք հանապաղ ընդ ամենայն աշխարհ
« ընթացեալ : Ասաց՝ եթէ որք թողու-
« ցուն զհայր կամ զմայր կամ զեղբարս
« կամ զքորս , ունիցին հարս և մարս .

« և զայն արդեամբք իսկ տեսանեմք կա-
« տարեալ : Ասաց՝ եթէ յաշխարհի աստ
« նեղութիւն հասանիցէ ձեզ , այլ քաջա-
« լերեցարուք , ես յաղթեցի աշխարհի ,
« այսինքն է՝ թէ ոչ որ իցէ որ ձեզ յաղ-
« թիցէ . և զայս արդեամբք իսկ տեսա-
« նեմք ելեալ ՚ի զլուխ : Ասաց՝ եթէ դրունք
« դժոխոց ոչ յաղթահարիցեն զեկեղեցի ,
« և այն զի ՚ի հալածանս կայցէ , և ոչ որ
« իցէ որ շիջուցանիցէ զքարոզութիւն .
« վկայեաց և այսմ կանխասացութեան
« փորձ իսկ իրացն , թէպէտ և կարի ա-
« ոանց հաւանութեան էր յորժամ զայս
« ասէր : Ընդէր զի ամենայն բանք էին ,
« և չև ևս հանդէս ցուցանէր բանիցն .
« որպէս զի կարի իսկ հաւատալի եղև
« այժմ : Ասաց՝ եթէ յորժամ քարոզեցի
« աւետարանս ընդ ամենայն հեթանոսս ,
« ապա եկեսցէ կատարած : Ահաւասիկ
« այսուհետև մօտ ՚ի վախճան եկար . հա-
« սաք , քանզի ՚ի մեծ մասն աշխարհիս
« քարոզեցաւ աւետարանն . այսուհետև
« եկն եհաս կատարած , երկիցուք սիրե-
« լիք » :

Հ . Ո՞րպէս կազմէ ճարտասանն զյա-
րացոյց .

— Յարացոյցն է մակաժողովիւն անկա-
տար , զի ՚ի նմանոյ այլ ինչ նման դուշա-
կեմք նովաւ . զոր օրինակ Պատղոս զհա-

լածիչան օրհնեաց, ապա և քեզ աշակերտի նորա զնոյն սարտ է առնել :

Արդ զայս ձեռնարկութիւն այսպէս յօրինէ Լամբրոնացի .

« Պաւղոս բամբասելոցն ընդդէմ օրհնեաց , զհալածիլն յանձն առ , 'ի հայհոյելն աղաչեաց , և այնպիսի մաղթանօք զտիեզերս աշակերտեաց : Զքեզ հետևող նորին ո՞ ուսոյց չարին չար հատուցանել » :

Սովին ձեռով Ռակեբերան 'ի սլաւոժոցն՝ զոր կրեցին Հրեայք , ցուցանէ զհանդերձեալ պատուհաս հաւատացելոց .

« Զտղայաբարոյան՝ որք ոչ այնչափ ինչ յանցեան՝ այնպիսի տանջեաց , և 'ի մեղ խնայիցէ՞ . այլ չէ ինչ 'ի դէպ այս : Թէպէտ և զնոյն մեղս զնոցայն մեղանչեմք , մեծամեծ տանջանաց քան զնոսա արժանի եմք : Ընդէր . զի 'ի բաղում շնորհս իսկ վայելեալ , յորժամ աւելի ևս մեծամեծ քան զնոցայն յանցանիցեմք , որպիսի՞ ինչ պատիժս ոչ կրիցեմք : . . Աամիս և այլ ևս ինչ լսել , որչափ ինչ վիշտս 'ի սլաղեստինացւոց աշխարհին կրեցին , սով , սուր , սլատերադմունս , գերութիւն , 'ի բարելացւոցն , յասորեստանեացն , 'ի մակեդոնացւոց , և անհնարին չարիս 'ի Հարիանոսէ և 'ի Վեսպիանոսէ : . . Աա-

« մի՞ն և դայլոց ևս չարեաց նոցա ուսա-
« նել . ընդ Յովսեփայ զիրան անց , և
« անտի ուսանիս զամենայն աղէտս նո-
« ցա : Եւ արդ հաւանեցուցա՞ր արդեօք
« զձեզ յայտմ' ամենայնէ՛ եթէ գոյ գե-
« հեն : Զմտա՛ւ ած , զի թէ նորա տան-
« ջեցան , մեր ընդէ՞ր չպատժիցիմք .
« կամ զիա՞րդ չիցէ 'ի դէպ մեզ պատժել ,
« որ սաստիկ քան զնոսա յանցանս յան-
« ցանեմք , եթէ յայտ իսկ չէ՛ վասն զի
« պահեալ կան մեզ պատիժքն » :

ԴԱՍ ԻԸ

Համարարդութիւն . — Երկասյրարանութիւն :

Հ . Ո՞րպէս կազմէ ճարտասանն զհա-
մարարդութիւն .

— Համարարդութիւն կոչեն տրամա-
բանք զչար բանից , որ այնպէս յեռեալ
և կապեալ են ընդ միմեանս , զի որ 'ի
վերայ յետին ենթակային ածի հետևու-
թիւն՝ նոյն հաստատի դառաջնոյն : Զոր
օրինակ կամեցեալ ցուցանել զանմահու-
թիւն հողոյ , ասեմք . Հողին է սարդ ,
պարզն է առանց մասանց , որ առանց
մասանց է՝ անբաժանելի է , անբաժա-
նելին է անասպական , անասպականն է

անմահ 'ի բնէ . ապա հոգին է անմահ 'ի բնէ :

Արդ զսոյն ձև և ճարտասանն 'ի կիրարկանէ առաւելագոյն համարձակութեամբ . որպէս Վամբրոնացի առ 'ի ցուցանել զի առ ստացումն և սրահպանութիւն հաւատոց՝ կարևոր է արհամարհել զհանգիստ և զփառս մարմնոյ , ասէ .

« Զի հոգևոր խորհուրդ է և ոչ մարմնա-
« տոր , զհոգւոյ կամս պարտ է սորին հա-
« տատոց հաւանեցուցանել և ոչ զբար-
« բառ բերանոյ . և հոգին ոչ հաւատայ
« առանց հոգեպէս տեսութեան . և հոգե-
« տոր տեսութիւն ոչ լինի առանց իմաս-
« տութեան . և իմաստութիւն ոչ հաստա-
« տի առանց բանաւորապէս առաքինու-
« թեան . և բանաւոր առաքինութիւն ոչ
« ուղղի առանց մարմնոյս հանդստեան
« և փառաց արհամարհութեան » :

Գրեթէ սովին ձևով ցուցանէ և Ոսկեբերան , զի խոնարհն պատրաստ զըտանի առ ամենայն վիշտս և բամբասանս .

« Վասն սյնորիկ միշտ յառաջնմէն յա-
« ջորդսն յառաջագոյն հորդէ ճանա-
« պարհ պատուիրանացն , իբրև շար իմն
« ոսկի տողեալ մի ըստ միոջէ զպատուի-
« բանսն : Զի յորժամ խոնարհ ոք իցէ ,
« յայտ է թէ 'ի սուգ է վասն մեղացն .

« իսկ որ սգաւորն իցէ և հեզ , յայտ է
« թէ արդար է և ողորմած . իսկ որ ու
« ղորմածն է և արդար , յայտ է թէ
« մտախոհ և սուրբ սրտիւ է : Իսկ այն
« պիտոյն պատշաճ է , զի խաղաղարար
« ևս իցէ : Իսկ որ զամենայն զուղղու
« թիւնսն յանձին ցուցանիցէ , այնպի
« սին և առ ճգնութիւնսն պատրաստա
« զոյն գտանի , և ոչ ինչ խոռով՝ յոր
« ժամ լսիցէ բանս բամբասանաց , և ոչ
« ինչ զանդիտէ՝ յորժամ բիւր չարչա
« բանս յանձին կրիցէ » :

Հ . Ո՞րպէս կազմի երկսայրաբանութիւն ՚ի ճարտասանից .

— Երկսայրաբանութիւն կոչեն տրամաբանք զձեռնարկութիւն կազմեալ յերկուց ներհական առաջարկութեանց , որոց չիք միջին ինչ : Որպիսի է հռչակաւոր երկսայրաբանութիւնն Տերտուլիանոսի առ Տրայիանոս կայսր , որոյ պատուէր տուեալ էր՝ միևս ՚ի հարցփորձքն նութեան մատուցանել զբրիստոնեայս . իսկ եթէ յայտնեսցին , պատուհասել ըզնոսա .

« Կամ մնասապարտք են , ասէ , բրիստոնեայքդ և կամ արդար . եթէ մնասակար , ընդէր արգելուս ՚ի հարցափորձէ . իսկ եթէ արդար , հիմ զատապարտես » :

Այսպիսի երկսայրաբանութեամբ Սարգիս վարդապետ յորդորէ 'ի համբերութիւն զբամբասեալս .

« Եթէ որ բամբասեացն զքեզ՝ սուտ ա-
« սաց որքան ինչ միանգամ ասաց .
« զի՞նչ առ քեզ ասացեալքն , ո՞չ ապա-
« քէն 'ի նորա զլուխն կուտի ամբաստա-
« նութիւնն՝ որ բամբասեացն : Ապա եթէ
« յիրաւի բամբասեցար , առ քեզ է գայ-
« թակղութիւնն՝ որով բամբասեցարն :
« Ապա յերկոսին կողմանսն չէ պարտ
« քեզ ընդդէմ ասել ինչ , և ոչ բամբա-
« սանացն փոխարէն բամբասել » :

Այսպէս և Ռսկեբերան կարծէ զբամբասանս ընդդէմ մուրողաց , ցուցանելով զի թէպէտև 'ի հայրենի ժառանգութենէ որ և թէ 'ի վաստակոց իւրոց կերակրիցի , սակայն չպարտի անգոսնել զմուրողս վասն անգործութեան , այլ ողորմել նոցա . « Եւ երանի՛ թէ այսչափ
« միայն , այլ վաղվաղակի չարախօսու-
« թիւնք և բամբասանք յառաջ մատչին
« զմուրողէն : Ընդէր չգործիցես , ասեն ,
« և ընդէր դատարկ հաց ուտիցես : . .
« Աղէ ասա , դու 'ի գործոց ունիս զինչ
« ունիսդ . ո՞չ ապաքէն զհայրենի ժա-
« ուանգութիւնն առեր : Իսկ եթէ զի դոր-
« ծեսն՝ վասն այնորիկ զայլս նախատի-
« ցես , չլսիցես Պաւղոսի , որ ասէրն , զի

« յետ ասելոյն՝ եթէ Որ ոչն գործիցէ , և
« կերիցէ մի , ասէ . Բայց դուք դբարիս
« գործել մի ձանձրանայք » :

Դ Ս Ս Ի Թ

Ազգի ազգի շարագրածք . - Քարոզ . - Պատ-
մութիւն . - Թղթագրութիւն :

Հ . Համառօտեսլիր ինձ որ ինչ ազգի
ազգի շարագրածաց սեփական կանոնքն
իցեն , և նախ զկարևորս բեմախօսու-
թեան կամ քարոզի .

Քարոզ է բան յորդորական յուղ-
լութիւն բարուց . և զի առանց հաւանե-
ցուցանելոյ զմիտս չէ մարթ յորդորել
զոք , ապա ընդ միտսն նախ պարտ է
մաքառել :

Պարտ է հոգևոր բեմբասացութեան
զոլ հանդարտ և եռանդուն . հանդարտ ,
զի մեծութիւն իրացն պահանջէ զայն .
իսկ եռանդուն , զի ճառէ զկարևորաց
առ բարութիւն մարդկան : Ասան որոյ
պարտ է բեմբասացին յանձին բերել
գօծութիւնն զայն խորազգած ճշմարտու-
թեանցն՝ զորոց ճառէ , և զիղձս քաջ
տալաւորելոյ զայնոսիկ 'ի սիրտս ունկըն-
դրաց :

Պարտ է նմա զօգտակարաց հոգւոյ և

զպատշաճից ունկնդրացն ճառել . մի
դուսումնական իրաց , մի դիմաստասի-
րական մանրախոյզ քննութեանց , մի
զտեսական խնդրոց աստուածաբանու-
թեան , և մի ընդդէմ անհաւատից և ան-
կրօնից յարդարել զճառսն . զի քարոզի
բանին առ հաւատացեալս սարտ է ճա-
ռել , որոց աներկբայելի իցեն ճշմար-
տութիւնք կրօնից , և միայն սէտք իցեն
խելամտագոյնս հաւանեցուցանել զնոսա
և յորդորել ՚ի կատարումն այնոցիկ :

Կարևորագոյն կանոնք հողևոր բեմա-
սացութեան են .

Ա . Պահել զմիութիւն . այսինքն զի
բովանդակ մասունք նորա ՚ի մի ինչ ու-
նիցին զգիտաւորութիւն :

Բ . Մասնաւորել զնիւթն . այսինքն զի
թէպէտ և բարւոք է և հասարակաբար
ճառել զհնազանդութենէ կամ զայլոց
առաքինութեանց , բայց լաւագոյն ևս է
ամփոփել զնոյնս , և մասնաւորաբար
ճառել զհնազանդութենէ առ ծնօղս ,
և այլն .

Գ . Ոչ է սարտ ջանալ ՚ի սպառել զա-
մենայն , որ ինչ մարթ իցէ ասել զառա-
ջարկեալ բնաբանէն . այլ յամենայնէ
անտի զկարևորս և զզօրաւոր բանս , զի
մի յափրացեալ տաղտկասցին ունկն-
դիւք :

Գ. Պարտ է մանաւանդ 'ի գործնականս իջանել, և ճառել զիրաց՝ որ հանապազօր գործին առ մարդիկ: Զի ոչ այնպէս օգուտ է տեսականաբար ճառել զառաքինութեանց և զախտից, որպէս նկարագրել զայնս 'ի մարդիկ. որով իւրաքանչիւր որ հանգոյն նկարագրեալ պատկերին տեսանելով զանձն, տալաւորագոյն ևս կրէ ազդումն 'ի բանիցն: Սմին իրի օգնեն յոյժ և պատմական օրինակք 'ի սուրբ գրոց:

Ե. Մի ձևս նորահնարս կամ քերթողական տարազս բանի կամ զոճ խնամտասիրական և զտրամաբանական 'ի կիրառնուլ. զի պարտ է ոճոյ հոգևոր բեմասացութեան լինել պարզ և ինքնագարզ, պատշաճեալ առ ամենայն ունկնդիրս, և զիւրիմաց ամենեցուն: Եւ ուր ուրեք առ եռանդեան փոխաբերութիւնք և այլ ևս ձեք ճարտասանականք 'ի ճահ գայցեն, պարտ է առանց արուեստակութեան 'ի կիրառնուլ զայնս. զի նողկալի է 'ի քարոզ բանին իղձ հաճոյ լինելոյ ունկնդրաց, և ցոյց պերճութեան բանից:

Զ. Զբանս սուրբ գրոց մի բռնագրօսել, և մի զանյայտս և զգժուարիմացս ածել 'ի վկայութիւն. և մի զարձեալ 'ի յայտնիս և յանժխտելի իրս յաճախել վկայութիւնս 'ի սուրբ գրոց:

Հ . Ձինչ ինչ կարևոր է պատմագրի .

— Պատմութիւն է ճշմարտապատում
յիշատակութիւն անցից անցելոց առ 'ի
հրահանգ և 'ի հմտութիւն մարդկան :

Ա . Պարտ է պատմագրի չունել կող-
մնաւորութիւն :

Բ . Ոչ զամենայն դէպս պարտ է նմա
անխտիր տալ 'ի գիր . այլ զերևելիս
յայնցանէ զցանկալիս 'ի զիտութիւն և
զօգտակարս առ 'ի խրատ . և զայնոսիկ
հանդերձ պատճառօքն և արգասեօք
ստուգապատում առնել :

Գ . Մի հանդէս առնել հանճարոյ
անտի դարդուք և կամ աւելորդ խելա-
մտութեամբք . այլ զկարևոր խելամտու-
թիւնս խի խառն ընդ պատմութեանն
անզգալի առնել , և մի ուրոյն 'ի զլուսս
կարգել զայնս :

Դ . Պահել կարգ և միութիւն 'ի պատ-
մութեանն , և մի ստէպ դրուագօք բանի
հատուկաիր առնել զայն :

Ե . Պարզ և բացայայտ ունել ոճ , ա-
ռանց զծծութեան բանից . և քաջ նկա-
րագրութեամբ իբրև 'ի պատկերի ցու-
ցանել զբարս ազգաց և զխրաքանչիւր
ուրուք , զախտս նոցա և զառաքինու-
թիւնս , զձևս քաղաքաց և զտեղեաց ,
զօրէնս , զկրօնս , զսովորութիւնս , այ-
լովքն հանդերձ :

Զ. Մի կարի երկայնաբան զօլ և մի յոյժ կարճառօտ, այլ 'ի միջասահմանին կալ՝ յերկոցունցն ևս խոյս տուեալ՝ 'ի ծայրայեղ խոտորմանց, որ տաղտկալի կամ անալի առնեն զպատմութիւնն :

Վարդանանցն պատմութիւն ուսուսցէ քեզ զայս ամենայն :

Հ. Զինչ կարևոր է թղթադրութեան .

— Ս. յն ամենայն որ 'ի խօսս ընտանեկանս է կարևոր . այսինքն է սլարգութիւն, բնականութիւն առանց ամենայն արուեստակութեան, եռանդն, և համառօտութիւն հանդերձ ընտիր ոճով և կիրթ ախորժակօք :

Պարտ է ամենայն ուշիւ միտ դնել 'ի դրել զթուղթս, և թագուցանել ամենևին զմտադրութիւնն :

Պարտ է ըստ առաջարկութեան իրացն փոփոխել 'ի սմա զտիպս կերսլարանաց բանից, առաւել քան յայլ ամենայն ազգս շարագրածոց : Առ այս վարժապետ վեհազոյն լիցին Շնորհալուոյ թուղթքըն :

Դ Ա Ս 1.

Սկիզբն և զարգացումն ճարտասանութեան :

Հ. 'ի լրումն ճարտասանական հմտու-

թեանց ցանկալի է ինձ զիտել և զսկիզբն
և զզարգացումն այնոցիկ .

— Սկիզբն ճարտասանական արուես-
տին եղև տիրապէս յՆԱղադա առ աթե-
նացիս , որոց և կարգ տեսչութեանն օ-
ժանդակեաց ՚ի զարգացումն արուես-
տին . զիանդ ամենայն ինչ կարելոր սահ-
մանէր ՚ի ժողովս . և ճարտարախօսք՝
որոց զօրաւորագոյնք էին բանք՝ նորա
իշխէին ՚ի ժողովս :

Պիսիատրատ ժամանակակից Սողոմբի ,
528 ամօք նախ քան զթուականութիւն
Փրկչին , առաջին ըստ Պլուտարքեայ
ճարտարախօս անուանի եկաց առ Յոյ-
նքս . որ և ճարտարխօսութեամբն զօ-
րացեալ՝ բունակալեաց յԱթէնս :

Պերիկղէս , 450 ամօք նախ քան ըզ-
թուաբերութիւն Փրկչին , ՚ի կատարումն
էաճ զարուեստն յԱթէնս . որ և վասն
հզօր ճարտարխօսութեանն կոչեցաւ Ո-
ղիմպեան , իբր որոտող հանդոյն Սրա-
մազդայ : Չամանէ ասեն յօրինեալ նախ
զրով գատենախօսութիւն :

Զհետ նորա յաւուրս պեղոպոնեսա-
կան մարտին յարեան կղէտն , Ալկի-
բիադ , Արիտիաս և Թերամենէս : Ի
նմին ժամանակի եկաց և Թուկիդիդէս
պատմադիր :

Յետ ժամանակացն Պերիկղեայ յա-

րեան իմաստակը ոմանք հռետորք ա-
նուանեալք, որ աղաւաղեցին զարուեստն
ճամարտակութեամբ ճառից . 'ի սոսա
անուանիք էին Գորգիաս, Անոնտինոս,
Պրոտագորաս, Պրոտիկոս և Թրասի-
մոս :

Սոցա հակառակ եկաց Սոկրատ, և
և նուրբ և պարզ ճարտասանութեամբն
տապալեաց և նշաւակեաց զիմաստակու-
թիւն նոցա, և զարձոյց զարուեստն 'ի
սկզբնատիպն գեղեցկութիւն :

Զհետ Սոկրատայ կացին Ախսիաս,
Իսոկրատ և Իսէոս : Բայց Իսէոս առա-
ւել Գեմոսթենեաւ աշակերտաւն խրով
եղև անուանի :

Գեմոսթենէս, քաջն և վեհագոյն 'ի
հելլեն ճարտարախօսս, եկաց 340 ա-
մօք նախ քան զթուականութիւն Փրիչին :
Ճիզն նորա 'ի վարժս ճարտարխօսու-
թեան, չվհատել ընդ ճախող ելս նախըն-
ձայ ճառիցն, երկայնամտութիւն 'ի յաղ-
թել ամենայն խափանաց՝ զորս բնու-
թիւնն ընդդէմ եղեալ էր նմա, սորա-
մուտ բնակութիւն նորա ընդ երկրաւ՝ առ
'ի պարապել անդրաղ յուսումն արուես-
տին, արտասանութիւնք նորա բարձրա-
դոչ 'ի ծովեզերս ընդդէմ մրբկալից ա-
լեաց՝ առ 'ի սովորել ազմկի բազմամբոխ
ժողովրդեան, խիճ 'ի բերանի ունել՝ առ

ուղղելոյ զթշուառ լեզուին թերութիւն , սուսեր 'ի վերոյ ուսոցն 'ի կախ ունել' առ 'ի բաց բառնալոյ զսովորութիւն ընդոստ ընդոստ խաղալոյ թիկանցն յարտասանելն , այս ամենայն քաջալերեն զհամբախ հռետորականին յաջողելոյ 'ի վարժս օրինակաւ այնորիկ , որ անյարմարագոյն զոլով արուեստին՝ կրթութեամբ և ջանիւ վեհագոյն 'ի ճարտարախօսս գտաւ :

Գեմոսթենի ոսոխ նախանձընդդէմ եկաց Եսքինէս , ճարտարախօս քաջ , այլ ոչ եթէ հաւասար նմին : Յետ սոցա ոչ որ ընդ ամս յիսուն անուանի եկաց մինչև ցԳեմետր վաղերացի . այլ և սորա ոճ պերճ և բազմազարդ՝ թափուր էր 'ի զօրութենէ :

Իսկ յետ Գեմետրի և ոչ յիշատակաց որ արժանի եկաց , մինչև հռոմայեցոց նուաճեալ զԵլլադա , ընդ գեղարուեստս ամենայն փոխեցին և զճարտարխօսութիւն առ իւրեանս :

Ի նոցանէ ճարտարախօսք երևելիք կացին Արասոս և Անտոնիոս , և զհետ նոցա Աիկերոն , և նախանձորդ նորա Որտենսիոս : Բայց վեհագոյն յամենսսին 'ի նոսա էր Աիկերոն , կացեալ իբր 50 ամօք նախ քան զթուականութիւն Փրկչին . և այնպէս գերազանցեալ յա-

բունաստին, մինչև 'ի զուգակշիռ կալ ընդ
Դեմոսթենեսայ :

Յետ Աիկերոնի 'ի բառնալ ազատու-
թեան բարձաւ և պերճախօսութիւն 'ի
Հռոմայեցւոց . քանզի պակասեցին պէտք
ատենախօսութեանց , և ոչ ևս էր յորդոր
զարգացման ճարտարախօսաց : Եւ 'ի
սպառ կործանեցաւ 'ի յաճախել զպրո-
ցաց ճամարտակացն , որ դանդոյից իրաց
ճառս արկեալ՝ պաճուճաբանէին : Այս ոճ
'ի գիրս Սենեկայ սկսաւ նախ 'ի վեր ե-
րևել , և 'ի ներքողեանն Պլինիոսի 'ի Տրայ-
իանոս . յորում Հռոմէականն ճարտար-
խօսութիւն զօրհասականն իւր եցոյց
ճիզն : Իսկ 'ի տարածանել քրիստոսա-
կան կրօնից , յարեան վարդապետք ե-
կեղեցւոյ առ լատինացիս՝ Մինուտիոս
Փելիքս , Լակտանտիոս , սուրբն Հերո-
նիմոս , Տերտուղիանոս , սուրբ Սմբրո-
սիոս , սուրբ Օգոստինոս , սուրբ Գրի-
գոր մեծն և սուրբն Լևոն : Իսկ առ Յոյ-
նըս՝ սուրբքն Բարսեղ , Գրիգոր նազիան-
դացի կամ Սատուածաբանն , Գրիգոր
նիւսացի , և վեհագոյն ամենեցուն՝ Ոս-
կերերան , պարծանք եկեղեցւոյ , որ սըր-
բազան ճարտարխօսութեամբ ընդ հե-
թանոսականին 'ի կռիւ եկաց :

Ընդ սոսա 'ի գէսլ է յիշատակել և
զմերս Պրովերբսիոս , զորմէ Եւնաբի

ասէ դասատու ճարտասանութեան 'ի
չորրորդ դարու կացեալ յԱթէնս , և
վարժապետ սրբոյն Գրիգորի Աստուա-
ծաբանի . և այնպէս հռչակաւոր լեալ ,
մինչև կանգնել նմա անդրի 'ի Հռոմ , և
թագաւոր ճարտարախօսաց զնա անուա-
նել :

Եւ ապա ընդ դարս տասն 'ի սպառ
անհետացաւ ճարտարխօսութիւն առ
Յոյնս և առ Լատինս , մինչ 'ի Հայաս-
տան մերքն յաջորդէին զհետ աշակեր-
կերտացն Սահակայ և Մեսրոպայ Ման-
դակունին , Յոհան Իմաստասէր , Շնոր-
հալին և Լամբրոնացի , այլովքն հան-
դերձ : Որոց գրուածք ընդ հրաշագան
թարգմանութիւնս շարագրածոց սրբոց
հարցն Յունաց կան մեղ առաջի օրինակք
նախանձելիք 'ի նմանութիւն , և վար-
ժապետք վնհագոյնք ճարտարխօսու-
թեան :

Յ Ա Ն Կ

Աղերսանք	65
Այլաբանութիւն	57
Անդամք պարբերութեան	109
Անէծք	67
Աննմանութիւն	23
Անուանաստեղծութիւն	57
Անցումն	94
Առաջարկութիւն	13
Աստիճանք	101
Ատենական հանդէս	11
Արասանութիւն	110
Արտաբին տեղիք	30
Արտուղութիւն	95
Աւելագրութիւն	44
Բաղմայեղանակ ձև	90
Բաժանորդութիւն	91
Բաժանումն սեռի	14
Բաղդատութիւն	25
Բաղիտհական հանդէս	11
Բացադանջութիւն	62
Բացադարձութիւն	75
Գործք և պատճառք	22
Դերանունութիւն	58
Դիմառնութիւն	76
Դսրովանք	54

Երգիծանութիւն	54
Երկսայրաբանու թիւն	148
Զանցառու թիւն	73
Զեղչումն	45
Ընդլայնումն բառիւք	98
— իմաստիւք	101
Թարգմանու թիւն	133
Թուումն մասանց	17
Թղթագրու թիւն	154
Լծորդք	20
Լռու թիւն	72
Խելամուտու թիւն	51
Կախումն	86
Կացրդական հանդէս	10
Կիրք	31
Հակադրու թիւն	26
Հակադրու թեան ձև	84
Հազորդակցու թիւն	70
Համաբարդու թիւն	146
Հարցումն	69
Հաւաքաբանու թիւն	136
Հեգնու թիւն	52
Հնարք	139
Ձեք բառից	44
— իմաստից	48
Ճարտասանու թեան սահման	7
— սկիզբն և զարգացումն	154
Ճարտասանու թիւն ազգի ազգի	10
Մակադանչու թիւն	63
Մակածու թիւն	142
Յառաջաբանու թիւն	12
Յարակից հանդամանք	29
Յարացոյց	144
Յիշողու թեան կրթու թիւն	134

Յոգնահոլովք	46
Յորդոր	31
Յուզումն կրից	31
Նախապաշարումն	89
Նախընթաց և հետևորդ	29
Ներքին տեղիք	16
Նկարագրութիւն	78
Նմանաձայնութիւն	47
Նմանութիւն	23
Շարժուածոց կանոնք	112
Շնորհումն	73
Շրջաբանութիւն	58
Ոճ բարեխառն	122
— լակոնական	129
— ուսումնական	126
— պատմական	127
— պարզ	119
— վսեմ	115
Ոճոյ ընտրութիւն	125
— կրթութիւն	131
Ուղղութիւն	93
Չափազանցութիւն	60
Պատճառք և գործք	22
Պատմագրութիւն	153
Պատմութիւն	15
Պարբերութիւն	108
Պարզութիւն 'ի խօսս	7
Սահման	16
— ստորագրական	17
Սեռ և տեսակ	20
Ստուգաբանութիւն	19
Վերջաբան	36
Վստահութիւն	75
Տարակուսութիւն	63

Տեղիք արտաքինք	30
— ներքինք	16
Տեսակ և սեռ	20
Տրոհումն	119
Ցուցումն	16
Փակագիծ	97
Փաստ	16
Փոխաբերութիւն	48
Փոխանունութիւն	50
Փոխառութիւն	55
Քարոյ	150

2

519

2013

ГОЛУ . Б. П.

— ПЕРЕКЛОЧ.

СОСТАВ

333

ИПРИТОН

П. П. П. П. П.

ИПРИТОН

ИПРИТОН

ИПРИТОН

ИПРИТОН

ИПРИТОН

ИПРИТОН

ИПРИТОН